

WERINON

Het Jaar van de Boerderij Nederhorst den Berg

oktober 2003 • nr 51

UITGAVE VAN DE
HISTORISCHE KRING
NEDERHORST DEN BERG

Historische Kring Nederhorst den Berg

Bestuur:

Voorzitter: J.E. Jansen
Vice-voorzitter: H.J. Veldhuisen
Secretaris: A.M.E. Baar
Penningmeester: C. Schoordijk-Snoek
Leden: J.F.A. Baar, R.J. Verkaik
Ledenadministratie: M. Overmars

Redactie: Jan Baar, Tineke Griffioen, Gerard Baar

Secretariaat: Mw. A.M.E. Baar
Torenweg 9
1394 EA NdB, tel. 0294-251804

E-mail: hkndb@hetnet.nl
Internetadres: www.historischekring.nl

Afbeelding omslag:

De monumentale boerderij "De Horst" (1903) in de Horstermeer.
2001 - Het erf is afgesloten in verband met de MKZ-crisis.

ISSN 1389-319X

Druk:

Drukkerij Dunnebier, Nederhorst den Berg
© HKNdB, oktober 2003

Niets uit deze uitgave mag, op welke manier dan ook, verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt worden zonder schriftelijke toestemming van het bestuur.

Nederhorst den Berg

Historische Kring

oktober 2003, nummer 51

jaargang 13

opgericht: januari 1988

Inhoudsopgave

Het Jaar van de Boerderij - Nederhorst den Berg <i>Jan Baar</i>	2
Historische boerderijen in Nederhorst den Berg <i>Els N.G. van Damme</i>	8
De boer en de zuivelbereiding <i>Ruud Verkaik</i>	64
Geluk <i>Leo Wenneker</i>	69
Feest op Roosendaal voor RIA 19 <i>Jan Baar</i>	70
Het gesprek dat leidde tot de oprichting van de melkcontrolevereniging de "Vechtstreek" en de ontwikkelingen van de sector daarna <i>Wijnand Tamming</i>	71
Het Jachthuis/'t Jagthuis in de Horstermeer <i>Jan Baar</i>	79
Meer dan een eeuw boeren <i>Gerard Baar</i>	90

Het Jaar van de Boerderij Nederhorst den Berg

Jan Baar

Rond 1940 telde Nederland bijna 192.000 boerderijen. In 2003 zijn er nog maar zo'n 91.000 over en het eind is nog niet in zicht. De belangrijkste oorzaak is het feit dat veel boeren stoppen met de agrarische werkzaamheden. Nog maar 40 % van de historische boerderijen is nog echt in gebruik als boerenbedrijf.

Het gaat dus niet goed met de boerderijen. Het landelijke gebied staat aan alle kanten onder druk en het platteland verandert in snel tempo. Veel boerderijen en erven verliezen hun oorspronkelijke functie, worden gesloopt of drastisch verbouwd. De kans is groot dat een historische boerderij met de bijbe-

Boerderij Middenweg 117, bouwjaar 1900, in 1994 - gesloopt in 1996

horende omgeving in de toekomst een zeldzaamheid wordt.

Om op deze ontwikkelingen de aandacht te vestigen is het jaar 2003 door de Stichting Historisch Boerderijen Onderzoek (SHBO) uitgeroepen tot Het Jaar van de Boerderij met als voornaamste doelstelling de aandacht te vestigen op het verlies aan cultuur-historische waarden en de verarming van het landschap vanwege het door economische omstandigheden verdwijnen van de traditionele boerderij. In de komende jaren moet alles op alles gezet worden om historische boerderijen en hun omgeving op verantwoorde wijze hun plaats in het landschap te laten behouden. Er moet met zorg gekeken worden naar de boerderijen, die Nederland nu nog rijk is.

De veehouderij in 1947 in Nederhorst den Berg

Volgens de "Toelichting op het uitbreidingsplan in hoofdzaken der gemeente Nederhorst den Berg" (1950), waren veeteelt en tuinbouw nog de belangrijkste middelen van bestaan, 39% van de mannelijke beroepsbevolking werkte in de agrarische sector. In de veehouderij werkten 135 mannen en jongens. De bedrijven waren allemaal zuivere graslandbedrijven, alleen in de Horstermeer was nog wat bouwland, waar hoofdzakelijk veevoeder verbouwd werd. De tellingen gaven verder aan dat er in 1947 66 boerenbedrijven in de gemeente waren, in 1930 waren dat er nog 74.

In 1930:	In 1947:
19 kleine bedrijven van 1 tot 5 ha	14
13 grotere van 5 tot 10 ha	22
31 flinke bedrijven van 10 tot 20 ha en	22
11 grote bedrijven met meer dan 20 ha	8

De veestapel bestond in 1930 en 1947 uit:

	runderen	varkens	schapen	hoenders	paarden
1930	1500	1041	286	15.747	72
1947	1332	315	233	3359	94

Opvallend is de grote daling van het aantal hoenders en de stijging van het paardenbezit.

Op de 11 melkveebedrijven lopen volgens een (onofficiële) telling in september 2003 880 runderen, waarvan 493 melkkoeien, 370 schapen en 156 varkens. Paarden worden er niet meer bedrijfsmatig gehouden.

De economische vooruitzichten werden in 1950 zodanig ingeschat, dat er in de veehouderij nog wel mogelijkheden tot intensivering van de bedrijfsvoering waren, maar niet zodanig, dat dit zou kunnen leiden tot veel meer werkgelegenheid in de sector. De verwachting was, dat in de toekomst nog wel zo'n 150 mannelijke personen werk zouden kunnen vinden in de veehouderij. Splitsing van veehoudersbedrijven werd niet wenselijk geacht. Al met al toch een redelijk optimistisch vooruitzicht.

Het liep anders. Aanvankelijk verdwenen de keuter- en kleine boerenbedrijven, later besloten ook grotere boeren een einde aan de bedrijfsvoering te maken, vanwege het niet meer kunnen voldoen aan alle wettelijke besloomingen, te weinig expansiemogelijkheden of gebrek aan een opvolger.

"Roosendaal" rond 1980 en in 2003

In 1979 verscheen in het blad "Boerderij" een interview met Charles Wenneker van "Roosendaal" op het Grote Eiland onder de titel "Met eigen

Boerderij "Roosendaal", Eilandseweg 7 in 1998 - oud en nieuw

stier en grupstal gaat het nog best". Het bedrijf van ca 20 ha telde zo'n 37 melkkoeien en 25 fokschapen. De hooiberg werd zomers altijd goed gevuld en de voorraad voer werd aangevuld met voordroogkuilgras. Het hooi kon met voldoende eigen mensen geoogst worden. De koeien werden voor het melken naar binnen gehaald en sinds een paar jaar werd de melk verzameld in een melktank. "Het is goed boeren op het Eiland", vond Wenneker. Er zat zeker nog een goede toekomst in de zuivere melkveehouderij, ondanks de nodige wettelijke beperkingen.

Anno 2003 is het nog steeds goed boeren op "Roosendaal", maar de toekomst ziet er toch iets anders uit. De intentie is wel, dat V.O.F. Wenneker en Zonen blijft voortbestaan, maar in welke vorm precies zal nog moeten worden afgewacht. De twee zonen van Wenneker nemen deel in het bedrijf, maar hebben voor een groot deel hun eigen werkzaamheden en baan. Het bedrijf heeft 28 ha land in gebruik, voor het grootste deel in de directe nabijheid, omdat het land van de buurman van "Petersburg" opgekocht kon worden. De veestapel bestaat nu ook nog uit zo'n 35 melkkoeien, die echter veel meer melk leveren dan die van zo'n 25 jaar geleden. Verder lopen er ongeveer 30 stuks jongvee en 80 fokschapen rond. Het melken gebeurt 2 keer per dag binnen in de melkstal. Een opvolger voor stier Adema 17 kwam er niet. Bij het hooien en kuilen zijn minder mensen nodig dan voorheen en in de voederverzorging wordt deels voorzien door eigen maisteelt. De grupstal is vervangen door een ligboxenstal, enige jaren geleden werd een nieuwe schapenstal gebouwd, waarin met het oog op de toekomst, ook een mestput ingebouwd werd en de

hooiberg doet nu dienst als werktuigenloods. Het karakteristieke woonhuis werd gesloopt en vervangen door een moderne woning voor twee gezinnen. Charles Wenneker en zonen zien nog wel toekomst voor hun middelgrote melkveehouderij, ondanks alle wetten, regels en heffingen, waaraan soms moeizaam te voldoen is.

Gijs Lam, een van de 10 boeren in de Horstermeer toen, werd in 1979 ook geïnterviewd. Hij zag de toekomst voor zijn bedrijf van 20 ha met 40 melkkoepen redelijk rooskleurig in. In 1997 echter stopte Lam met zijn melkveehouderij.

Monumenten Inventarisatie Project Nederhorst den Berg (MIP), 1991

In 1990 werd in opdracht van de Provincie Noord-Holland het MIP voor de gemeente Nederhorst den Berg uitgevoerd. Doel was de aandacht te vestigen op gebouwen en landschapselementen van na 1850, die voor de geschiedenis van de gemeente van belang zijn en die het waard zijn om zoveel mogelijk behouden te worden. Op die MIP-lijst komen 14 boerderijen voor, die aange-

Boerderij "Vechtzicht", Eilandseweg 17, bouwjaar 1921, in 2001 - beeldbepalend

merkt worden "als zijnde van belang voor de plaatselijke historie" of "als voorbeeld van een type, gaaf in hoofdvorm en detaillering". Van die 14 zijn er sinds 1990 al 3 gesloopt, namelijk Middenweg 117 (Versluis), Meerlaan 20/21 (Laanhoeve) en Reeweg 1 (P. Snoek). Verder zijn er 8 niet meer in gebruik als veehouderij: Middenweg 21 (Van der Heeden), Middenweg 45

(stolp), Middenweg 84-86 (Jachthuis), Middenweg 96 (Klück), Middenweg 107 (stolp), Middenweg 111b (Nieuw Harmonie), Reeweg 5 (Galesloot) en Eilandseweg 19 (Vechthoeve). Alleen Machineweg 53 (De Volharding), Eilandseweg 17 (Vechtzicht) en Middenweg 32 (De Horst) zijn nog echte melkveebedrijven.

Buiten deze MIP-lijst zijn er natuurlijk nog wel enige boerenwoningen, die op zijn minst karakteristiek of beeldbepalend genoemd kunnen worden.

Anno 2003 zijn er in Nederhorst den Berg nog 11 volwaardige melkveehouderijen, 5 in de Horn-en Kuijerpolder, 5 in de Horstermeer en 1 in de Prutpolder. Van die 11 zijn er 5 met een traditionele boerderijwoning.

Behouden en bewaren

In de loop der eeuwen kreeg het landschap steeds een ander aanzien: ontginningen, vervening, drooglegging van plassen, het verval van de buitenplaatsen, het verdwijnen van de grienden, uitbreiding van de veeteelt, de zandwinning, ontwikkeling van recreatiegebieden, maisverbouw, enz.; dit alles heeft het landschap gevormd. De veranderingen in de agrarische bedrijfstak nu hebben ook grote invloed op het aanzien van het platteland.

Door het beëindigen van bedrijven zal het landschap veranderen. Agrariërs bezitten nu nog zo'n 70 % van de grond in het dichtbevolkte Nederland. Er zullen andere grondbeheerders en bezitters komen (Overheid, Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer) en het traditionele weidelandschap zal minder traditioneel worden. Moderne landgoederen, neo-klassieke landhuizen en plattelandsvilla's, omgeven door parken en bossages, zullen naast boerderijen met moderne bedrijfsgebouwen het landschap meer en meer stofferen.

Hopelijk zullen de historische en traditionele boerderijen een belangrijk onderdeel van het landschap kunnen blijven vormen. Maar dit zal niet vanzelf gaan.

De toekomst van de 6 monumentale boerderijen in Nederhorst den Berg, die elders in dit boekwerk beschreven worden, lijkt normaal gesproken verzekerd. Ook de pas gerestaureerde of opgeknapte "bijna-monumenten" gaan normaal gesproken een goede toekomst tegemoet. Voor het overige zullen eigenaars en overheid bewust moeten werken aan verantwoord behoud, anders ziet het er somber uit. Vooral boerderijen zonder duidelijk gebruik zullen het moeilijk krijgen in de toekomst. Elke boerderij die verdwijnt kan als een onherstelbaar verlies beschouwd worden.

Hopelijk zullen veel boerderijen behouden blijven als beeldbepalend landschapselement, als zichtbaar teken van de agrarische geschiedenis en vanwege de cultuur-historische waarde, die ze vertegenwoordigen.

De melkveehouderij heeft het niet gemakkelijk met dalende inkomsten, veel

Boerderij "Vechtzicht", Eilandseweg 26, 19e eeuw, in 2000 - karakteristiek.

regels en toenemende concurrentie uit andere Europese landen.

Als het nodig is, dat er voor behoud op verantwoorde wijze regels aangepast of bestemmingen gewijzigd moeten worden, dan moet dit zonder grote problemen opgelost kunnen worden door gemeente, provincie of rijk. Er zal soepel omgegaan moeten worden met verantwoorde niet-agrarische bedrijfsvoering op en rond de boerderijgebouwen. Een autoshowroom, tennishal of aannemersbedrijf is uiteraard uit den boze, maar een kinderdagverblijf, een zorgcentrum, een woongroep voor senioren, een agrarische winkel, een camping, of een roeibotenverhuurderij kan binnen bepaalde voorwaarden best toegestaan worden als passend in het landelijk gebied.

Het doel van het Jaar van de Boerderij is: "Behoud en zorgvuldig beheer van de historische boerderijen en erven en het scheppen van voorwaarden, waarmee aan de landelijke bouwkunst op verantwoorde wijze een nieuwe toekomst kan worden geboden."

Het zal nog enige jaren duren, voordat beoordeeld kan worden of het Jaar van de Boerderij de nodige vruchten heeft afgeworpen.

Als de landelijke manifestatie, de expositie "Boerderijen in Nederhorst den Berg" en deze bundel er toe hebben bijgedragen, dat er na 2003 geen enkele traditionele boerderij of boerderijwoning in Nederhorst den Berg verdwijnt, dan kan het geheel zeker als geslaagd beschouwd worden.

Historische boerderijen in Nederhorst den Berg

Els N.G. van Damme

Inleiding

Nederhorst den Berg heeft sedert eeuwen agrarische activiteiten gekend. Een groot moerassig veengebied werd in de 17^e en 18^e eeuw op grote schaal ontgonnen. De aanvankelijke bedoeling van het ontginnen was het verkrijgen van akkerland om voedingsproducten te telen. Maar de hoge waterstand van het toch al moerassige gebied, dat bovendien nog op geregelde tijden door het Vechtwater overstroomd werd, maakte dat niet eenvoudig want er moest veel water afgevoerd worden. Om de geregelde overstromingen van de Vecht tegen te gaan ging men de polders omdijken en het overtollige water werd afgevoerd met behulp van windmolens. Maar een verlaging van de waterstand doet veengrond inklinken en de waterhuishouding van de akkers bleef een probleem. De bodem kon eigenlijk het best gebruikt worden als weidegrond, waarop veeteelt werd bedreven.¹

De weinige melkveebedrijven van vóór de 16^e eeuw waren gering in omvang. Men had zelden meer dan 10 koeien. In Nederhorst den Berg zijn geen voorbeelden van oude boerenbehuizingen uit die tijd over. Dat is ook niet verwonderlijk, want bedrijfsgebouwen werden in die tijd uit hout opgetrokken. Mede onder invloed van Amsterdamse beleggers zijn deze in onze streek in de 17^e eeuw vervangen door stenen gebouwen. Gebruik van steen behoorde vanaf het begin van de 17^e eeuw tot de mogelijkheden.

Op het eiland waarop het dorp zich vooral na het graven van de Reedevaart in 1628 ontwikkelde, staan langs de Eilandseweg nog een tweetal vroege boerderijen in steen gebouwd: "*Dorpzicht*" (nr. 11) en "*Runderlust*" (nr. 16a), die hierna de revue zullen passeren. Alleen "*Dorpzicht*" is nu nog een melkveehouderij.

Bij de buurtschap Overmeer vinden we een derde interessante boerderij: "*Het Hemeltje*" (Vreelandseweg 78), die een minder lange geschiedenis kent en ook geen boerderij meer is. Ongetwijfeld heeft Overmeer veel meer oude hoeven gekend, want deze buurtschap heeft een zeer lange geschiedenis en was oorspronkelijk net als Nederhorst, een zelfstandige Heerlijkheid. De ligging van Overmeer langs de Vecht was gunstig om uit te groeien tot een dorpscentrum. Het graven van de Reedevaart in 1628 doorbrak deze ontwikkeling in het voordeel van Nederhorst, waar de dorpskern rond kerk en kasteel en langs de nieuwe vaart tot ontwikkeling kwam.

Een dorpskern leek aanvankelijk ook te ontstaan aan de Hinderdam. De Hinderdam is genoemd naar een dam die daar sedert 1437 in de Vecht lag om de zeewateroverlast te beperken. Men had daar toen nog eb en vloed en springtij.

Er is op de Hinderdam veel gebeurd. Het werd een historische plek, er werd een fort gebouwd, omdat hier de grens lag tussen het Utrechtse Sticht met zijn bisschop en het graafschap Holland, waar door de eeuwen heen onderling veel strijd is gestreden. Er was ook een tol over de weg en de doorgang over het water was ook met tol belast.² Deze grensplaats trok mensen aan en aan de levensbehoeften van de wachtende schippers voor de dam met sluis viel wat te verdienen. De bewoningsdichtheid op de Hinderdam was in 17^e en 18^e eeuw dan ook groter dan heden en er waren verschillende beroepen en ambachten vertegenwoordigd. Zo verrees op deze plaats de buurtschap Hinderdam.

Er bestaan daar geen gebouwen meer die van vóór het rampjaar 1672 stammen, toen de Fransen uitgebreide verwoestingen aanrichtten in de Vechtstreek en ook hier. De Hinderdam kent nu nog een drietal historische huizen die onder Monumentenzorg vallen en wel de boerderijen "*Lindenhoeve*" (nr. 2) en "*Vechtzicht*" (nr. 5) en de naamloze *bakkerijboerderij* Hinderdam 15. Geen van deze is nog een melkveebedrijf; op "*Vechtzicht*" worden nog wel jongvee, schapen en paarden gehouden.

Boerderijtypen

Een boerderij is in principe een bedrijfsruimte, die vanouds voorzien moest zijn van een stal voor het vee, een tasruimte voor de opslag van de graanoogst of hooi en een woongedeelte. In Nederland zijn deze elementen op verschillende manieren gerealiseerd, zodat wij verschillende typen boerderijen kunnen onderscheiden. Zo zien de Friese boerderijen er anders uit dan de Zeeuwse. In onze omgeving vindt men het hallenhuisstype, ook wel langhuisboerderijen genoemd. Deze hebben een rechthoekige plattegrond en een laagaflopend dak. Hoe lager het dak, hoe ouder de boerderij. Het is een type boerderij dat in principe al in de middeleeuwen bestond. Daarin vonden wonen, werken, veestalling en oogstberging onder één dak plaats. Het stalgedeelte van de boerderij en het woongedeelte bevonden zich in één ruimte. Later werden vóórhuis en stal door een muur gescheiden en in de loop van de eeuwen werden zowel woning als stal allengs comfortabeler gemaakt. De "*Lindenhoeve*" is een duidelijk voorbeeld van een hallenhuisboerderij. De stal bestond uit een brede middenbeuk, waar vroeger werd gedorst en gewerkt en aan weerszijden een zijbeuk, waarin het vee gestald werd. Aangezien in onze omgeving vooral melkveebedrijven bestonden was er doorgaans een dubbelrijige koestal, waarin de koeien met de koppen naar het midden ston-

den langs de voergang. Voor de hooiopslag had men achter de stal een hooiberg op het erf.

In onze omgeving, zoals bij "*Dorpzicht*" en "*Runderlust*" en ook langs het Gein, werd, om ruimte te winnen, het woongedeelte nogal eens zijdelings uitgebouwd met een opkamer, waaronder een kelder. Er ontstaat dan een dwarshuis ten opzichte van de erachter gelegen schuur, ook wel krukhuis genoemd. De kelders konden in onze streken met hoge grondwaterstanden niet geheel in de grond aangelegd worden en zijn daarom gedeeltelijk bovengronds gebouwd. Grote kelders wijzen op zuivelopslag ten behoeve van boter- en kaasbereiding.

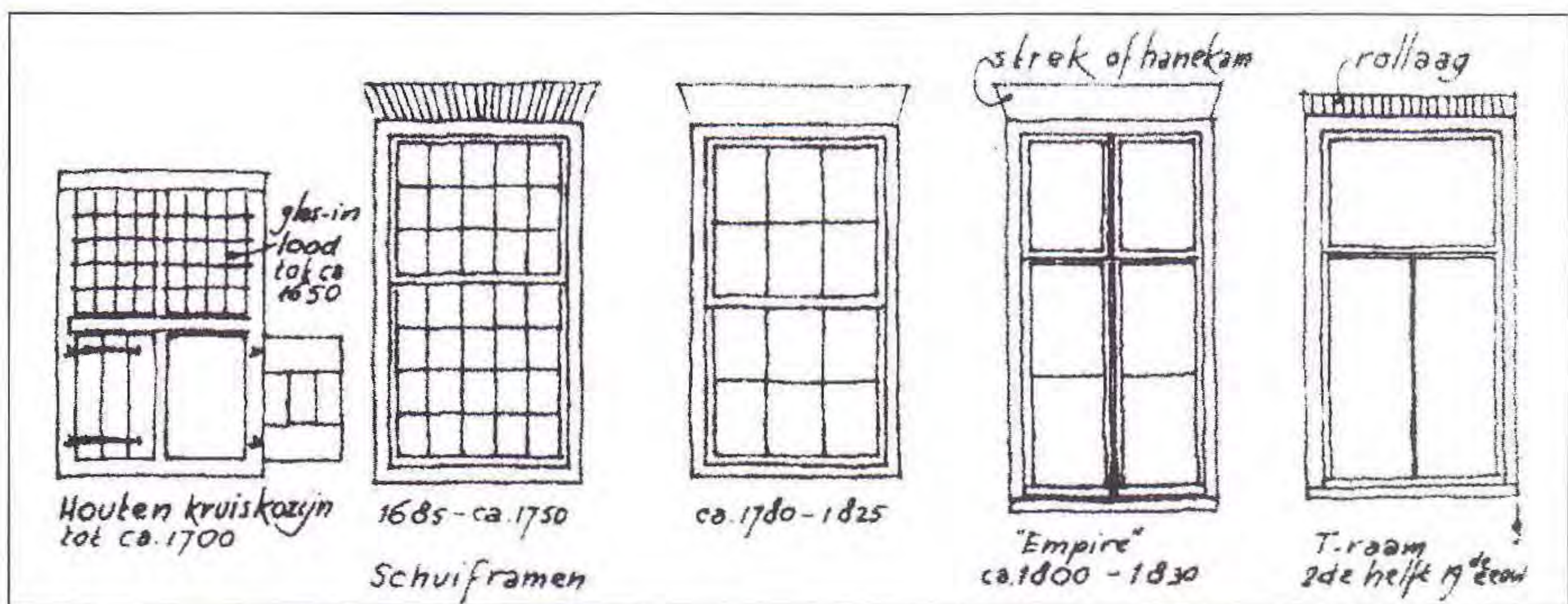
Ouderdomsbepaling

Het vaststellen van de ouderdom van boerenbehuizingen is lang niet altijd eenvoudig. Men kan enige richtlijn ontleen aan de bouwstijl, maar die is door de eeuwen heen nogal constant gebleven. Een aantal kenmerken in het metselwerk kunnen precieze aanduidingen geven. Zo is er bij boerderijen van vóór ca 1650 vaak gebruik gemaakt van ontlastingsbogen boven de ramen en deuren, die steun moesten verlenen (afb. A1). Later werden dat hanenkammen en nog weer later rollagen (afb. A2). Ook gebruikte men klezoren in het metselwerk van 1½ steens muren, die uiteraard geen spouw hadden (afb. A3). Het zijn kwartsteentjes die op de hoeken van muren en langs de ramen werden toegepast

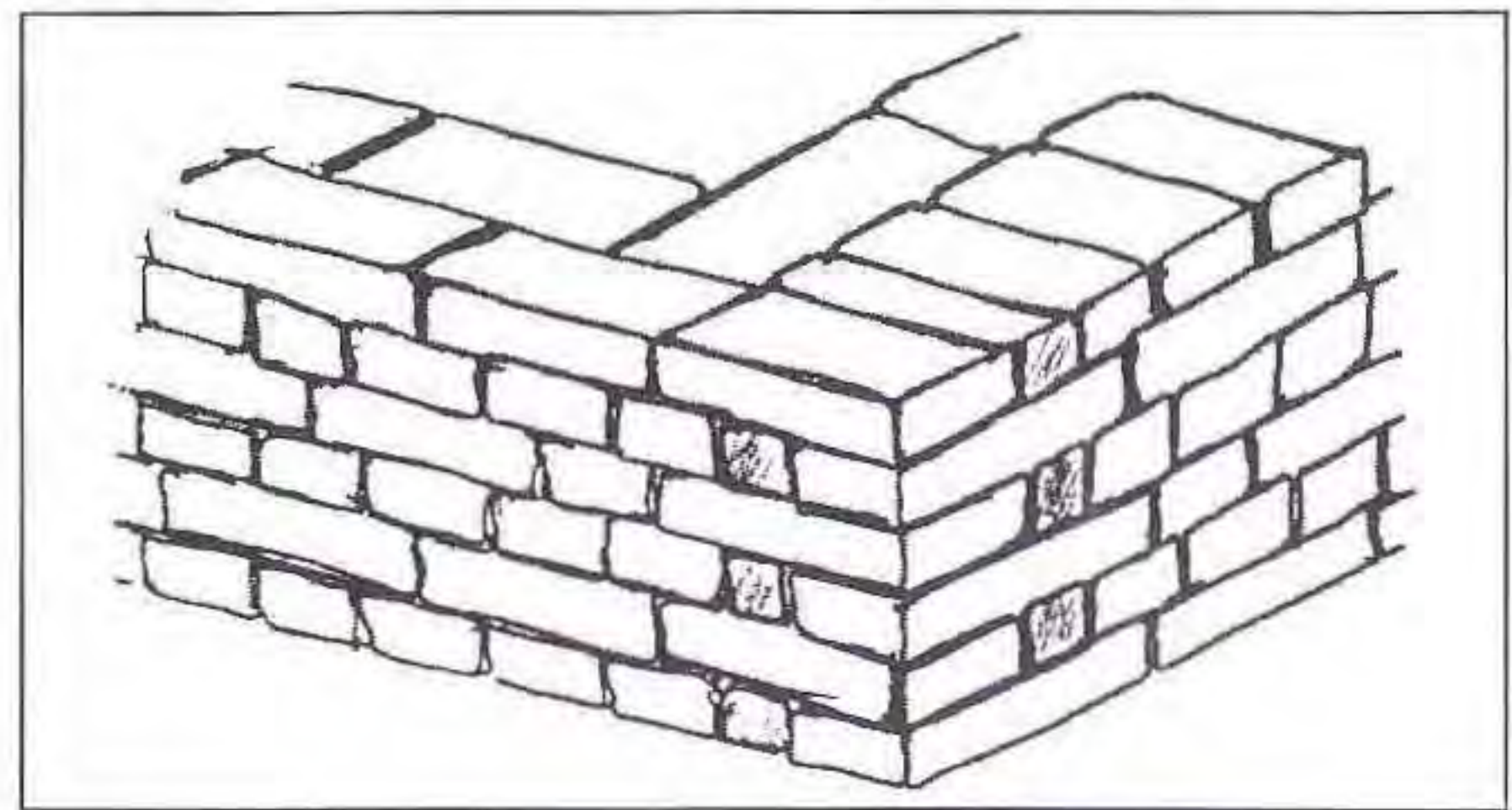
*Afb. A1 Ontlastingsboog boven het oudste kelderraam van "*Dorpzicht*".*

om het metselwerk netjes te laten aansluiten en die zijn toegepast tot omstreeks 1700. Wanneer aanwezig, zijn zij een belangrijk hulpmiddel bij restauratie van gevels, om vast te stellen waar deuren en ramen gezeten hebben. De constructie van de ramen vertoont ook een duidelijke ontwikkeling door de eeuwen heen. Kende men in de 17^e eeuw de kruiskozijsen (afb. A2), zoals de ramen van de kelderverdieping van "*Dorpzicht*" en de ramen in de zijgevel van de bakkerij aan de Hinderdam dat nog laten zien; later (18^e eeuw) werden dat schuiframen met, in de 19^e eeuw en later, steeds grotere ruiten (afb. A2). Jammer genoeg zijn ramen in de loop der tijd nogal eens gewijzigd en

Afb. A2 Historische ontwikkeling van ramen.⁶

leveren zij ons meestal weinig informatie op over de oorspronkelijke situatie. De dakbedekking werd heel vroeger vooral uit kostenoverwegingen gemaakt van riet. Dat heeft het voordeel dat de dakconstructie minder zwaar hoeft te zijn dan wanneer er een pannendak getorst moet worden. Verschillende boerderijen in Nederhorst hebben nog zo'n rieten kap. Later kwamen de (duurdere) Hollandse pannen in zwang, weer later vervangen door de verbeterde Hollandse pan.

Afb. A3 Plaats van klezoren (kwartsteentjes) in het metselverband.

In het navolgende zullen de zes genoemde historische boerderijen in Nederhorst den Berg aan deze criteria getoetst worden en zal de eigenaars- en bewoningsgeschiedenis worden verhaald.

Geschiedenis van het boerenbestaan

Het boerenbestaan heeft in de loop der eeuwen hoogtepunten en dieptepunten gekend. In het begin van de 17^e eeuw nam in Holland, in verband met de bevolkingsgroei, de vraag naar zuivel, vooral in de omgeving van steden sterk toe. De boter- en kaasbereiding nam een grote vlucht. Dat leidde tot toenemende investeringen in de verbetering van het land en van het boerenhuis. Het rendement nam toe en de grondprijzen stegen. Er werd land gekocht en drooggelegd, zoals de Horstermeer in 1629, aanvankelijk met de bedoeling akkergewassen te gaan telen. Maar het bleek onmogelijk deze polder droog te houden met de toen beschikbare molens en in 1636 was het meer al weer met water gevuld.

Vanaf 1650 echter ging het snel minder en minder met de winsten en de prijzen daalden. In de periode 1670-1770 liepen de belastingdruk en de loonkos-

ten op, de polderlasten werden zwaarder en de pachtprijzen daalden snel. Men werd gedwongen tot schaalvergroting en in de arbeidsintensieve veehouderij ging men over tot minder intensieve bedrijfsvoering door schapen te houden en kalveren te mesten. De melk ging naar de kalveren. In onze streken was er als alternatief ook de hennepteelt, aangezet door de toenemende zeilvaart, waarvoor veel henneptouw nodig was.

De veehouderij werd gedurende de 18^e eeuw ook nog belaagd door veepest. In Nederhorst den Berg zijn tal van boeren daarvan het slachtoffer geworden. In 1744 telde men nog maar 18 melkveehouders.³ In 1780 schrijft de schout Theodorus Koppen naar de Staten van Utrecht dat er sedert het begin van de 18^e eeuw een economische achteruitgang is in het gerecht Nederhorst door de aanzienlijke sterfte onder het rundvee, door het verdwijnen van weiland ten gevolge van de vervening, waardoor 6 hofsteden zijn verdwenen en anderen, in de Spiegelpolder en in de Blijkpolder zijn gehalveerd. Er zijn volgens zijn opgave dan nog 22 boerderijen in Nederhorst, die aanzienlijk in omvang zijn teruggelopen.⁴

Na de laatste veepestepidemie (1786) braken er weer zonniger tijden aan. De steden groeiden en de vraag naar melk en melkproducten steeg vanaf 1795 weer. Een opgave van boerenbedrijven over 1820-1844 meldt gemiddeld 40 melkveehouders in Nederhorst den Berg.⁵

In de 19^e eeuw ontwikkelde zich de commerciële marktgerichte melkveehouderij en kwam de export tot ontwikkeling. Er werden hoge eisen gesteld aan het vee, de melkproductie moest worden opgevoerd. Dat kon alleen met goed weidegras en aangezien krachtvoer toen nog niet verkrijgbaar was moest alles op alles gezet worden om het weidegrasland te verbeteren. De uitvinding van de kunstmest aan het einde van de 19^e eeuw, heeft daarbij aanzienlijk bijgedragen. Stoomgemalen boden vanaf ca 1880 hulp om de waterhuishouding van de gronden te normaliseren. De helft van het grasland werd gehooïd. Hele gezinnen moesten helpen en in onze streken kwamen tot 1870 uit Osnabrück en Münster de "*hannekemaaiers*" om tijdens de hooitijd met het zware werk mee te helpen. Na 1880 begon de mechanisatie van de landarbeid, waardoor het werk werd verlicht; er kwam krachtvoer voor het vee, waardoor de groei van het vee werd bevorderd en de melkproductie werd opgevoerd. Dat vergde essentiële veranderingen in de boerenbehuizing. Veel schuren en huizen werden vernieuwd. In de tweede helft van de 20^e eeuw werden nieuwe methoden voor het conserveren van gras tot ontwikkeling gebracht, die hooibergen overbodig maakten. Loopstallen voor de koeien vergden meer ruimte en de bio-industrie kwam tot ontwikkeling. Waar eens gemoedelijke boerderijen met het hun omringende vee het landschap sierden, vinden wij nu moderne, overheersende bedrijfsgebouwen, waar het vee soms niet eens meer uit komt. Het jaar van de Boerderij: 2003, is bedoeld om bij te dragen aan het be-

houd van zoveel mogelijk Hollandse boerderij-glorie uit vroeger tijden. Hoe dat moet worden ingevuld wordt speciaal in dit jaar onder ieders aandacht gebracht.

Basis van het onderzoek

Dit onderzoek is in samenspraak met de Historische Kring Nederhorst den Berg tot ontwikkeling gekomen. Er is een keuze gemaakt voor *historische* boerderijen die door Monumentenzorg als zodanig zijn gekwalificeerd. De gegevens, hierna verhaald, zijn verzameld uit originele koopakten, hypotheekakten, boedelbeschrijvingen en testamenten, zoals die in de archieven bewaard worden. Bezittingen zijn vaak terug te vinden in de successiememoires, opgemaakt na het overlijden van een erflater en in kadastragegevens. Daarnaast is gebruik gemaakt van geboorte-, trouw- en begrafenisgegevens (DTB-bestanden) en van de burgerlijke stand (na 1811).

Voor een aantal van deze gegevens heb ik mogen putten uit het reservoir bron-gegevens van Jan Baar, waarvoor mijn hartelijke dank. Mijn dank gaat ook naar Jan van Deudekom te Amsterdam voor gegevens van de bewoners van "Runderlust" en naar Theo Schoordijk, die nog oude akten bezit van de boerderij "*Bijenkorf*" aan de Hinderdam, die niet op de Monumentenlijst staat maar toch zijdelings aan bod zal komen.

Verschillende oude afbeeldingen zijn afkomstig van de Historische Kring Nederhorst den Berg. Enkele zijn ter beschikking gesteld door Ruud Verkaik uit zijn omvangrijke collectie oude foto's en ansichtkaarten, waarvoor veel dank.

Tenslotte dank ik de bewoners van de hier besproken boerderijen voor de gastvrijheid waarmee zij mijn man en mij ontvingen en rondleidden in hun interessante behuizingen.

Bronnen

- ¹ J.Bieleman. De Hollandse landbouw tijdens de Republiek. In: Th.de Nijs & E. Beukers (red): De geschiedenis van Holland. Hilversum, Verloren, 2002.
- ² Els N.G.van Damme. De Hinderdamse Tol. TVE 13p. 140-145, 1995.
- ³ Dorps-en gemeentebestuur Ned.den Berg 5. SAGV, Hilversum.
- ⁴ Dorps-en gemeentebestuur Ned.den Berg 8. SAGV, Hilversum.
- ⁵ Dorps-en gemeentebestuur Ned.den Berg 241. SAGV, Hilversum.
- ⁶ Koos Steehouwer & Herman Janse. Bouwgeschiedenis van Monumenten. Amsterdam 1992.

De hoeve "Dorpzicht", de oudste boerderij van Nederhorst den Berg (ca 1630)

Voorgeschiedenis

In 1596 waren er in de Kuijerpolder tenminste drie boerenbedrijven gevestigd, waarvan er één, namelijk "Dorpzicht", op naam stond van Jan Cornelisz Buys.¹ Deze boerderij had toen nog geen naam. De naam "Dorpzicht" werd pas voor het eerst genoemd in 1836. Uit de periode rond 1600 zijn vrijwel geen documenten overgebleven en wij weten dan ook alleen van Jan Buys dat hij een zoon had, Cornelis Jansz Buys, die zijn opvolger werd op de boerderij. Wanneer dat heeft plaatsgevonden zal een raadsel blijven, want de archieven, waaruit wij onze informatie moeten halen beginnen pas in 1621. Cornelis heeft vrijwel zeker de eerste steen gelegd voor wat nu "Dorpzicht" is (afb. B1). De familie Buys behoorde tot de welgestelde boerenfamilies. Cornelis Jansz Buys stond te boek als "landeigenaar", hij zal dus veel bezittingen gehad hebben en ook een broer van Cornelis, Heijnderick, was koopman in Amsterdam en dat was in die tijd een lucratieve baan.

Cornelis Buys kocht in 1621 land in de Kuijerpolder,² en later in 1632 een stuk,³ dat vanouds "Modderland" genoemd werd. Deze naam wijst er wel op dat de waterstand in de polder toen, zoals ook later, erg hoog was. In 1636 kocht hij er nog eens ca 10 ha bij en zo lijkt hij het bedrijf allengs uitgebouwd te hebben. Wij nemen voorzichtig aan dat het huis gesticht werd door Jan Cornelisz Buys misschien wel lang vóór 1596 en door zijn zoon Cornelis Jansz Buys uitgebreid omstreeks 1630 op de plaats van en met gebruikmaking van onderdelen van de boerderij van zijn vader. Ook later, in de 18^e eeuw, zijn er elementen aan toegevoegd, maar in de kern is dit zeker de oudste, nog bestaande boerderij in Nederhorst den Berg.

Architectuur en ligging

"Dorpzicht" is een hallenhuisboerderij, waarvan het voorhuis een zijdelingse uitbouw heeft met een opkamer en daaronder een kelder. Het heeft dus een L-vormige plattegrond (afb. B2). Deze vorm komt langs de Vecht en het Gein vaker voor. Het gebouw heeft een rieten wolfsdak en is gebouwd met baksteen die in de Vechtstreek werd vervaardigd. Een groot deel van het metselwerk is helaas aan het gezicht onttrokken, doordat de voorgevel wit gepleisterd is. Men deed dat in de 19^e eeuw nogal eens om beschadigingen in de gevel, ontstaan door aangebrachte veranderingen, te bedekken. In de oostgevel is dit hersteld en kan men nog structuren ontdekken zoals de klezoren in het metselwerk en halfronde ontlastingsbogen boven de ramen, die aantonen dat wij hier met een vroeg 17^e eeuws bouwwerk te maken hebben. De genoemde bouwdatum, omstreeks 1630, ligt dus heel goed in de rede.

Afb. B1 Zijgevel "Dorpzicht" anno 2003 (a) en voorgevel anno 1977 (b)(RdMz).

Bij nadere beschouwing blijkt dat het huidige huis uit twee delen is opgebouwd. Het oudste deel bestaat uit de voorste kelder en de daarboven gelegen grote opkamer (afb. B2). Het aan de binnenzijde van de opkamer voor een deel blootgelegde metselwerk bevat grote rode bakstenen, onregelmatig gemetseld en voorzien van tal van veranderingen waaronder in de westelijke muur een dichtgemetselde nis die mogelijk een deuropening geweest is. Deze muur is nu binnenmuur. De muren van dit deel van het huis zijn ongewoon

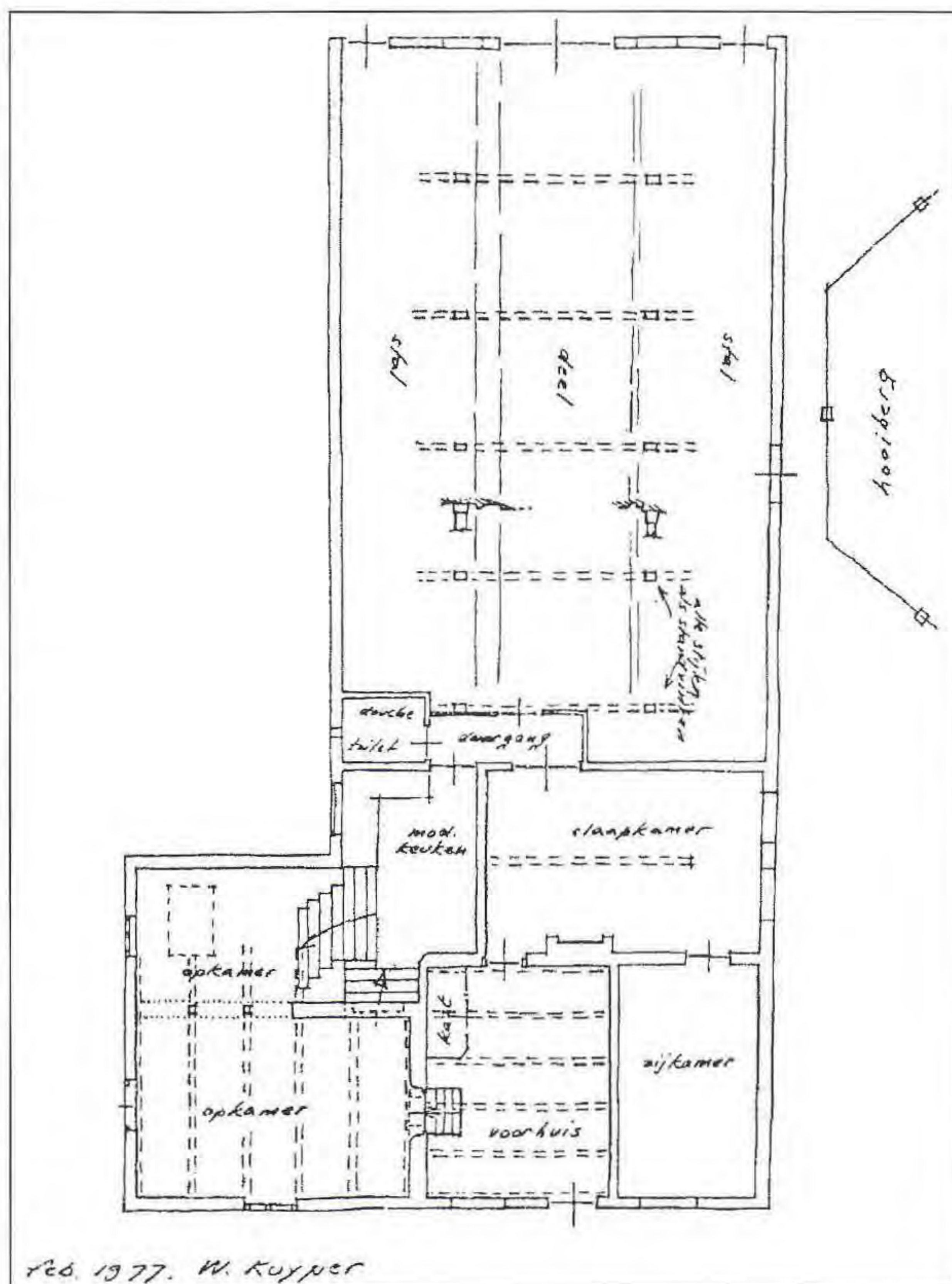
dik (tot 46 cm).

De oude kelder heeft een korbboogvormig bakstenen gewelf met aan de oostzijde twee puntvormige (kaarsen) nissen en een zogenaamd tweelicht, een raam met middenspijl. Aan de buitenzijde is daarboven een ontlastingsboog zichtbaar. Dit deel van het huis heeft daarmee een middeleeuws karakter.

De al genoemde westelijke binnenmuur heeft muurankers en is aan de vroegere buitenzijde enigszins zwart geblakerd, wat de suggestie geeft dat dit deel van het huis een brand heeft doorstaan (mogelijk in de woelige tijden rond 1672). Dit oude deel

van het huis is later (18^e en 19^e eeuw) naar het westen uitgebreid. Daarbij is tegelijk het balkenstelsel in het oude deel vernieuwd. Het staat haaks op het nieuwere gebint, zoals in afb. B2 is weergegeven. Deze analyse is een aanvulling op een beschrijving gemaakt in 1977 door de Stichting Historisch Boerderijen Onderzoek (SHBO).⁴

De hoeve is heel fraai gelegen langs de Vecht, tegenover het dorp Nigtevecht en met uitzicht op de dorpen Nederhorst den Berg en Nigtevecht. De naam "Dorpzicht" is dan ook dubbel treffend. Uit een akkoord dat de ingelanden met de bewoners van de Kuijerpolder bereikten over de opbouw van de in 1652 afgebrande Kuijermolen, die stond op de plaats van het huis (nr. 10) naast het huidige gemaal, vernemen we dat de boerderij toen omringd was door hoog geboomte en vruchtbomen. Om de herbouwde molen goed wind te laten vangen, moest al dit geboomte toen worden gekapt.⁵

Afb. B2 Plattegrond van "Dorpzicht" (RdMz, 1977).

Eigenaren en bewoners

1630-1669 Cornelis Jansz Buys

Vanaf ca 1630 treffen we als eigenaar Cornelis Jansz Buys, die zelf boer was en op de boerderij woonde. Cornelis trouwde met Brechien Jansz. Zij kregen vijf dochters en één zoon, Jan. In 1669 gebeurden er erge dingen in de familie Buys. In dat jaar stierf vader Cornelis, maar ook zijn enige zoon en erfgenaam Jan. Moeder Brechien raakte in nood. In het erfrecht was toen voor weduwen niets geregeld, tenzij er vooraf een mutueel testament was opgemaakt, waarin huwelijkse voorwaarden werden gesteld. Wanneer dat niet het geval was kwamen zij pas aan bod indien er tot de twaalfde graad geen bloedverwanten meer waren. Eerst in 1923 kreeg de langstlevende bij wet een kindsdeel toegewezen! In twee maanden tijd maakte Brechien een nieuw testament omdat haar zoon en erfgenaam Jan er niet meer was⁶, zij moest de nalatenschap verdelen over haar vijf dochters,⁷ zij moest een voogd aanstellen voor de onmondige kinderen van haar zoon⁸ en zij moest allereerst iemand machtigen om haar bij de notaris te vertegenwoordigen,⁹ want vrouwen mochten in die tijd niet zelfstandig met de notaris onderhandelen. Haar vertegenwoordiger werd Ghijsbert Jansz. Misschien was hij haar broer. Zelf ging zij na deze gebeurtenissen in Nigtevecht wonen.

1669-1805 Familie Jansen van Veeren

Jan Jansen van Veeren was een vooraanstaande figuur in Ankeveen. Hij was turfhandelaar en veenman en dreef veel handel in land. Hij blijkt de erfgenaam van de boerderij geworden te zijn. Hij heeft het bedrijf "per decreet" ontvangen uit de boedel van Cornelis Jansz Buys.¹⁰

In 1680 trouwde Jan Jansen van Veeren in de rooms-katholieke kerk met Annetje Jans. Er zijn aanwijzingen dat haar eigennaam Buys was en dat zij dus verwant was aan Cornelis Jansz Buys (een zuster), wat de verklaring van de erfrechten kan zijn. In 1719 kocht Jan van Veeren er nog een huis met wat land bij in de Kuijerpolder, in de buurt of wellicht op de plek van het huidige "Vechtlust".¹¹ Het is zeer waarschijnlijk dat hij degene was die de oude boerderij uitbreidde, zoals hiervoor beschreven. Jan van Veeren stelde per testament vast dat het erfdeel nooit uiteen zou mogen vallen.¹² Jan Jansen van Veeren "de Oude" kreeg zeven kinderen, waarvan Jan (de Jonge) en Elisabeth in dit verhaal een rol spelen. Elisabeth van Veeren trouwde met Amelis van Lingen (tevens eigenaar van de buitenplaats "Vecht en Bergzicht" aan de Hinderdam¹³) en omdat de erfenis onverdeeld moest blijven, moest Amelis na de dood van zijn schoonvader in 1725, het erfdeel van zijn vrouw teruggeven. De boerderij met 28 morgen (ruim 22 ha) land kwam nu in zijn geheel aan de enige zoon van Jan van Veeren de Oude, Jan Jansz van Veeren de Jonge.

Jan Jansz van Veeren de Jonge, gehuwd met Elisabeth Cramer, werd nu de eigenaar van "*Dorpzicht*". Hij was vicaris van de parochiekerk in Rhenen en vertegenwoordigde de kerk bij aan- en verkoop van landerijen. Jan de Jonge werd ambachtsheer van Bunschoten en Spakenburg en sleet zijn leven in Eemnes. Beide echtelieden zijn begraven in Eemnes-Buiten in 1771 (Jan) en 1748 (Elisabeth). Later duikt hun zoon Jacob op, in Eemnes geboren vóór 1731. Wanneer precies is onbekend, want de doopboeken beginnen pas in 1731, maar het zal voor 1700 geweest zijn.

Jacob, die zich Jonkheer Mr Jacob Cramer van Veeren ging noemen, trad in het voetspoor van zijn vader en werd schout van Bunschoten. Hij trouwde in 1745 met Jonkvrouwe Judith Loogen. Het huwelijk duurde maar vier jaar, in 1749 stierf Jacob. Zij kregen één dochter, die genoemd werd naar haar oma van moeders kant, Anna Lucia. Judith was namelijk een dochter van Dirk van Ruijtenbeeck (Loogen), die schepen en burgemeester van Amersfoort was en weesmeester van de St. Janskerk aldaar en diens moeder was Anna Lucia Taets van Amerongen. De familie had veel bezittingen, in verschillende plaatsen, tot in Gouda toe en Anna Lucia Cramer van Veeren erfde dit alles, waaronder ook "*Dorpzicht*".

Jan van Veeren Jr. liet in 1751 in verband met het overlijden van zijn zoon Jacob de waarde bepalen van de Hofstede "*Dorpzicht*" en deze werd toen geschat op *f* 4200,-.¹⁴ Wij moeten aannemen dat Jan van Veeren de Jonge een hoge leeftijd heeft bereikt, want zijn vrouw en zijn zoon Jacob en zijn schoondochter waren reeds lang overleden toen hij in 1771 stierf.

Anna Lucia Cramer van Veeren trouwde in 1766 met Mr. Matthias Bosch uit Utrecht. Ook hun huwelijk heeft slechts kort (één jaar) geduurd, toen stierf Matthias Bosch. Hun enige dochter, Anna Geertruid Jacoba, werd na zijn dood geboren. Zij was enige erfgenaam en kwam zo in het bezit van "*Dorpzicht*".

Na het overlijden van Cornelis Buys zijn er ongetwijfeld pachters op de boerderij werkzaam, aangezien de bezitters rijke lieden waren. Van de pachters treffen wij slechts één naam in de annalen aan. Rond de jaren 1744, toen Holland werd getroffen door een ernstige veepestepidemie, kwam ook onze omgeving daar niet onder uit. Marten Stam pachtte toen de boerderij van Jan Jansz van Veeren. Tijdens de veepest gingen er van zijn 15 koeien 8 dood. En hoewel hij *f* 40,- uit het veefonds vergoed kreeg, raakte hij diep in het ongerede en kon zijn pacht niet meer betalen. Jan van Veeren legde daarop beslag op zijn gehele boedel en huisraad, inclusief vee, hooivoorraad en melkgereedschappen. Marten Stam kwam voor schout en schepenen¹⁵ om zich over

deze handelwijze te beklagen. Hij was zelf al van plan geweest, zo zei hij, om zijn eigendommen te verkopen, maar de wijze waarop zijn broodheer dat van plan was, zou erg in zijn nadeel uitpakken. Hoe het is afgelopen meldt de geschiedenis niet. Marten Stam stierf in 1760 en werd in Nigtevecht begraven.

1805-1894 Familie Breij

Anna Geertruid Jacoba Bosch, Vrouwe van Bunschoten, Spakenburg en Dijkhuizen (afb. B3) was een dochter van Mr. Matthias Bosch en gehuwd met Prof. Dr Gabriël van Oordt. Zij verkocht "*Dorpzicht*" in 1805 aan Jan Breij, in die tijd Braay genoemd.¹⁶ Zij bezat ook "*Vechtlust*", dat zij tegelijk verkocht aan Marten Kool en dat door ene Hendrik Korver werd gepacht.¹⁷ Hendrik Korver was in de verte familie van de Korvers die heden de boerderij bewonen. Hij werd geboren in Nederhorst den Berg in 1771 als 9^e zoon van Teunis Corver en Jacobje Kruyswijk.

Afb. B3 Anna G.J. van Oordt-Bosch (1767-1826) (IB's-Gravenhage).

Jan Breij was zelf veeboer, afkomstig uit Abcoude, waar hij in 1749 was geboren en in 1778 getrouwd met Aaltje Oosterlaak uit Loenen. Zij woonden eerst in Loenen, hun kinderen werden daar geboren. Jan Breij was al 56 jaar toen hij zijn intrek nam in

"*Dorpzicht*"; hij bezat dus 28 morgen wei- en hooiland. In 1820 stierf hij, 71 jaar oud. Uit zijn nalatenschap¹⁸ blijkt dat hij verschillende boerderijen bezat en zijn jongste zoon, Cornelis, die in 1782 in Loenen geboren was, volgde hem op op "*Dorpzicht*". Zijn oudste zoon Gerrit, (zij hadden slechts twee zonen) erfde de boerderij "*Coert en Vecht*" in Nigtevecht), waar voordien Klaas Pol boerde (zie geschiedenis "*Lindenhoeve*").

Cornelis Breij kreeg met zijn vrouw Metje Wouters een groot gezin met 10 kinderen. Er was veel werk, want op de boerderij waren in de jaren 1820 zo'n 25-30 koeien. De gezondheid van Cornelis liet op zeker moment te wensen over. Dat had wellicht te maken met het overlijden van zijn vrouw in 1825. Er moest natuurlijk van alles geregeld worden in verband met de erfenis. Allereerst een inventaris van alle bezittingen.¹⁹ Opvallend is dat vrijwel alle meubilair en gebruiksgoederen getaxeerd werden op bedragen tussen f 1,- en f 6,-. Bedden en linnengoed behoorden tot de dure artikelen: f 22,- tot f 30,-.

Zij bevonden zich in het kleine kamertje en in de opkamer. In de opkamer stond ook een glazen kast met een partij tinnen goed en porselein, waard *f* 75,-. Belangrijke bezittingen waren het vee, waaronder 3 vare koeien van *f* 226,-, 16 melkkoeien: *f* 1026,-, 5 varkens: *f* 90,- en wagens en hooi. In 1826 verscheen de notaris aan het ziekbed van de weduwnaar om een testament te regelen. Zijn broer Gerrit van de boerderij "*Coert en Vecht*" werd tot voogd over zijn kinderen benoemd en zou als dat nodig zou zijn, executeur-testamentair zijn.²⁰ Cornelis is toch weer genezen en bleef nog tien jaar actief. Hij stierf in 1836 op 53-jarige leeftijd. Zijn inboedel, behalve zijn goud en zilver, werd openbaar verkocht.²¹ Er was een groot aantal artikelen, veel dekens als ook paarden en koeien werden op de markt gebracht. Veel van zijn bezit werd aangeschaft door drie van zijn zoons, waaronder Johannes. Deze Johannes bleef op de boerderij wonen, hoewel bij testament²² werd vastgesteld dat ook zijn jongste zoon Dirk, die op de hofstede "*Welgelegen*" in Nigtevecht boerde en zijn dochter Johanna, getrouwd met Johannes Mulders, die op een boerderij in de Horn in Weesperkarspel woonden, eigenaren van "*Dorpzicht*" werden. Van nu af aan draagt de boerderij de naam "*Dorpzicht*", voor het eerst gebezigd door Johannes Breij.

Johannes trouwde met Maria Borst. Zij begonnen het bedrijf na zijn vaders dood met het aangaan van een lening van *f* 8000,- bij notaris van der Horst.²³ Hoe het vervolgens precies verliep is niet duidelijk, maar op 2 maart 1839 kwam Dirk met zijn zwager Johannes Mulders, de eigenaren van "*Dorpzicht*", voor de notaris om het gehele bedrijf te verkopen. Mogelijk waren er toch financiële problemen ontstaan. De boerderij werd verkocht voor *f* 13.400,-.²⁴ Johannes was waarschijnlijk ook geen gemakkelijke man. In 1848 werd hem een proces-verbaal aangedaan voor het clandestien slachten van een varken "*ten behoeve van zijn talrijk huisgezin*". Evenals vroeger jaren bleek hij weer geen aangifte gedaan te hebben. Hij werd betrapt, werd woedend en werd ook nog gestraft wegens belediging van een overheidsfunctionaris. De boete kon liggen tussen *f* 50,- en *f* 350,-.²⁵

1839-1884 Mr. Andreas Antonius Reael en Johannes Breij

De nieuwe eigenaar werd Mr. Andreas Antonius Reael, advocaat van het Hof van Holland, lid van de Staten van Holland en wethouder van Amsterdam, waar hij de zorg had voor het schoolwezen. Hij was ook hoogheemraad van Amstelland en van de Zeeburgerdijk en de Diemerdijk. Hij was gehuwd met de weduwe van Joh. Baptiste van Ceulen: Theodora Christina Bouvy (1783-1843). Zij verbleven nogal eens in de Herenhofstede "*Welgelegen*" in Vreeland. Dat was een grote buitenplaats van ca 160 ha, die zich uitstreekte van de Angstel tot in de "*Wijde Blik*". In 1891 werd deze doorsneden door het

Merwedekanaal.²⁶ Op de plaats van het afgebroken herenhuis is de hoeve "*Ora et Labora*" gebouwd.

Johannes Breij bleef pachter op de boerderij. Het gezin van Johannes Breij en Maria Borst groeide tot 14 kinderen. Toch ging het de familie weer wat voor de wind. In 1856 stierf Mr. Reael en zijn omvangrijke bezittingen ("*Welgelegen*", "*Groot-*" en "*Klein Kantwijk*" behoorden er ook toe) en "*Dorpzicht*" werden geveild.²⁷ Johannes Breij was in staat de boerenhofstede met "*opgaande populieren, wilgen, eikebomen en hakhout*" en ruim 23 bunders land terug te kopen voor f 26.950,-. De koop werd geregeld door Joh. Van Dijk voor "*zijn meester*".

Op 29 januari 1884 was Jan (Johannes) Breij bij de notaris om de boerderij "*Kent u zelven*", waar zijn zoon Gerrit (Gerardus) op boerde, aan hem en de hofstede "*Dorpzicht*" aan zijn zoon Gijsbertus Mattheus te verkopen.²⁸ Twee dagen later stierf hij.

1884-1893 Gijsbertus Mattheus Breij

De jongste zoon van Johannes Breij en Maria Borst, Gijsbertus Mattheus, kocht dus na de dood van zijn vader uit de erfenis "*Dorpzicht*". Bij de verdeling van de gelden na de dood van zijn vader bleek er van Gijsbertus te vorderen een bedrag van f 44000,-. Waarschijnlijk moest hij zich in de schulden steken voor de aankoop. Voor alle vee en gereedschappen en inboedel moest hij f 6457,- betalen.²⁹ Hij zette de familietraditie voort op "*Dorpzicht*". Hij trouwde met Alida Helsloot. Hoewel zij een flink aantal kinderen kregen is het tot een vervolg van het boerenbedrijf niet gekomen. Het zou duren tot 1893, toen is Gijsbertus naar Nieuwer Amstel vertrokken. De boerderij werd op 15-4-1893 geveild en de koper was Hendrik Pos.³⁰

De familie Breij was een gedreven rooms-katholieke familie, waarvan vader Jan, diens zoon Gerrit en zijn kleinzoon Johannes alle kerkmeester zijn geweest van de parochie H. Maria Hemelvaart. De oude Jan Breij is al bij de totstandkoming van het vroegere kerkgebouw van de RK parochie in Nederhorst den Berg (1811) actief betrokken geweest.³¹

1893-1954 Hendrik Pos en Simon Klomp

Hendrik Pos had een rietdekkersbedrijf en was landeigenaar in Nederhorst den Berg. Hij kocht de boerderij in 1893 voor f 24.640,-. In 1954 kwam hij op naam van zijn nog minderjarige kleinzoon Hendrik, woonachtig in Amsterdam. Het bedrijf werd in 1954 verkocht aan Simon Klomp, een veehouder uit Katwoude.

1893-heden Familie Klomp en Familie Korver

Na de aankoop door Hendrik Pos kwam er een pachter op de boerderij. Het bevolkingsregister van Nederhorst meldt ons dat op 23 mei 1893 Cornelis Korver, hij was toen net getrouwd met Pieterje Verhoef, uit Abcoude-Baambrugge naar Nederhorst kwam en zijn intrek nam in "Dorpzicht". Zij waren protestants.

Het bedrijf besloeg 24 ha grasland en men had in 1921 30 koeien, 19 stuks jongvee, 28 schapen en 28 varkens.³² Cornelis Korver zou weer naar Abcoude terugkeren in 1936. Van zijn 9 kinderen nam toen zijn jongste zoon Cornelis, die op 8 april 1936 trouwde met Sara Jacoba Bos uit Leiderdorp, het roer over. Zij kregen 11 kinderen waarvan Hilbrand, de achtste, met zijn vrouw Elbertje Eersen uit Putten sedert 1974 het melkveebedrijf voert. Het eigendom is vererfd naar Remmeltje Ter Beek-Klomp.

Bronnen

- ¹ ORA Ned. den Berg 3361:507 (Coype Graskaas 1709). SAGV, Hilversum.
- ² ORA Ned. den Berg 3349 :11 (4-7-1621) SAGV, Hilversum.
- ³ ORA Ned. den Berg 3349 :167 (juni 1632) SAGV, Hilversum.
- ⁴ Archief Stichting Historische Boerderijen Onderzoek, Arnhem.
- ⁵ ORA Ned. den Berg 3361 :509 (Coype Graskaas 1706) SAGV, Hilversum.
- ⁶ Not. J. Graskaas, ONA 3866 :126 (29-9-1669) SAGV, Hilversum.
- ⁷ Not. J. Graskaas, ONA 3866 :127 (4-10-1669) SAGV, Hilversum.
- ⁸ Not. J. Graskaas, ONA 3866 :131 (4-11-1669) SAGV, Hilversum.
- ⁹ Not. J. Graskaas, ONA 3866 :130 (4-11-1889) SAGV, Hilversum.
- ¹⁰ ORA Ned. den Berg 3353 :42 (7-3-1726) SAGV, Hilversum.
- ¹¹ ORA Ned. den Berg 3352 :261 (9-10-1719) SAGV, Hilversum.
- ¹² Not. B.J. van Zweerd, Utrecht U137a3: 18 (1-7-1703). HUA.
- ¹³ Els N.G. van Damme. De buitenplaats "Vecht en Bergzicht" alias "Klemansplaats" aan de Hinderdam (17^e eeuw - 1835. Jb. Niftarlake 1996, p.21-30.
- ¹⁴ ORA Ned. den Berg 3363 :329 (17-3-1751) SAGV, Hilversum.
- ¹⁵ ORA Ned. den Berg 3363 :233 (23-11-1744) SAGV, Hilversum.
- ¹⁶ ORA Ned. den Berg 3360 :39 (21-5-1805) SAGV, Hilversum.
- ¹⁷ Not. Th. Koppen, Nederhorst den Berg. (30-8-1805) SAGV, Hilversum.
- ¹⁸ Not. C. Decker, Weesp 185: 5367 (4-12-1824) SAGV, Hilversum.
- ¹⁹ Not. C. Decker, Weesp 185:5368 (28-4-1825). RANH, Haarlem.
- ²⁰ Not. D. van der Horst, Weesp 185: 5369 (3-8-1826). RANH, Haarlem.
- ²¹ Not. D. van der Horst, Weesp 185 (27-4-1836). RANH, Haarlem.
- ²² Not. D. van der Horst, Weesp 185 (10-6-1836) RANH, Haarlem.
- ²³ Not. H. J. Heijdanus, Weesp 185:5329 (13-6-1836) RANH, Haarlem.
- ²⁴ Not. Joh. Sanderson, Loenen. 34-1: 1016 (2-3-1839). RANH, Haarlem.
- ²⁵ Proces verbaal J. Braij, Dorps- en gemeentearchief Ned. den Berg 241. SAGV, Hilversum.
- ²⁶ J. Boerstra & E.Munnig Schmidt. "Welgelegen", een gemakkelijke buitenplaats te Vreeland. Jb. Niftarlake 1990:24-49.
- ²⁷ Not. Joh. Commelin, Amsterdam 5075 :19883 (29-10-1856). GA, Amsterdam.
- ²⁸ Not. M.J.Keiser, Weesp 186.25 :50 (27-1-1884). RANH, Haarlem.
- ²⁹ Successie memoires Johannes Breij 8-8-1884. RANH, Haarlem.
- ³⁰ Gooi-en Eemlander 15-4-1893. Veiling Dorpzicht.
- ³¹ Jan Baar e.a. Een kansrijk bestaan. Uitg. Parochiebestuur KAN, 2000.
- ³² Dorps- en gemeentearchief Ned. den Berg 193. SAGV, Hilversum.

De hoeve "Runderlust" in de Kuijerpolder (ca 1640)

Architectuur en ligging

Aan de pittoreske Eilandseweg in Nederhorst den Berg staat, fraai gelegen aan de Vecht, deze zeer oude boerderij (afb. C1). Hij lijkt in bepaalde opzichten op "Dorpzicht" en heeft alle kenmerken van een vroeg 17^e eeuwse bouwstijl. Het huis werd in 1948 gerestaureerd en van een pleisterlaag ontdaan (afb. C2), waarbij inwendig door modernisering wel aanzienlijke wijzigingen zijn opgetreden. Het metselwerk bevat klezoren langs de hoeken van de muren en langs de kozijnen en de toenmalige vensters waren voorzien van ontlastingsbogen, allemaal kenmerken die alleen vóór 1700 toegepast werden. Het huis heeft evenals "Dorpzicht" een L-vormige plattegrond (krukhuis), het voorhuis staat dwars op de stalrichting (afb. C3). Men kon slechts via het achterhuis toegang tot het huis verkrijgen, zoals in die tijd wel meer gebruikelijk was.¹ Men ging via het woon-keukengedeelte, waar ook een stookplaats en bedsteden waren, naar de melkkelder. Het is een dijkboerderij met een tuitgeveltje en een zijdelings uitgebouwde opkamer met daaronder een kelder. In de opkamer is een stookgelegenheid; dat zou erop kunnen wijzen dat in deze oude hoeve, die zoals wij zullen zien, is gebouwd door een aanzienlijke familie, de oorspronkelijke eigenaren af en toe verbleven. Het was gewoonte dat men dan de opkamer voor zichzelf inrichtte. Het geheel is gedekt met een rieten wolfsdak.

Afb. C1 "Runderlust" anno 2003.

Afb. C2 "Runderlust" vóór de restauratie van 1945 (SHBO).

Voorgeschiedenis

Omstreeks 1625 was Joost Lambertsen één van de meest vooraanstaande mensen in Nederhorst. Hij bezat een zeer groot deel van de Kuijerpolder en was schout van Nederhorst. Hij werd genoemd of noemde zichzelf Joost Lambertsz Halveboer, wellicht omdat zijn activiteiten maar voor de helft in de veehouderij lagen. Wanneer hij werd geboren kunnen wij niet meer na-gaan, er zijn uit die tijd geen boeken bewaard gebleven. Hij stierf op 18 juni 1637. Waarschijnlijk had hij geen opvolgers voor het bedrijf waar hij op boerde, in elk geval werd zijn huis met 18½ morgen (ca 15 ha) land door zijn erfgenamen in 1640 verkocht aan Goris de Waert.² Dit huis en land lagen in de Kuijerpolder ten zuiden van het veebedrijf van Cornelis Jansz Buijs en dat was de hoeve "Dorpzicht", hiervoor beschreven in deze bundel.

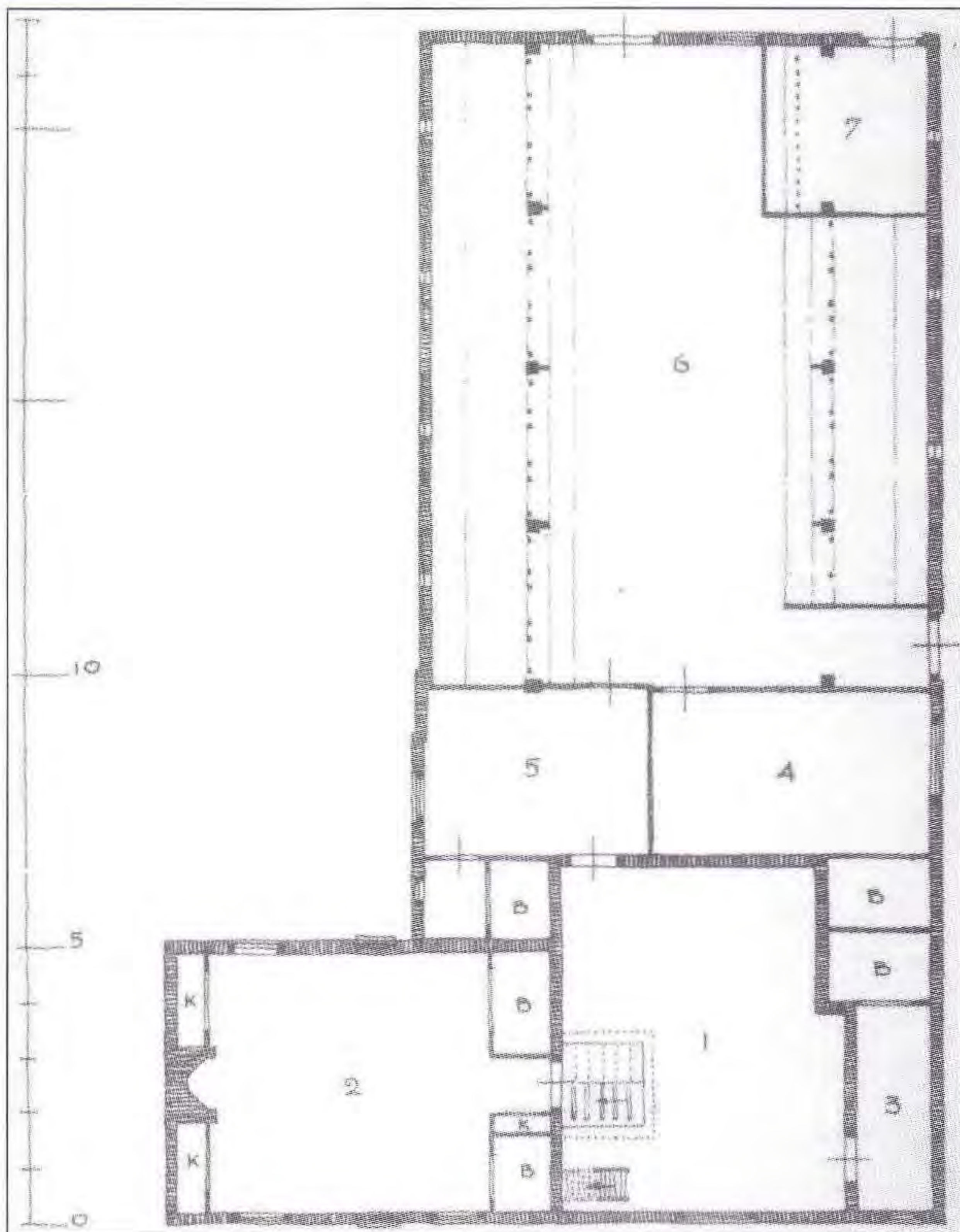
Goris de Weert behoorde tot een aanzienlijke familie, zoals hierna zal blijken en de bouwstijl van de boerderij komt overeen met de manier zoals men in 1640 bouwde. Het lijkt dan ook zeer waarschijnlijk dat hij degene was die de boerderij "Runderlust" zoals deze heden genoemd wordt, omstreeks 1640 heeft gesticht. Toentertijd werd er nog geen naam genoemd. De boerderij werd in baksteen gebouwd terwijl de toepassing van bakstenen op het platteland toen nog maar kort geleden in gebruik gekomen was.

Eigenaren en bewoners

1640-1754 Goris de Waert en erfgenamen

Goris de Waert werd geboren ca 1590 in Breda als zoon van Adriaen de Waert en Elisabeth Jansdr van Baerle. Hij vestigde zich al jong als koopman in Amsterdam, waar hij twee maal huwde. In 1624 ging hij een tweede huwelijk aan met Tietgen Corver. Zij was een dochter van Jan Jansz Corver en Nelletje Jacobsdr. Bas, een rijk koopmansechtpaar uit Hoorn. Tietgen Corver werd in 1638 begraven in de Oude Kerk in Amsterdam en liet het voor toen aanzienlijke bedrag van f 200.000,- na. De familie belegde gelden, volgens de gewoonte van die tijd, in land en boerderijen. Goris (Joris) kocht het bedrijf van Joost Lambertsz Halveboer en bouwde daar waarschijnlijk het huis, zoals wij dat nu kennen. Hij zal er zelf wel eens verbleven hebben, want de opkamer van deze boerderij is voorzien van een stookplaats en de opkamer was vaak de plek waar de eigenaar zich ophield als hij op de boerderij vertoefde. Zijn

vaste verblijfplaats was in Amsterdam in de Warmoesstraat in het huis "Lübeck". Hij had daar het bedrijf "Goris de Waert en Cie". Op de boerderij zal zeker een pachter hebben gewoond, die het rendement van het kapitaal van de eigenaar moest opleveren. Wij kunnen ons enigszins een beeld vormen van hoe het er toen uitzag. Doordat in 1652 de Kuijermolen afbrandde en de ingelanden akkoord moesten gaan met de herbouw van de molen, die hoog nodig was om het overtollige water uit te slaan, moesten de boerderijen in de naaste omgeving hun hoge geboomte kappen.³ Dat

Afb. C3 Plattegrond van "Runderlust" vóór de restauratie: 1. woonkeuken; 2. opkamer met schoorsteen; 3. slaapvertrek; 4. spoelhok; 6. deel; 7. paardenstal. B=bedsteden; k=kasten.

gold ook voor deze boerderij, die kennelijk lommerrijk gelegen was. De molen stond op de plaats waar heden nog het huis naast het gemaal (nr. 10) gevestigd is. Reeds één jaar na de aankoop, op 28 februari 1641, werd Goris begraven in de Oude Kerk in Amsterdam. De bezitting werd toen eigendom van zijn zoon Adriaen de Waert.

Adriaen werd in 1627 in Amsterdam geboren. Hij was nog maar 14 jaar toen zijn vader overleed. Ook hij trouwde een rijke vrouw, Maria Pancras. Zij was een dochter van Gerbrand Claesz Pancras, die tal van functies bekleedde in Amsterdam.⁴ Zo was deze Gerbrand bewindhebber van de VOC, regent van het burgerweeshuis en Luitenant van de burgerij. Hij en zijn vrouw lieten een vermogen van f 227.000,- na. Zij woonden op de Nieuwendijk in "*de blauwen Engel*". Hij was van beroep "zeepzieder op het water", misschien omdat er bij het zeepzieden groot brandgevaar was. In 1616 heette het "*in den Spiegel*" en daarna "*in den blinden Ezel*" bij de Vrouwensteeg. Hij deed dat in de glorie tijd van de zeepproductie. Amsterdamse zeep gold in die tijd als kwaliteitsartikel. Het werd gemaakt van per keur bepaalde hoeveelheden hennepolie en raapolie. De hoogste jaarproductie viel in 1620: meer dan 50.000 tonnen.⁴

Adriaen werd schepen van Amsterdam, kerkmeester en kapitein der burgerij. Hij woonde in Amsterdam op de Keizersgracht en bezat een buitenplaats in de Purmer.⁵ Hij liet na zijn dood in 1695 f 275.000,- na. Hij en Maria Pancras kregen één zoon Joris in 1654, die erfgenaam was en trouwde met de dochter van Hendrik Becker, schepen en Raad van Amsterdam, bewindhebber van de VOC en gouverneur in Ceylon voor de VOC. Hij was ook regent van het almoezeniersweeshuis en van het spin- en werkhuis en commissaris van het zandpad in het Noorderkwartier. Hij was reder van de walvisvangst en traankoper en woonde op de Heerengracht.

Mr. Joris de Waert was advocaat en onder andere regent van het Dolhuis. Deze Joris (achterkleinzoon van de bouwer) en vooral zijn echtgenote Vrouwe Catharina Elisabeth Becker raakten in problemen. Joris (officieel Georgius) stierf in 1724 op 34 jarige leeftijd en diens enige overgebleven zoon en erfgenaam, ook Georgius geheten, stierf in 1748 op 29-jarige leeftijd. Er was geen troonpretendent meer in de familie en de bezittingen werden nu door de weduwe Becker verkocht. Zij en haar ongehuwde dochter Catharina Elisabeth machtigden Hermanus Stoopendael⁶ om de transacties uit te voeren. Op 23 september 1754 vond de overdracht plaats van de Hofstede met 17 morgen en 300 roeden (ca 14 ha) land aan Bruyn Dircksz van de Vaart uit Nigtevecht.⁷ Zo was "*Runderlust*", waarvan de naam overigens in de stukken

toen nog niet werd vermeld, van 1620-1754 in het bezit geweest van vier generaties van de familie de Waert. Al die jaren hebben pachters het bedrijf geleid. Hun namen zijn vergeten.

1754-1928 Bruyn Dircksz van de Vaart en erfgenamen

Bruyn van de Vaart was afkomstig uit Nigtevecht. Hij was boer en bezat op deze boerderij dus ca 14 ha land. Uit zijn huwelijk met Marretje Jans Bak werden vier kinderen geboren, waarvan Jan, de oudste zoon, het bedrijf zou moeten voortzetten. Dat moest al heel spoedig gebeuren, want omstreeks 1760 stierf Bruyn van de Vaart reeds. Uit die tijd zijn de gegevens van Nigtevecht niet bewaard gebleven, dus we weten niet precies wanneer. Vermoedelijk was hij nog niet zo oud, zijn zoon Jan die hem toen opvolgde in het bedrijf (1760) was 27 jaar. Het ging de familie niet erg voor de wind, want in 1768 hebben zij een lening van f 2500,- moeten sluiten bij Jan Schottelink, die na 3 jaar afgelost moest zijn.⁸ Een jaar later (1769) werd Jan van de Vaart begraven in Nederhorst den Berg. Hij was 36 jaar geworden. Zijn vrouw Grietje Meyer bleef achter met drie dochters van respectievelijk 4, 3 en ½ jaar oud en een kind dat op komst was. Christina was in het sterfjaar van haar vader, 1769, geboren. Na de dood van Jan werd een jongetje, Jan, geboren dat maar 14 dagen oud werd. Moeder Grietje Meyer was zonder huwelijkse voorwaarden getrouwd geweest en moest dus de erfenis met haar drie kinderen delen.⁹ Zij bleef, althans voorlopig, op de boerderij wonen en hertrouwde met Pieter de Haard, met wie zij geen kinderen meer kreeg. De relatie tussen deze twee is wat duister, want toen Grietje Meyer stierf in 1816, woonde zij alleen in Baambrugge in een achterkamertje, waar haar bezittingen moesten worden getaxeerd, terwijl Pieter op de boerderij "rentenierde".¹⁰ Zij bezat niet veel, wat goud en zilver à f 145,-. Bij de verdeling van haar goederen¹¹ wordt het niet direct duidelijk wie het huis toekwam, maar later blijkt dat haar dochter Christina te zijn. Christina van de Vaart zou later dan ook de familietraditie op de boerderij voortzetten. Er moest eerst nog een periode overbrugd worden.

Christina van de Vaart trouwde in 1799 in 's-Graveland met Gerardus van Deutekom (later werd het Van Deudekom), die woonde op de boerderij "Zinnigveld" in Muiden. Zij verbleven eerst enige jaren op "Zinnigveld", waar ook hun drie kinderen werden geboren, twee dochters en één zoon Johannes (1803). Vader Gerardus stierf in 1812 op 43 jarige leeftijd en Christina bleef met drie kleine kinderen achter. Zij hertrouwde met Christianus (Cors) Gerritse. Na de dood van haar stiefvader Pieter de Haard (1818) gingen zij op "Runderlust" verder. In 1828 stierf ook Cors Gerritse en Christina maakte een testament¹² waarin letterlijk staat: "Ik geef en verleen

aan mijn zoon Jan van Deudekom het regt en de keuze om, op reekening en in mindering zijner Erfportie mijne Boerenhofstede en daarbij behorende Landerijen te zamen groot ruim Achttien Bunders..... aan en over te nemen vóór en tegens een Somma van Zes duizend en zeven Honderd Guldens Nederlands Courant geld...".

Dan sterft ook Christina van de Vaart (1828) en bij de verdeling van haar boedel tussen zoon Jan en de dochters Grietje en Marretje (getrouwd met Jan Gijssel van het Bierhuis aan de Dammerweg, thans Thais restaurant), komt de boerderij, zoals voorzien, aan Jan (Johannes) toe,¹³ die na Christina's dood het werk op de ouderlijke boerderij "*Runderlust*" in Nederhorst den Berg voortzette.

1828-1928 Familie Van Deudekom

Van nu af aan (1828) werd de naam Van Deudekom aan "*Runderlust*" verbonden. De start behoefde een financiële injectie en Johannes verkocht enkele stukken van zijn land aan de dokter, Matthias Schultz, voor f 2200,-. Tegelijkertijd kreeg hij een lening van f 6000,- van de dokter.¹⁴ Hij slaagde erin om de lening terug te betalen in 1847.¹⁵

Jan vond een vrouw in Harmelen, Gerritje Janssen. Zij waren degenen, die de boerderij de naam "*Runderlust*" gaven, want in 1871, na de dood van Jan, lezen wij voor het eerst die naam in de boedelscheiding die dan volgt. Zij trouwden in 1832 en kregen 11 kinderen waarvan er verschillende heel jong stierven. Van hun twee zoons Hermanus en Petrus, bleef Petrus wel op de boerderij, maar had Hermanus de leiding na de dood van zijn vader in 1869. Hij was toen 24 jaar. In 1882 trad hij in het huwelijk met Johanna Cornelia Buijs. Hun jongste dochter, Gerarda Jacoba Elisabeth volgde hem op in 1917, toen zij trouwde met Bernardus de Klerk, die als schoonzoon de traditie van de familie Van Deudekom voortzette.

Bernardus de Klerk kwam uit Tull en Waal. Hij beschikte in 1921 over 16 ha eigen grasland, waarop 19 runderen, 19 stuks jongvee en 16 schapen werden gehouden. Hij had ook in die tijd al 80 varkens.¹⁶ Het liep alles financieel niet meer zo goed. In 1918 verkocht hij een paar woningen aan de Torenweg¹⁷ en in de Gooi- en Eemlander van 30 november 1927 lezen wij dat zijn boerderij in de verkoping gaat en op 7 december stond er in de krant dat de heer de Klerk vanwege een te laag inkomen geen schoolgeld kon betalen. De familie bleef tot 1928 op de boerderij. Het grote gezin is toen naar Hilversum vertrokken. Daarmee kwam er een einde aan de dynastie Van Deudekom. Hendrik Pos uit Amsterdam kocht in 1928 de boerderij voor f 44.800,-.

1928-1949 Hendrik Pos en de familie Ploegstra

De nieuwe eigenaar was Hendrik Pos, vroeger predikant in de Hervormde

kerk te Hilversum, waar hij stierf in 1949 op 88 jarige leeftijd. Hij was de zoon van rietdekker Arie Pos. Hij heeft de boerderij 21 jaar in zijn bezit gehad, terwijl Johannes Ploegstra, gekomen uit het Gaasterland in Friesland in mei 1928 als pachter werkzaam werd op het bedrijf. Johannes Ploegstra trouwde in 1923 met Otje Bouwstra, ook een Friezin en zij kregen drie dochters en een zoon Jan Stoffel.

1949-1980 Leopold Leo Kolish en Jan Stoffel Ploegstra

Na de dood van dominee Pos werd Leopold Kolish de nieuwe eigenaar. Deze was een groot liefhebber van oude objecten. Hij was Hongaar van geboorte (1910) en kwam uit een artistieke en muzikale familie. Hij en zijn vrouw Cornelia Vuijk woonden op de Veluwe, waar hij een grote collectie van godsdienstige voorwerpen bijeenbracht, zoals kruisen en crucifixen, die hij overal vandaan haalde. Zijn collectie is na zijn dood (1997) bij Sotheby's geveild (1999 en 2000).¹⁸ Hij heeft, hoewel hij er nimmer woonde, ook belangrijk bijgedragen aan de restauratie van de hoeve "Runderlust" in 1948-1950, waarbij evenwel veel oudheden uit het interieur zijn verdwenen.

Jan Stoffel Ploegstra was nog jong toen zijn vader overleed en zijn moeder leidde de werkzaamheden op de boerderij tot hij het kon overnemen. Hij trouwde met Willemien Korver, maar helaas overleed hij in 2000, kort nadat zijn nieuwe huis naast de oude behuizing gereedgekomen was. "Runderlust" is sedert 1998 geen melkveehouderij meer. Het oude en interessante huis is van Kolish gekocht door Mevrouw Pauline Hesseling, van beroep onderwijzeres, die de vroegere restauratie heeft voltooid.

Bronnen

- ¹ E.L. van Olst. Uilkema, een historisch boerderij-onderzoek. Arnhem 1991.
- ² ORA Ned. den Berg 3349: 234 (16-5-1640). SAGV, Hilversum.
- ³ ONA Ned. den Berg 3361: 509 (Graskaas, copie 1709). SAGV, Hilversum.
- ⁴ Amstelodamum 41, p. 81-84, 1954.
- ⁵ J.E. Elias. De vroedschap van Amsterdam, 1963.
- ⁶ Not. Gerrit Bouwman, Amsterdam. Toeg. 5075, inv.nr. 12589. GA Amsterdam.
- ⁷ ORA Ned. den Berg 3356: 58 (23-9-1754) SAGV, Hilversum.
- ⁸ ORA Ned. den Berg 3357: 203 (10-5-1768) SAGV, Hilversum.
- ⁹ ORA Ned. den Berg 3357: 289 (4-6-1774) SAGV, Hilversum.
- ¹⁰ Not. H. Viervant Abcoude. 34-1:58 (3-5-1816) RANH, Haarlem.
- ¹¹ Not. C. Decker, Weesp. 185: 5373 (16-7-1830). RANH, Haarlem.
- ¹² Not. C. Decker, Weesp. 185: 5371 (3-6-1828). RANH, Haarlem.
- ¹³ Not. C. Decker, Weesp. 185: 5373 (16-7-1830). RANH, Haarlem.
- ¹⁴ Not. C. Decker, Weesp. 185: 5373 (19-7-1830). RANH, Haarlem.
- ¹⁵ Not. D. v.d. Horst, Weesp. 186.25:7 (1-7-1847). RANH, Haarlem.
- ¹⁶ Dorps-en gemeentearchief Ned.den Berg 193. SAGV, Hilversum.
- ¹⁷ Gooise Post 27-11-1918.
- ¹⁸ The Kolish Collection of Crosses and Crucifixes. Sotheby's Amsterdam 21-10-1999.

De hoeve "Het Hemeltje" bij Overmeer (1805)

Voorgeschiedenis

Het landschap langs de Vecht op de grens van Vreeland en Nederhorst den Berg werd door de eeuwen heen aantrekkelijk gevonden en is in het bezit geweest van tal van vooraanstaande Bergers en buitenlui. Het was een heel mooie plek, want daar lag het "*Huis de Nes*" op het Realeneiland uit 1687 van Pieter Reael en Maria Eleonora Huydekoper en later hun dochter Sara Reael. Het werd in de "*Zegepraalende Vecht*" van Stoopendaal in 1719 beschreven als "*heel playsant, daar rontom een Laan van Eyken, Nooten en Ipen-bomen is, diergelyke weet ik niet in tien uren in 't ronde aan te wijzen*".¹ De geschiedenis is dan ook tot ver in het verleden terug te vinden.

Vóór 1740 was het land in de Meeruiterdijksepolder, waarop later "*Het Hemeltje*" kwam te staan, het eigendom van Jacob Roeters, een goede bekende van Johan Huydekoper van Maarsseveen, die hier ook land bezat.² Jacob Roeters was koopman in specerijen, koffie en thee. Hij bezat ook de vroegere eendenkooi in de Horstermeer.³ Omstreeks 1744 overleed Jacob Roeters en zijn dochter en erfgename Perina Roeters deed de bezittingen van de hand. Zij was getrouwd met David de Leeuw van Lennep Dirksz. Zij woonden 's zomers op "*Bosch en Vaart*" bij Haarlem en waren waarschijnlijk niet zo in het object in Nederhorst geïnteresseerd.⁴ Het land werd gekocht door Tijmen van den Heuvel. Hij woonde in Overmeer en was schepen van Nederhorst den Berg.

Er is niet duidelijk sprake van een behuizing, die er mogelijk wel is geweest ten behoeve van Jacob Roeters. Na de dood van Tijmen op 27 september 1753 ging het goed over op zijn zoon Bruin van den Heuvel, ook schepen van Nederhorst.⁵ Er is dan sprake van een huis dat mogelijk door Tijmen van den Heuvel is gebouwd.

In 1758 was er weer een overdracht.⁶ Bruin verkocht het huis met erf en 8 morgen land aan de heer Jan Arend Godard Baron de Vos van Steenwijk, Heer van Nederhorst. Het land werd aan de zuidkant ten dele afgesloten door de Kortenhoefse Molenvliet, waarvan thans nog een deel aanwezig is en door het land van de schout Hendrik van Soesdijk en Pieter Leendert de Neufville. Het was dus een select gezelschap dat daar bezittingen had. Na de dood van Baron de Vos van Steenwijk (1774) erfde diens opvolger op het kasteel, Joan Hope, deze boerderij⁷ en via diens zoon Thomas Hope vererfde het naar dominee Henricus Rappardus, die Heer van Nederhorst werd.⁹

Architectuur

"Het Hemeltje" is een boerderij op T-vormige plattegrond (een dwarshuis) onder een rieten schilddak, dat is een dak met vier schuine vlakken (afb. D1).

Afb. D1 "Het Hemeltje" anno 2003.

Het voorste oude deel van het huis bestaat uit een grote kelder met rode plavuizen, met daarboven een grote opkamer met twee ramen aan de voorzijde. Deze vensters bestonden voorheen uit 19^e-eeuwse Empire ramen met zes ruiten en met luiken (afb. D2). Hierachter was oorspronkelijk een woonkeuken en alkoof. Later is de woning uitgebreid ten koste van de schuur. Een lange gang overdwars, met buitendeur dient als afscheiding met de schuur. De boerderij is in 1966 door Monumentenzorg opgenomen in de lijst van beschermde monumenten.

Afb. D2 "Het Hemeltje" in 1977 (SHBO).

Eigenaren en bewoners

1803-1807 Henricus Rappardus

Na de dood van dominee Rappardus (1807) vinden wij "*Het Hemeltje*" in zijn nalatenschap terug en voor het eerst wordt de naam "*Het Hemeltje*" genoemd.⁸ Gezien de bouwdatum van **1805**, die in een koopakte wordt genoemd, moeten wij concluderen dat mogelijke herbouw heeft plaatsgevonden op instigatie van dominee Rappardus in de periode waarin hij kasteelheer was. Zou de naam "*Het Hemeltje*" door hem bedacht zijn? Dominee Rappardus heeft meer dan 50 jaar het Evangelie verkondigd in de protestantse kerk en heeft zeer veel voor de gemeente Nederhorst betekend, ook in zware tijden rond de oorlog met de Pruisen en tijdens de grote politieke en administratieve veranderingen in de Franse tijd.⁹

1807-1814 Wendela Eleonora ten Hove

Op 21-11-1807 werd door de executeur van de nalatenschap van dominee Rappardus, zijn aangetrouwde neef Johannes Peter Schlosser, de hofstede verkocht aan Vrouwe Wendela Eleonora ten Hove, vrouwe van Doorn, Den Bosch en Sleenburg, weduwe van Jan Carel Godin, heer van Bolestein.¹⁰ Zij kwam uit een belangrijke Amsterdamse familie. Haar grootvader, Melchior ten Hove, bezat de Ridderhofstad Rhijnauwen. Hij was zelf rijk en bovendien getrouwd met een schatrijke vrouw, Johanna Maria Cromhuysen. Hun enige zoon David was miljonair, woonde op de Herengracht in Amsterdam en bezat onder andere de kasteel/buitenplaats "*Huis ten Bosch*" bij de Uitermeerse sluis, dat door de Fransen in 1672 geheel werd vernield. Zijn eerste vrouw was Cornelia Adriana Sautijn, met wie hij Wendela Eleonora kreeg. Toen zij in 1769 met Willem Munter trouwde gold zij "*voor de rijkste dame van de stat*".¹¹ Haar tweede echtgenoot, Jan Carel Godin was minder rijk, maar wel van een Frans adellijk geslacht. Wendela kocht in 1792 het "*Huis Doorn*", waar zij ook ging wonen. Hoe zij ertoe kwam "*Het Hemeltje*" te kopen is begrijpelijk, gezien het feit dat deze omgeving toen heel fraai was en haar familie in deze buurt bekend was. Zij was namelijk een kleindochter van Mr. Willem Sautijn en Wendela Eleonora Reael, die ongetwijfeld bekend waren met de "*Lindenhoeve*" aan de Hinderdam, die tot de familiebezittingen van de Sautijns behoorde. Zij woonden zelf in Amsterdam in "*Het Huis van Huydecoper*" aan het Singel en op de hofstede "*Wolfsbergen*" onder 's-Graveland. Wendela ten Hove stierf in 1814.¹² Haar bezittingen, met een totale waarde van f 1.852.500,-, werden verdeeld onder de kinderen. Cornelia Adriana Munter, getrouwd met Adolph Ludowich Christoph Grave van Bosé, die in Dessau woonden, erfde behalve het "*Huis de Nes*" onder andere "*Het Hemeltje*" met bijbehorende landerijen. Waarschijnlijk weinig geïnteresseerd

in de ver afgelegen bezittingen verkocht de Gravin van Bosé via een veiling in het "Statewapen" in Breukelen alle genoemde bezittingen, inclusief "de Nes" aan Abraham Dubois.¹³

1814-1829 Abraham Dubois, Heer van Loenen en Kronenburg

Abraham Dubois was getrouwd met de weduwe van Matthijs Adolph van Idsinga, Vrouwe Alberta Jacoba Amerhoff, zij overleed vóór 1828. Kort nadien verkocht Abraham Dubois zijn boedel, geregeld door een commissionair uit Amsterdam. In 1829 vond er een openbare verkoping plaats in een lokaal van het Oude Zijds Heeren Logement in Amsterdam waar de boedel van Dubois in verkoop ging. Die bestond uit de buitenplaats "Huis de Nesse", die f 20.000,- opbracht. Ruim 13 bunders land gingen naar Gerrit Schottelink voor f 3550,- en de hofstede "Het Hemeltje" werd gekocht door Gerardus Blancke voor f 6650,-.¹⁴

1829-1861 Gerardus en Joannes Blancke

Gerardus Blancke was makelaar, die zijn zaak in Amsterdam dreef. Hij werd een rijk man, vooral door gebruik te maken van de economische neergang, die bij vele huizenbezitters financiële problemen veroorzaakte. Hij kocht in Nederhorst bijna alle buitenplaatsen op en één ervan koos hij tot zijn eigen buitenverblijf: "Overmeer".¹⁵ Officieel woonde hij in Amsterdam op de Oudezijds Achterburgwal. Hij had daar een inboedel ter waarde van f 8600,- en schilderijen ter waarde van f 2780,-. Hij heeft ook in Nederhorst den Berg een goed leven geleid met zijn tweede vrouw Henderica Baasdorp, die erg van het buitenleven leek te genieten. De inboedel daar werd na zijn dood getaxeerd op f 4000,- en in de kelder stond een wijnvoorraad van f 550,-.¹⁶ In 1845 ging "Het Hemeltje" na de dood van Gerardus Blancke uit diens boedel naar zijn zoon Joannes Blancke.¹⁷ Deze kocht het in openbare veiling voor f 7000,-. Joannes Blancke was commissionair evenals zijn vader en woonde ook op hetzelfde adres in Amsterdam. Hij bezat de boerderij tot 1861.

1861-1876 Gerardus Bak

In 1861 kwam Frans Cöllen, Mr. timmerman in Nederhorst, voor notaris van der Horst als gerechtigde van Joannes Blancke om de boerderij "Het Hemeltje" te verkopen aan Gerardus Bak.¹⁸ Aan hem dankt Nederhorst nog steeds de benaming "het huis van Bak aan de Voorstraat" (nr. 15-17) voor het karakteristieke huis "Voortdijk" dat lang geleden aan de schout Johan van Soesdijk toebehoorde en vooraanstaande families, zoals die van de dominees Rijpland en Rappardus, heeft geherbergd.^{19,20} Het is ook in de 18^e eeuw 26 jaar lang een befaamde herberg en logement geweest onder het beheer van Jan Hardewel.²¹ Gerardus (Gerrit) Bak was vanaf 1841 eigenaar van "Voortdijk".

Hij en zijn zoon hebben het gedurende een lange periode als stalhouderij en uitspanning geleid. Gerrit Bak was als jonge jongen klompenmaker, maar hij was een dynamisch man en het ging hem voor de wind. Hij kocht veel land en boerderijen en speelde een belangrijke rol in de waterschappen. Zo ging ook "*Het Hemeltje*" tot zijn bezittingen behoren, dat hij ongetwijfeld heeft verpacht. Van alle pachters die er door de jaren op de boerderij gewerkt hebben, kennen wij er geen. Gerrit Bak behield "*Het Hemeltje*" tot zijn 79ste jaar in 1876. Drie jaar later stierf hij.

1876-1881 Jacob Pik

De nieuwe eigenaar was Jacob Pik uit Andijk. Hij was landman (boer) van beroep.²² We weten weinig van hem. Waarschijnlijk heeft hij wel op de boerderij gewoond en gewerkt, want toen hij deze enige jaren later verkocht, woonde hij in Nederhorst. Hij zou daarmee de eerste boer op "*Het Hemeltje*" zijn die we bij naam kennen.

1881-1907 Gerrit Meijer

Gerrit Meijer was de tweede boer die wij van naam kennen op de boerderij en hij werd ook eigenaar in 1881.²³ Hij kwam uit Vreeland en kocht de boerderij tijdens een openbare verkoping in "*De Nederlanden*" voor f 21.000,-. Gedurende deze tijd kreeg "*Het Hemeltje*" een belangrijke functie bij het ontstaan van de Gereformeerde kerk. Tijdens de Doleantie, waarin meester van der Hoeven in Nederhorst een belangrijke rol speelde, werd hier vergaderd. Op 11 mei 1887 kwamen 39 broeders bijeen onder leiding van dominee Van Schelven uit Amsterdam, om de eerste ouderlingen en diakenen te kiezen. Ouderlingen werden D. de Jong Jbz en meester Van der Hoeven; Jan van Veeren en J. Meijer werden diakenen.²⁴

Het is nog niet geheel duidelijk tot hoelang Gerrit Meijer daar geboerd heeft, misschien tot Tijs Kruiswijk uit Loenersloot erop kwam.

1907-1938 Tijs Kruiswijk

Wij komen uit de kadastrale archieven van Nederhorst te weten dat Tijs Kruiswijk tot 1909 samen met zijn vader Joost Kruiswijk uit Weesperkarspel eigenaar was. Gedurende de periode dat Tijs er werkzaam was, gebeurden er ingrijpende dingen rond de boerderij. Hilversum beschikte over een moeizame vaarroute via 's-Graveland en wilde daarin verbetering brengen. Na veel vijven en zessen leidde dit tot het graven van het Hilversums Kanaal, dat een nieuwe verbinding met de Vecht vormde. Een deel van de Kortenhoefse Molenvliet werd daarin opgenomen. Daardoor heeft het landschap een heel ander aanzien gekregen en is een deel van de grond aan de boerderij onttrokken. In 1937 werd het kanaal officieel in gebruik genomen.

1938-1966 Willem van Stam

In 1938 kwam Willem van Stam uit Vreeland op "Het Hemeltje". Hij was samen met zijn broer Wijnand eigenaar van de boerderij. Hij zou de laatste boer zijn die daar zijn beroep uitoefende. Het zou tot 1966 duren.

1966-1980 NV Bouw-en Handelsmij ("de Ballast")

In 1966 werd "Het Hemeltje" eigendom van de NV Bouw- en Handelsmaatschappij: de Ballastmij. Het pand werd aangekocht in verband met zandvervoer vanuit de Wijde Blik. Het zand werd daar overgeslagen naar schepen die het zand verder over de Vecht naar een bestemming brachten. In de woning was geen pachter meer aanwezig, die het boerenwerk voortzette.

1980 tot heden Louis Joannes Theodorus Klauwers

Louis Klauwers en zijn vrouw Elisabeth Maria Venneman kwamen in 1967 op de boerderij wonen en vestigden in het pand een textiel-snijbedrijf. In 1980 werden zij eigenaren.

Bronnen

- ¹ Dr. R. van Luttervelt. De buitenplaatsen aan de Vecht. De Tijdstroom, Lochem, 1948.
- ² Not. M. de Leeuw, Utrecht. U183a6:9 (31-1-1737). HUA.
- ³ ORA Ned. den Berg 3355:75 (5-12-1753) SAGV, Hilversum.
- ⁴ Mb. Amstelodamum 30, p.8-9, 1943.
- ⁵ ORA Ned. den Berg 3357: 121 (25-2-1765) SAGV, Hilversum.
- ⁶ ORA Ned. den Berg 3357: 14 (26-10-1758) SAGV, Hilversum.
- ⁷ ORA Ned. den Berg 3357: 280 (9-5-1774) SAGV, Hilversum.
- ⁸ ORA Ned. den Berg 3360:71 (21-11-1807) SAGV, Hilversum.
- ⁹ Els N.G. van Damme. Henricus Rappardus. Predikant (1754-1801), zakenman en ambachtsheer in Nederhorst den Berg. TVE 19(2), p.64-77, 2001.
- ¹⁰ ORA Ned. den Berg 3360:71 (21-11-1807) SAGV, Hilversum.
- ¹¹ Huis Doorn.<http://home01.wxs.nl>.
- ¹² J.H. Elias. De vroedschap van Amsterdam, 1963.
- ¹³ Not. Th. Koppen Utrecht U 270a039 HUA.
- ¹⁴ Not. Mr. Joh. Commelin, Amsterdam 5075:19792 (7-9-1829) GA, Amsterdam.
- ¹⁵ Els N.G. van Damme. De buitenplaats "Overmeer" in Nederhorst den Berg, gebouwd en bewoond door migranten, 1700-1845. TVE 15, p. 211-219, 1997.
- ¹⁶ Not. D.C. Santhagens Amsterdam 5075:20237 (1844) GA, Amsterdam.
- ¹⁷ Not. D.C. Santhagens Amsterdam 7-6-1845.GA, Amsterdam.
- ¹⁸ Not. D. v.d. Horst Weesp 186.25:22 (26-7-1861) RANH, Haarlem.
- ¹⁹ Els N.G. van Damme. Voortdijk, een buitenplaatsje in Nederhorst den Berg uit de late Gouden Eeuw. Jb. Niftarlake p. 40-53, 2000.
- ²⁰ Ibid. Bedienaren des Woords in de eerste helft van de 18e eeuw in Nederhorst den Berg. Werinon 40 p. 10-18, 2000.
- ²¹ Ibid. De familie Hardewel in Nederhorst den Berg in de 18e eeuw. Werinon 8 p.12-22, 1998.
- ²² Not. P.C. Lasonder 's-Graveland NNA 's-Graveland 22 (4-4-1876). SAGV, Hilversum.
- ²³ Not. J. Bos Jzn. Vreeland 34-1:2423 (20-12-1881). HUA.
- ²⁴ J. Krol. De geschiedenis van Nederhorst den Berg. Arnhem 1949.

De "Lindenhoeve" aan de Hinderdam

Architectuur en ligging

De boerenbehuizing "Lindenhoeve" (afb. E1) werd in 1957 door Monumentenzorg omschreven als "een hallehuis in goede toestand. In verband met de fraaie ligging in de bocht van de Oude Vecht, wordt het huis van belang geacht voor het landschap en verdient nader onderzoek. Bouwtijd 1880 of veel vroeger?" Deze onzekerheid wordt veroorzaakt door de witte pleistering van de muren, waardoor de "stenen niet spreken". Een boerderij van het hallen-

Afb. E1 "Lindenhoeve" anno 2003.

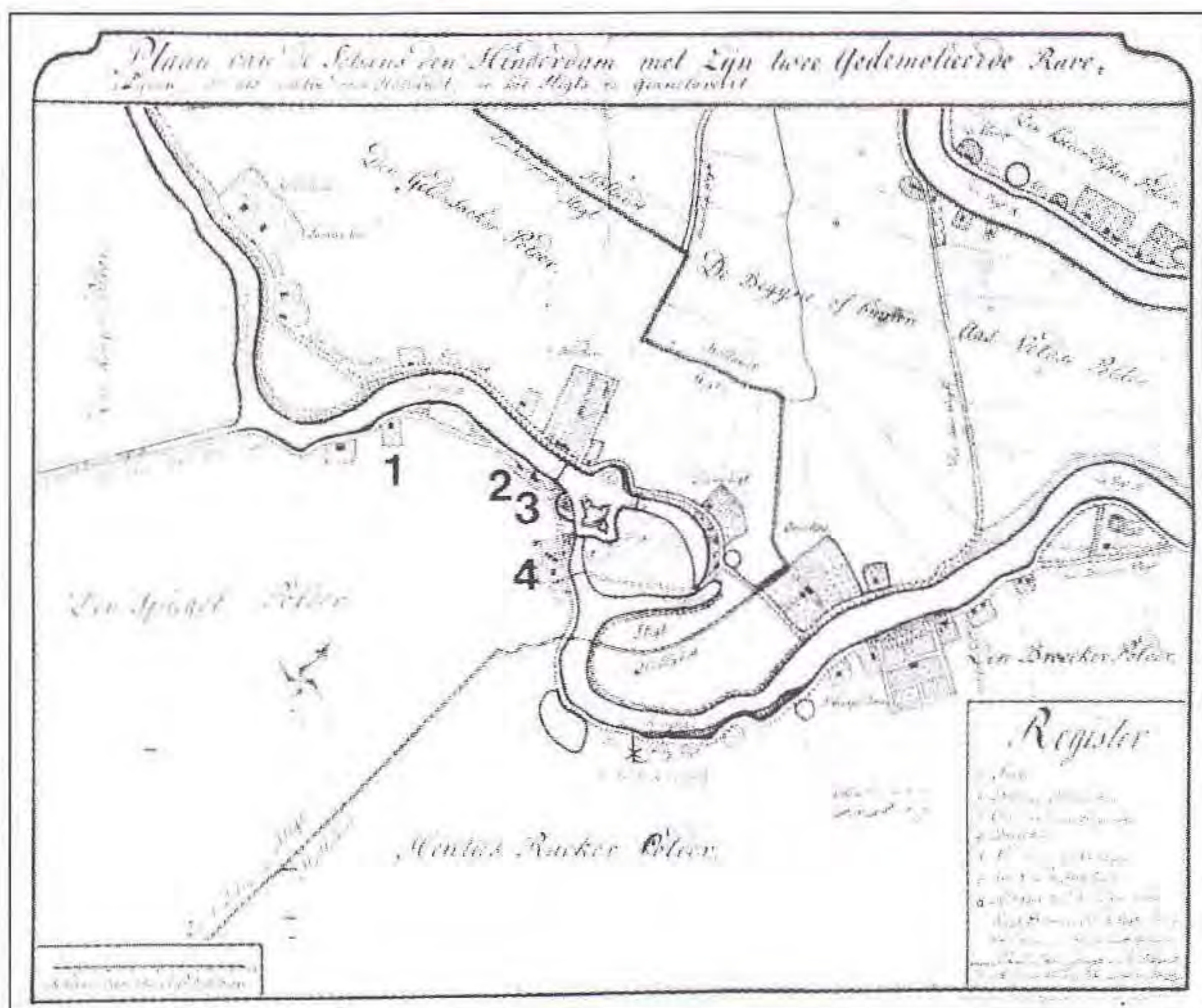
huistype wordt ook wel een langhuisboerderij genoemd, een type dat karakteristiek is voor de omgeving van Utrecht. De "Lindenhoeve" is typisch zo'n langhuis, met stal en woonhuis achter elkaar onder een breed dak en met lage zijmuren. Hoe lager die muren, hoe ouder de boerderij meestal is. Het stalvolume, zowel breedte als hoogte, werd hier bepaald door de aanwezigheid van een zestal staanders (binten) in de stal, die door ankerbalken zijn verbonden (zie inleiding). De stal is zeer degelijk gebouwd met zeer zware grenen balken. Vóór een ingrijpende verbouwing in 1914, waarbij in het interieur veel oudheden verloren gingen, hadden huis en stal een rieten dakbedekking, deze is toen vervangen door (te zware) pannen (afb. E2) en weer later door een sporendak met golfplaten.

De "Lindenhoeve" heeft een hoog gelegen opkamer die de hele breedte van het huis beslaat, met een schouw. De grote breedte van het woongedeelte is mogelijk geworden doordat de balklaag loodrecht op de voorgevel staat. Eronder is een grote kelder met een nog geheel intact koepelvormig gewelf,

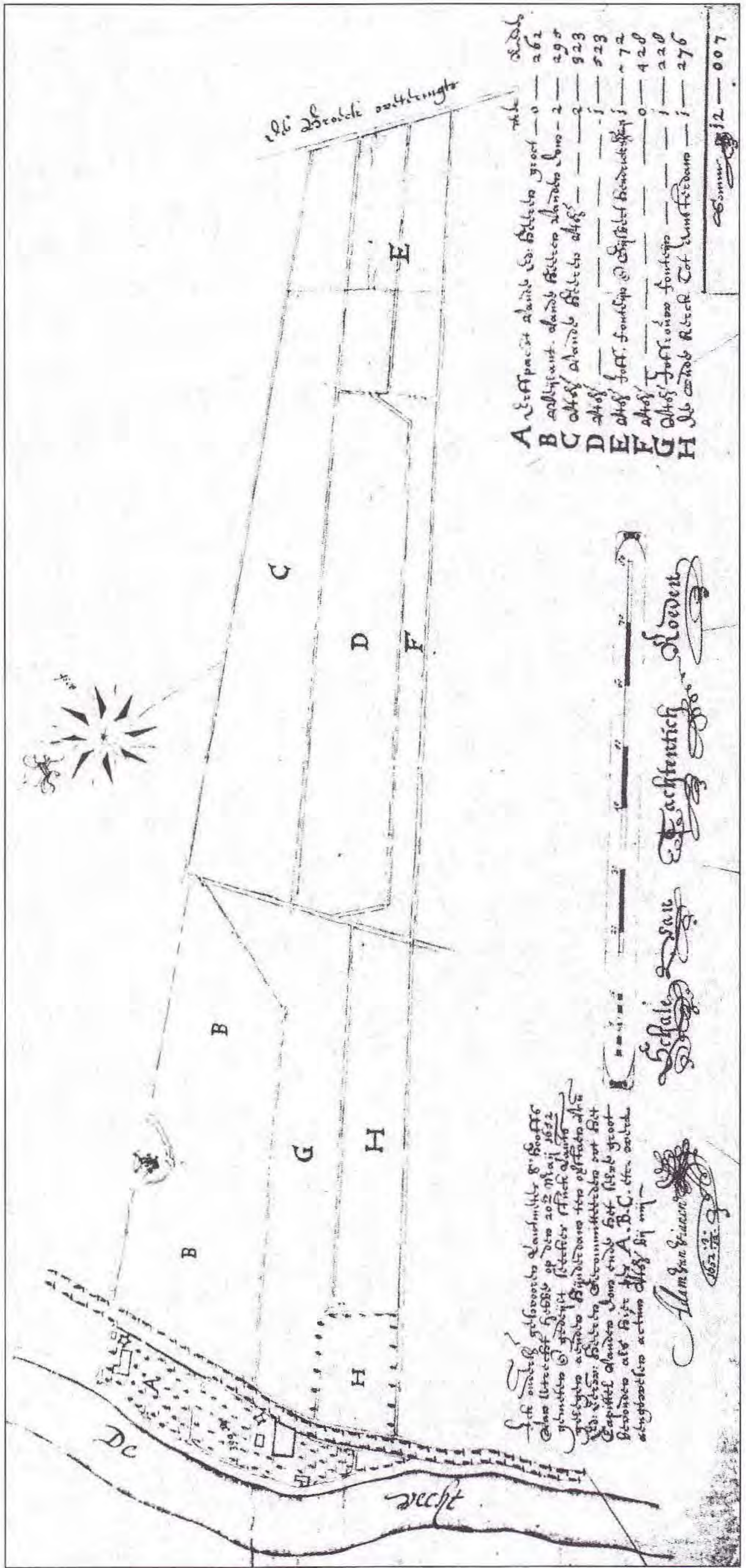
waarvan de ruglijn evenwijdig aan de voorgevel ligt. Vroeger lagen in de kelder rode plavuizen. Het was vanouds een melkveehouderij en er werd veel melk in de kelder gezet voor het afromen en karnen voor de boterproductie en er werd ook kaas gemaakt, want er was een pekelbak aanwezig. De voorgevel is symmetrisch van opbouw, maar dat is niet altijd zo geweest. De beide buitenste ramen waren klein en zijn vervangen door grotere ramen. De versierde daklijst is ook van later datum. De boerderij is gebouwd met vrij grote handvormstenen (23x11x4 ½ cm), heeft een steens muur en geen klezoren. De boerderij heeft de naam "Lindenhoeve" niet altijd gedragen. Vanaf 1835 stond zij bekend als "Ons Genoegen", maar op de stafkaart uit 1872 en op de herziening daarvan in 1908 staat zij aangegeven als "Mijn Genoegen" (zie afb. F2). Later heeft de boerderij nog de naam "Riethoeve" gedragen, maar sedert in 1939 een door Baron van Lynden gebouwde hoeve langs de Dammerweg zo is genoemd, is het "Lindenhoeve" geworden. Overigens is door het uitbreken van de oorlog voorkomen dat de "Lindenhoeve" door de Baron afgebroken en door nieuwbouw vervangen zou worden. Intussen heeft een eerste onderzoek naar de ontwikkeling van dit boerenbedrijf plaatsgevonden en dit leidde tot de hierna volgende geschiedenis.

Voorgeschiedenis

De geboorte van de huidige "Lindenhoeve" beslaat een lange periode, is buitengewoon ingewikkeld en is nauw verweven met de ontwikkeling van de er naast gelegen boerderij, Hinderdam 4, vroeger de "Bijenkorf" geheten. Er is een kaart bekend van Adam van Vianen uit 1652, waarop de locatie waar nu de "Lindenhoeve" staat, duidelijk is ingetekend (afb. E3, linker H). Dit perceel was toen eigendom van de Oude Kerk te Amsterdam. Wat daar feitelijk toen aanwezig was is niet duidelijk, maar bij graafwerkzaamheden op deze locatie zijn wel fundamenten met oude middeleeuwse moppen aangetroffen.

Afb.E3 Kaart van de Hinderdam, waarop "Lindenhoeve" (1), "Bijenkorf" (2), "Vechtzicht" (3) en de bakkerij (4) ingetekend zijn (J.P.Prevost, 1726; ARA, Genie-archief OSPV-H 132).

Afb. E2

Ten noorden ervan lag een strook weiland (afb. E3 B), die eigendom was van het Domkapittel te Utrecht. In de loop der eeuwen wordt deze strook steeds als grensafscheiding genoemd tussen beide boerderijen. Het land van het Domkapittel werd in 1817 nog vermeld als in huur zijnde bij Gerard van Hall,¹ die toen op Voortstraat 3 (thans familie Joop van der Linden) woonde. Er werd in 1652 op de aangeduide plaats op deze oude kaart, waar nu de boerderij, staat geen bebouwing aangegeven. Er stonden alleen huizen in het buitendijkse land, dat is het laag gelegen stukje land, aan de Vechtzijde tussen de Vecht en de Hinderdam, toen het "Kijfland" en later de "Kleibak" genoemd, dit laatste omdat het land op geregelde tijden door het Vechtwater werd overspoeld. In recente tijd zijn daarvan nog fundamenten aangetroffen. Nu is daar geen bebouwing meer.

Vanaf 1664 komt er enige structuur in de geschiedenis. Samuel Sautijn kocht een huis met beplantingen aan de Hinderdam van Hendrik Ryael, de baljuw van de Bijlmermeer, die één en ander moest verkopen omdat zijn vrouw Adriana Bas gestorven was. De bezittingen waren van haar familie en zij was dus eigenares. In totaal bedroeg dat 29 morgen land, dat is ca 24 ha. Het huis dat hierbij hoorde stond volgens genoemde kaart en volgens de beschrijving

Afb. E2 Kaart van een deel van de Hinderdam ter hoogte van de huidige "Lindenhoeve", vervaardigd door de landmeter Adam van Vianen in 1652 in opdracht van het Domkapittel te Utrecht (HUA nr.1529). Geheel links de Vecht en geheel rechts de Broekwetering. De weg is gescheiden van de Vecht door het beboste land (de "Kleibak"), waarop twee boerderijen met hooibergen staan. Op het door bomen omgeven stuk land H staat thans de "Lindenhoeve". In B is een molen aangegeven.

Tekst op de tekening: "Ick ondergetekende gesworen Lantmeter des Hooffs van Utrecht hebbe op den 20 sten Maij 1652 gemeten ende gedeijlt seecker stuck Lants gelegen aanden Hijnderdam ten overstaen vanden Ed: Eerw: Heeren Gecommitteerden van het Capittel vanden Dom ende het selve groot bevonden als hier per A.B.C. etc. wort aangewesen actum get. bij mij

Adam van Vianen 1652 .3./12".

Schale van Tachtentich Roeden

	Morgen	Roeden
A Erffpacht vande Ed: Heeren groot	----- 0	---- 262
B Wijlant vande Heeren Vanden Dom	----- 2	---- 295
C Id Vande Heeren Id	----- 2	---- 323
D Id	----- 1	---- 523
E Id Joff. Fonteyn ende Gijsbert Hendricks Kuijt	--- 1	----- 72
F Id	----- 0	---- 428
G Id Joffrouw Fontijn	----- 1	---- 228
H Vande Oude Kerk tot Amsterdam	----- 1	---- 276
	Somme	12 ---- 007

in de verkoopakte² op de "*Kleibak*". In 1668 kocht Samuel Sautijn er een strook land van 8 morgen (6,4 ha) bij, die vanouds het "*Watervisje*" werd genoemd. Het is niet duidelijk waar dat lag. Later, in 1671, kocht Sautijn er nog een huis bij aansluitend aan dit bezit³ en dat is waarschijnlijk het tweede huis op de "*Kleibak*", dat ook op de oude kaart staat. Samuel Sautijn stierf in 1672 en nog daarna, in 1683, kocht zijn weduwe 20 ha land met een boerderij uit een failliete boedel van de weduwe Jacob Phaes.⁴ Dit lag naast het land, dat Samuel reeds had gekocht en daarmee was meer dan de helft van de zogenoemde Hinderdammerpolder eigendom van de familie Sautijn geworden. Deze uitgebreide grondaankopen zullen zeker gepaard zijn gegaan, omstreeks 1665, met het bouwen van boerderijen om daarop pachters te zetten. Samuel Sautijn is dus wel zeker de grondlegger van het boerenbedrijf dat heden de naam "*Lindenhoeve*" draagt en van de boerderij ernaast, de "*Bijenkorf*". Het is echter niet zo dat de huidige bebouwingen nog uit de 17e eeuw stammen. Op een kaart uit 1726 zien wij dat op de plaats van de huidige boerderijen er bebouwing stond (afb. E3), maar deze gebouwen zijn dus later, waarschijnlijk in 1756, gebouwd, zoals hieronder zal blijken. Professioneel bouwtechnisch onderzoek zal over deze bouwdatum meer zekerheid kunnen geven.

Eigenaren en bewoners

ca 1665-1735 Familie Sautijn

Wat weten we van de familie Sautijn? We treffen leden van deze aanzienlijke familie aan in Amsterdam in de 17^e en 18^e eeuw. Zij waren kooplieden en zoals in die tijd gebruikelijk was, werden boerderijen door gefortuneerde kooplieden en regenten vaak aangekocht als geldbelegging en verder ontwikkeld door nieuwbouw en uitbreiding. Soms groeiden deze bezittingen uit tot buitenplaatsen, zoals in het geval van het naast gelegen "*Vecht en Bergzicht*".⁵ Dat is hier niet gebeurd.

De oude Samuel Sautijn, de stichter van wat wij voor het gemak de "*Lindenhoeve*" zullen blijven noemen -hoewel die naam toen nog niet werd gebruikt- werd in 1593 in Amsterdam geboren als zoon van Gillis Sautijn, die uit Antwerpen naar Amsterdam was gekomen. Gillis Sautijn was een belangrijk man, want hij behoorde in 1585 tot de twintig afgevaardigden van Antwerpen die met de hertog van Parma moesten onderhandelen. Hij rustte ook twee schepen uit voor de handel op Oost-Indië.⁶ Zijn zoon, Samuel Sautijn, was een voornaam handelaar op de Levant, Italië, Frankrijk en Moscovië. In dat kader ging hij roekeloos te werk, waarbij hij zelfs onze vriendschappelijke betrekkingen met Frankrijk op commercieel gebied in de

waagschaal stelde om zijn eigen belangen te bevorderen. Hij was ook commissaris te Amsterdam van de tsaar. In 1644 werd hij door de Staten-Generaal benoemd tot Ontvanger-Generaal van de middelen waarmee nieuwe kruisers werden gemaakt. Maar vanuit Amsterdam drong men aan op het intrekken van deze benoeming omdat Sautijn "werd gheseyt te wesen een Minister van den Konigh van Portugael, oock een hazardeus (gevaarlijk) koopman, veel ter zee handelende,.....". Hij hield zich ook bezig met de zwavelbereiding. Zwavel werd in die tijden verwerkt tot buskruit, met kaliumnitraat en houtskool. Zijn twee zoons en erfgenamen Gillis en Willem handelden ook op de Levant en werden compagnons in de buskruitfabricage. Deze lieden hebben het ook ver geschopt, maar waren evenmin van onbesproken gedrag.

Toen deze Samuel Sautijn en zijn vrouw overleden waren en de erfenis verdeeld moest worden, ontving zijn jongste zoon Willem het noordelijkste deel van de bezitting, gelegen naast boerderij "Vechtzicht". Dat werd dus de boerderij die wij nu nog kennen als Hinderdam 4, de "Bijenkorf", tussen "Vechtzicht" en de "Lindenhoeve". Deze Mr. Willem Sautijn (Heer van Stockum) was onder andere bewindhebber van de V.O.C. Men besprak hem als voorbeeld van een louche equipagemeester, dat is een beheerder van scheepsuitrustingen (een lucratieve baan), die "voordat hy dat ampt hadde vol schulden was en thans, hetselve maer een jaer of 5 beseten hebbende, gene schulden meer hadt, jae selfs gelt opleyde". In het openbaar zou hij gezegd hebben dat hij "wel zorg zoude dragen, dat hy er vet van zoude worden". En dat is hij geworden. Hij woonde op de Herengracht en hij werd in 1674 aangeslagen voor een vermogen van f 129.000,-. Hij behoorde tot de zogenaamde "bende van zes Jaco's", die voor zichzelf zo veel voordeel uit hun werk haalden als zij maar konden. Willem Sautijn staat ook te boek als een man van zeer slecht zedelijk gedrag, die de scheepswerf voorzag van publieke vrouwen, waarmee hij en anderen uiterst onbehoorlijk gedrag vertoonden. In 1761 werd hij bij de Raden der Admiraliteit aangeklaagd wegens verregaande malversaties, meineden en eigengereid optreden, maar hij wist zich onschuldig te laten verklaren!⁶

In 1686 overleed Mr. Willem Sautijn en de familiebezittingen werden door de belastingdienst getaxeerd.⁷ Dit gebeurde op verzoek van zijn weduwe Theodora van Bambeek. Onder de nalatenschap werd het totale familiebezit aan de Hinderdam genoemd. Het betrof toen nog steeds 30 morgen land met een boerenhuis, hooiberg en schuur in de Spiegelpolder. De waarde voor huis en landerijen werd geschat op f 4800,-. (Men moet bedenken dat men de bedragen voor het verkrijgen van de huidige geldswaarde wel met ca 100 moet vermenigvuldigen).

Gillis Sautijn was de oudere broer van Mr. Willem. Over hemzelf vernemen we betreffende zijn erfrechten in de Hinderdammerpolder niets uit de papieren. Maar er gebeurde wel van alles. De Hinderdammerpolder was ongetwijfeld slechts een kleinigheid in het totale bezit van de familie dat verdeeld moest worden. En daarover was daverende ruzie tussen Gillis en zijn schoonzuster Theodora van Bambeeck. Hij deed haar een proces aan over een geldsom van f 93.000,-. Hij wilde die al ontvangen voordat de officiële verdeling van de erfenis had plaatsgevonden. Maar zij vertrouwde hem in het geheel niet en stond dit niet toe, "vresende dat de Hr Sautin, hebbende de 93 duysent gl. met de verdere goederen in den boedel, sy wede deselve goederen by gyseligh wederom uyt zijn handen zoude moeten wringen,....". Het Hof kwam er niet uit en de zaak is zelfs door de Staten van Holland beslecht moeten worden.⁶ Kort daarna (vóór 1691) stierf ook Gillis en de beide weduwen moesten knopen doorhakken. Het is niet precies duidelijk wat de beide weduwen hebben bekookstofd, want er zijn geen gegevens gevonden over de periode 1691-1738.

Verdeling van de bezittingen

Gillis had drie zonen: Jan, Samuel jr. en Gillis jr. In 1738 bleek dat Gillis' zoon Samuel jr. dat jaar overleden was en dat hij over de helft van de bezittingen in Nederhorst den Berg zeggenschap had.⁸ De andere helft, die toebehoorde aan Willem bleek toen eigendom te zijn van Willem Dirksz Sautijn. De weduwe van Samuel Jr. -Anna Helena Clesby- en zijn broer Jan verkochten de boerderij aan een drietal Bergse veenlieden, die veel land bezaten en daarin handelden.⁹ Dit deel groeide uit tot het boerenbedrijf "Lindenhoeve". De helft van Willem, kwam via diens kleinzoon, Mr. Willem Dirksz. Sautijn in handen van een drietal Ankeveense veenlieden, c.q. landeigenaren: Kornelis Kol, Joost Geritsz Roskam en Willem van Vliet. Dit deel betrof een huis met 12 morgen land. Het groeide uit tot het boerenbedrijf Hinderdam 4 de "Bijenkorf". De nieuwe eigenaar werd daar **Jan Ariëns(of Arendsz) Schuters**, afkomstig uit het oosten van het land, om precies te zijn uit Rijssen. Het is van belang om dit hier te vermelden, omdat zijn nazaten later, zoals wij zullen zien, een belangrijke rol spelen in de geschiedenis van de "Lindenhoeve". Hiermee was het bezit van de familie Sautijn in tweeën gesplitst.

1738-1741 De Bergse veenlieden Jan van der Meer, Vastrik van Nes en Pieter Meester

Op een openbare verkoping in het gerechtshuis van Nederhorst, waar op dat moment Johannes Mol gerechtsdienaar was, kochten deze Bergers een "huis, hofstede, berg en schuur, met bepoting en beplanting en 19 M hooi- en weiland, alsmede nog stukken weiland van ca 6 M. van Mevrouw Anna Helena

Clesby, weduwe van den Weledelgestrenghe Heer Mr. Samuel Sautijn in leven drossaard en dijkgraaf van Culemborg en speciale gemachtigde van den Weledelgestrenghe Heer Jan Sautijn, Raad in het College ter Admiraliteit in het Noorderquartier, mitsgaders Oud president schepen van de stad Amsterdam".¹⁰ De veenlieden hebben het tot 1741 in bezit gehad als geldbelegging of met de bedoeling het te vervenen. Zij bezaten reeds grote stukken land in de Spiegelpolder, die deels aan de vervening ten offer vielen.

1741-1790 Familie Pol

De ontwikkeling van de "*Lindenhoeve*" ging als volgt verder. Ergens in de Spiegelpolder bezat een zekere Jan Klaasz Pol met zijn vrouw Lobbetje Klaas van Gelder stukken land, die vanouds eigendom waren van zijn ouders Klaas Pietersz Pol en Nelletje Jans Kuyt, die in Nigtevecht woonden op de boerderij "*Court en Vecht*" met bijbehorende landerijen. Jan Klaasz Pol stierf jong, in 1735 en Lobbetje hertrouwde met Laurens van Obdam. Zijn vier zonen Klaas, Pieter, Jacob en Kornelis waren nog minderjarig. Zij werden, waarschijnlijk om het bezit in de familie Pol te houden, de erfgenamen van hun grootouders¹¹ en kregen elk een kwart van al hun bezittingen. Zij kreeg en greep de kans haar bezittingen in de Spiegelpolder uit te breiden met de overname van de boerderij en land van de genoemde Bergse veenlieden Jan van der Meer c.s.¹² In 1744 waren Klaas en zijn broer Pieter inmiddels meerderjarig en zoals dat gaat, trachtten zij hun toekomst op te bouwen. Klaas kwam eerst te wonen op de boerderij van zijn moeder aan de Hinderdam en Pieter op "*Court en Vecht*" in Nigtevecht. Kornelis werd Mr. metselaar en vertrok naar Amsterdam. Wat Jacob deed blijft onduidelijk. Na enige tijd vertrok Klaas tijdelijk naar Ankeveen en in 1756 bleken de beide broers Klaas en Pieter geruimd te hebben en treffen we Klaas op "*Court en Vecht*" aan, terwijl Pieter in Nederhorst op de boerderij aan de Hinderdam woonde.¹³ Er is dan sprake van een opgetimmerd huis,¹⁴ wat erop wijst dat er inmiddels verbouwingen of zelfs nieuwbouw had plaatsgevonden. Zoals vaak gebeurde, kan daarbij gebruik gemaakt zijn van oudere bouwresten. Dat zou betekenen dat het huidige gebouw van de "*Lindenhoeve*" dateert van **1756**.

Alle broers en hun moeder hadden een aandeel in elk van de boerderijen, maar in 1759 verkocht Kornelis zijn aandeel in de boerderij aan de Hinderdam aan zijn broer Pieter. Pieter bezat 10 koeien in de periode 1744-1746, toen er ernstige veepest alom heerste en behoorde tot de weinige gelukkigen die daarvan niet het slachtoffer werden.¹⁵ Bij de opnieuw optredende epidemie van 1769 gingen er van zijn 22 koeien 21 dood. Ook al zijn vaarzen stierven en enkele maanden later verloor hij van de opnieuw aangekochte 22 koeien er weer 12. Weliswaar kregen de boeren enige vergoeding uit het veefonds, maar de strop zal ongetwijfeld groot geweest zijn.

In 1774 stierf moeder Lobbetje in Nederhorst den Berg. Kennelijk woonde zij nog op de boerderij bij Pieter. De bezittingen werden nu opnieuw verdeeld.¹⁶ Klaas en zijn jongste broer Kornelis werden eigenaar van de boerderij in Nigtevecht, waar Klaas op woonde en de boerderij aan de Hinderdam bleef bewoond door Pieter, maar een 1/4 deel ervan bleef eigendom van Klaas. Pieter bleef aan de Hinderdam wonen tot zijn dood in ca 1789. Pieters vrouw, Niesje Sperwouw, was al gestorven in 1772. Zij kregen veel kinderen, zeker 12, maar er werden er 7 dood geboren. Uiteindelijk hield Pieter één zoon, Jan, over, maar van overname van het boerenbedrijf is het niet gekomen. In 1790 kwam de boerderij in handen van een makelaar, Nicolaas Jacobus Fabius.¹⁷

1790-1818 Nicolaas Jacobus Fabius, makelaar en zijn pachters

Nicolaas Fabius bewerkstelligde nu een interessant vervolg van de geschiedenis van de "*Lindenhoeve*". Zoals wij eerder zagen, was Jan Ariens Schuters, gekomen uit Rijssen, in 1742 woonachtig op de naastgelegen boerderij Hinderdam 4, de "*Bijenkorf*", toen nog niet zo genoemd. Hij overleed echter jong (1752). Hij had een zoon Arie, in Rijssen geboren en het lijkt vanzelfsprekend dat deze het familiebedrijf de "*Bijenkorf*" zou voortzetten, maar het liep anders. Arie was in 1752 nog maar 7 jaar en zijn moeder, Aaltje 't Jonck, hertrouwde na de dood van zijn vader met Gerrit Schottelink, die de boerderij nu ging runnen. Dat leidde ertoe dat zoon Arie er als opvolger kennelijk niet terecht kon, want hij is elders gaan wonen en werd pas in 1787 opnieuw in Nederhorst den Berg ingeschreven. Hij trouwde in datzelfde jaar op 38-jarige leeftijd in Nederhorst den Berg met Maria Scherphof. Ook zij was geboren in Rijssen. Zij kregen een dochter Aaltje (1791) en een zoon Jan (1793). Het gezin nam zijn intrek in een pachtboerderij in Overmeer, die eigendom was van de protestantse kerk. Zijn moeder woonde immers nog op de familieboerderij met zijn stiefvader Gerrit Schottelink. Gerrit Schottelink overleed in 1795, maar het ging ook niet goed met Arie, hij stierf in 1796 op 47-jarige leeftijd en hij kwam nooit op de familieboerderij, want over de jaren 1796/97 betaalde Arie nog pacht over de boerderij in Overmeer aan de kerk.¹⁸ De erfgenamen organiseerden nu een openbare verkoping tijdens welke de boerderij de "*Bijenkorf*" in 1798 net zoals de "*Lindenhoeve*" werd verkocht aan de makelaar Nicolaas Fabius.¹⁹ Hiermee waren de "*Lindenhoeve*" en de "*Bijenkorf*" weer in één hand gekomen.

Arie's weduwe, Maria Scherphof, bleef met kleine kinderen achter op de pachtboerderij in Overmeer. Haar zoontje Jan was nog maar 2 jaar oud. Zij hertrouwde in 1797 met Barend Schreurs. In 1806 blijkt de huur van de pachtboerderij in Overmeer inderdaad betaald te worden door Barend Schreurs. Hij is blijkbaar met zijn vrouw op deze boerderij blijven wonen.

1818-1873 Barend Schreurs, Jan Schuters en Janna Ter Horst

Nadat Gerrit Schottelink in 1795 gestorven was, was Arie's zoon **Jan Schuters** dus de aangewezen opvolger op de familieboerderij de "Bijenkorf". Maar de boerderij was verkocht aan Fabius toen hij nog maar 2 jaar was. In 1818 trad een nieuwe fase in. Er werd namelijk een overeenkomst getroffen tussen Barend Schreurs en de makelaar Nicolaas Fabius, inmiddels 63 jaar, om de "Lindenhoeve" van hem terug te kopen.²⁰ Het zou kunnen zijn dat Fabius aan de "Lindenhoeve" één en ander opgeknapt heeft, want hij gaf hem voor het eerst een naam: "Vergenoegd".

Barend ging er met zijn vrouw Maria Scherphof wonen en hij staat vanaf 1820 genoteerd in de lijsten van belastingen voor het veefonds voor het bezit van 33 stuks rundvee en 17 schapen,²¹ een grote boerderij. Hij bezat namelijk nu ook al het land dat bij de "Bijenkorf" behoorde, want dat huis was zonder land verkocht aan een warmoezenier Arnold Frederik Beuker.²² Barend stierf in 1824 en werd opgevolgd door zijn stiefzoon Jan Schuters, de zoon van Maria Scherphof, die nu (31 jaar), zijn kans kreeg. Maar Jan kreeg de boerderij nog niet in zijn bezit. Na de dood van Barend Schreurs kwamen eerst alle erfgenamen aan het woord. Barend had met Maria Scherphof nog een dochter Dina gekregen, die trouwde met Gerrebertus van den Broeck, een broodbakker uit Kortenhoef. En op diens verzoek werd in 1847, na de dood van Maria Scherphof, een openbare verkoping gehouden in het rechthuis in Vreeland, waar na opbod en afslag Gerrebertus eigenaar werd van de hoeve met 34 bunders land voor f 8600,-.²³ In 1848 werd de verdeling van de goederen van Maria Scherphof geregeld. Jan en zijn halfzuster Dina met haar man verklaarden voor de notaris wat zij allemaal van hun moeder hadden gekregen voordat zij stierf. Zij stierf bij Dina thuis. Dina wilde wel "onder plechtige ede" bevestigen dat er verder naar haar weten niets meer te verdelen was. Jan had echter geen behoefte dit onder ede bevestigd te krijgen.²⁴

Jan was nog even pachter, maar in 1849 werd hij eigenaar van "Mijn Genoegen", inclusief een zomerhuis, schuur, wagenloods, twee hooibergen en 33 bunders land voor f 10.350,-.²⁵ Jan vond een vrouw, ook weer in Rijssen, waar hij in 1830 mee trouwde: Janna Ter Horst. Zij maakten een mutueel testament in 1835, waarin staat dat zij zich op de boerderij "Ons Genoegen" gevestigd hadden.²⁶ Jan was een ontwikkeld man. Dat is alleen al aan zijn handschrift te zien (afb. E4). Verder

Benaming dezer aanspraak
de Minste Cady, van
zing, hebben vanderk
Jan Schuters
W. K. v. d. Horst
G. J. v. d. Horst
M. v. d. Horst
W. v. d. Horst
Janna Ter Horst
Chor.
eend te wege op, den drie en
september 1835 En en keune

Afb. E4 Handtekeningen van Jan Schuters, een viertal getuigen en de notaris D. Van den Horst onder het testament van Schuters.

blijkt hij ook een aantal jaren (tot 1849) lid van het gemeentebestuur geweest te zijn.

Jan en Janna kregen drie dochters en een zoon Arie Jan. Het is waarschijnlijk wel de bedoeling geweest dat deze Arie Jan hem weer zou opvolgen, want omstreeks 1860 wordt deze in het bevolkingsregister veehouders-leerling genoemd. Maar Arie Jan stierf op 26 januari 1864 op 29-jarige leeftijd. Zijn vader bleef het bedrijf voeren tot zijn dood in 1871. Het was een groot bedrijf. Hij had zes man en een vrouw in dienst rond de jaren 1855. Zijn laatste jaren bracht hij door in het zomerhuis, want de boerderij was verhuurd aan een zekere Lemke. Jan had verder alleen dochters. Het bedrijf moest beëindigd worden en een openbare verkoping volgde. De Jonkvrouwen Clara Wilhelmina Elisabeth Warin en Constantia Jacoba Agnes Warin van het kasteel Nederhorst gaven opdracht de hoeve "Ons Genoegen" te kopen en dit gebeurde in 1873 voor f 30.725,-. Wij vinden de hoeve terug in de nalatenschap van freule C.J.A. Warin²⁷ en die nalatenschap ging naar Baron van Lynden. De "*Bijenkorf*" hoorde er niet meer bij. Janna Ter Horst vertrok in 1873 naar 's-Graveland.

1873-1953 Freules C.W.E. en C.J.A. Warin, Mr. Dr. A.F. Baron van Lynden

1873-1924 Hijmen en Arie van Selm (pachters)

In de nu volgende periode kwamen er pachters op het bedrijf. In 1874 kwam uit Loosdrecht **Hijmen van Selm**, die het roer op de boerderij overnam. Zo was de boerderij van 1747 tot 1873 in handen van de familie Schuters geweest en zou deze tot 1924 door de familie Van Selm gepacht worden, eerst van de freule C.J.A. Warin en na haar dood (1902) van haar erfgenaam Baron van Lynden. In deze periode werd het oude houten zomerhuis, waarin Jan Schuters zijn laatste jaren sleet, in steen herbouwd. Hijmen van Selm en zijn Bergse vrouw Maria Brouwer kregen drie zonen en één dochter, waarvan de oudste zoon Arie van Selm bij de dood van zijn vader in 1900, het werk overnam.

In 1914 werd de "*Lindenhoeve*" verbouwd, werd het dak vernieuwd en werd de stal aangepast, zodat er 6 stalplaatsen minder waren. De boerderij had echter nog steeds een voor die tijd grote omvang en bestond in 1921 uit 21 ha gepacht grasland. Er werden toen 22 melkkoeien gehouden, 15 stuks jongvee en 30 schapen.²⁸ Er was dan ook flink wat personeel nodig om het werk gedaan te krijgen. Er waren een dienstbode en verschillende boerenknechten op het bedrijf werkzaam, waarvan Hijmen Brouwer en Jacob Pos trouwe werknemers waren, die ook het bedrijf bleven dienen nadat Arie van Selm zijn vader opgevolgd was.²⁹ Arie van Selm en zijn jonge vrouw Hendrika Smit kregen evenwel geen kinderen en in 1924 stierf Arie op 56-jarige leeftijd. Zijn vrouw hertrouwde met de molenaar Albin Pfeiffer.

1924-1930 Albert Hooijer en Jakobus van Ee (pachters)

De boerderij, nog steeds in bezit van de Baron, ging voor vrij korte tijd over in handen van Albert Hooijer, die echter in 1930 zijn veebedrijf aan de Dammerweg in Weesperkarspel voortzette. Dat was het moment dat Jakobus van Ee het overnam.

1953-heden Familie van Ee

Jakobus van Ee, getrouwd met Catharina Maria Matthesing bleef op de boerderij tot 1939, toen hij stierf. Hun zoon Jan, die ook op de boerderij werkzaam was, vertrok naar de Dammerweg in Weesperkarspel. Hun zoon Hendrik, met zijn vrouw Pieterella Willemijntje Struik, namen het roer over. Hendrik stierf in 1947 en zijn vrouw kocht in 1952 de boerderij³⁰ van de Baron en een jaar later het land.³¹ Zijn zoon Evert en zijn vrouw Maria Helena Vooren namen de boerderij over in 1969. Maria stierf in 1998. Thans bewoont Evert van Ee met zijn twee zonen de boerderij en het zomerhuis. Sedert einde 1989 is het geen veehouderij meer.

Bronnen

- ¹ Oud archief Ned. den Berg 7. SAGV, Hilversum.
- ² ORA Ned. den Berg 3352: 38 (16-7-1664). SAGV, Hilversum.
- ³ ORA Ned. den Berg 3351: 229 (28-7-1671). SAGV, Hilversum.
- ⁴ ORA Ned. den Berg 3351: 234 (2-11-1683). SAGV, Hilversum.
- ⁵ Els N.G. van Damme. De buitenplaats "Vecht en Bergzicht" alias "Klemansplaats" aan de Hinderdam (17e eeuw - 1835). Jb. Niftarlake p. 21-33, 1996.
- ⁶ J.H. Elias. De vroedschap van Amsterdam. 1963.
- ⁷ ORA Ned. den Berg 3352:282 (23-5-1720). SAGV, Hilversum.
- ⁸ ORA Ned. den Berg 3363: 83, 85, 87, 89, 91. (27-8-1738). SAGV, Hilversum.
- ⁹ ORA Ned. den Berg 3354: 94 (18-3-1739). SAGV, Hilversum.
- ¹⁰ Not. E. Vlaer, Utrecht U66b2:34. (23-10-1738). HUA.
- ¹¹ Not. M. de Leeuw, Utrecht U183a10:9 (27-7-1744) HUA.
- ¹² ORA Ned. den Berg 3354:3 (3-5-1741) SAGV, Hilversum.
- ¹³ ORA Ned. den Berg 3357:21 (22-2-1759). SAGV, Hilversum.
- ¹⁴ Not. W. van Lingen, Nigtevecht 34-1:1873 (8-8-1756). HUA.
- ¹⁵ Dorpsbestuur Ned. den Berg 25 (2-2-1747). SAGV, Hilversum.
- ¹⁶ ORA Ned. den Berg 3357:271 (1-7-1774). SAGV, Hilversum.
- ¹⁷ ORA Ned. den Berg 3359: 169 (26-2-1790). SAGV, Hilversum.
- ¹⁸ Arch. Herv. Gem. Ned. den Berg: HG D2. SAGV, Hilversum.
- ¹⁹ ORA Ned. den Berg 3359:328 (8-5-1798) SAGV, Hilversum.
- ²⁰ Not. C. Decker, Weesp 185:5363 (16-6-1818). RANH, Haarlem.
- ²¹ Dorps- en gemeentebestuur Ned. den Berg 241. SAGV, Hilversum.
- ²² ORA Ned. den Berg 3360:184 (3-10-1809). SAGV, Hilversum.
- ²³ Not. C.M. van Eelde, Vreeland 34-1:2397 (10-2-1847) HUA.
- ²⁴ Not. Br. Tideman, Amsterdam 5075: 20583 (29-7-1848). GA Amsterdam.
- ²⁵ Not. E. van Beusekom, Vreeland 34-1:1026 (31-3-1849). RAU.
- ²⁶ Not. D. van der Horst, Weesp 85:5389 (19-3-1835). RANH, Haarlem.
- ²⁷ Not. J.Ch.G. Pollones, Amsterdam 5075-24496 (2-12-1902). GA Amsterdam.
- ²⁸ Dorps- en gemeentearchief Ned. den Berg 193. SAGV, Hilversum.
- ²⁹ Bevolkingsregister Ned. den Berg 1883-1914. SAGV, Hilversum.
- ³⁰ Not. Mr. H. ten Oever, Weesp (2-5-1952). Coll. M. van Ee, Ned. den Berg.
- ³¹ Not. Mr. H. ten Oever, Weesp (19-5-1953). Coll M. van Ee, Ned. den Berg.

De boerderij "Vechtzicht" aan de Hinderdam (1731)

Voorgeschiedenis

Notaris Graskaas, tevens secretaris van Nederhorst den Berg van 1664-1710, bezat veel land in de gemeente, reikende van de Spiegelpolder tot in de Meeruijterdijkse polder. In 1712 verkocht hij ongeveer 5 morgen hooi- en weiland met een huisje in de Spiegelpolder, dat toen werd bewoond door Huijbert Jacobsz.¹ De nieuwe eigenaar werd Jan Roelen Timmer, een timmerman die tevens in huizen en land handelde. Hij woonde in Overmeer, dus Huijbert Jacobsz zal wellicht het huisje zijn blijven bewonen. Jan Roelen Timmer stierf in 1727 en we zien dan enige jaren later (1731), bij de verdeling van zijn erfenis, dat het huisje met de 5 morgen land, nu gebruikt door Claes Gijsbertse, verkocht werd aan Ernst Jansz van der Heijden.² Enkele maanden later kocht deze er 4 ¼ morgen land bij achter het land dat hij reeds bezat, van de bakker van de Hinderdam, Willem Hendrikse Cuijp. Het suggereert dat hij plannen had met dit bezit en er iets van wilde maken.³ Later was er geen sprake meer van een huisje, maar werd in eerbiediger termen over een "*Huisinge met getimmerte*" gesproken. Dit kennelijk nieuwe huis was gelegen aan de Hinderdam op de plaats van de boerderij "*Vechtzicht*" (afb. F1), zoals wij die nu kennen. Het metselwerk in de huidige gevel wijst erop dat de bouw na 1700 zal hebben plaatsgevonden, aangezien er geen klezoren in ver-

Afb. F1 "*Vechtzicht*" anno 2003.

werkt zijn. Wij kunnen dus aannemen dat Ernst Jansz van der Heijden de stichter is geweest van "Vechtzicht" en de boerderij rond 1731 heeft gebouwd.

Deze boerderij is door Monumentenzorg als beschermd monument geregistreerd en door de eigenaren zorgvuldig gerestaureerd.

Bouwstijl en ligging

De boerderij "Vechtzicht" kan worden getypeerd als een langhuisboerderij. Dit type boerderij is karakteristiek voor het Utrechtse en Zuid-Hollandse platteland en bestaat uit een rechthoekige plattegrond met lage zijwanden. De oude typen waren, zoals ook hier, met riet gedekt. Het thans nog met riet gedekte huis heeft een traditionele kelder, met een plavuizen vloer en een pekkelbak. Dat wijst erop dat er vroeger ook kaas werd gemaakt. Boven de kelder is een hoog gelegen opkamer, waarin een schoorsteen aanwezig is geweest. In het metselwerk van de voorgevel zijn de sporen te zien van een vroeger luik of raam, dat in de opkamer aanwezig geweest kan zijn. Ook het linker raam van de woonkamer in deze gevel lijkt een deur te zijn geweest. Op de zolder is de schoorsteen uit de woonkamer voorzien van een rookkast, nog compleet aanwezig.

De stal en het woonhuis waren in de regel onder één dak ondergebracht. Hier is het dak van de stal lager dan dat van het woonhuis. Het is onzeker of dat altijd zo is geweest. De stal is driebeukig, het vee stond met de kop naar binnen gericht.

Het land van Ernst van der Heijden, totaal 9 ½ morgen, liep tot aan de Broekwetering, achter in de Spiegelpolder (afb. F2) en werd aan de noordoostelijke zijde begrensd door het eigendom van Johannes Winter, de toenmalige bewoner van het buitenplaatsje "Damvecht"⁴ en aan de zuidwestelijke kant door de landerijen van (toen) Samuel Sautijn (zie onder "Lindenhoeve").

Afb. F2 De Spiegelpolder met de landerijen van "Vechtzicht" en "Mijn Genoegen" ("Lindenhoeve") reikende tot aan de Broekwetering (pijlen).

Eigenaren en bewoners

1731-1771 Ernst en Jan van der Heijden

We vernemen lange tijd heel weinig uit de archieven over Ernst van der Heijden, alleen dat hij samen met zijn vrouw Jannetje Jans Smit een zoon Jan kreeg, die in 1723 in Nederhorst den Berg werd geboren en die veel later weer opduikt. In 1738 stierf Ernst van der Heijden en we moeten aannemen dat zoon Jan toen de bezittingen geërfd heeft, want in 1771 (Jan bleek toen in Weesp te wonen en niet op de boerderij), verkocht hij de hofstede met 9 ½ morgen land, dat zich uitstreckte tot aan de Broekwetering, dat is tot waar nu de Spiegelplas begint, aan veehouder Hendrik Houtgrave uit Nigtevecht.⁵ Wie er na de dood van Ernst van der Heijden op de boerderij woonde en werkte, wordt ons niet bekend uit de archieven. Mogelijk heeft zoon Jan dat enige jaren gedaan, of waren er pachters.

1771-1796 Hendrik Houtgrave

Hendrik Houtgrave kwam oorspronkelijk uit Nigtevecht en was daar getrouwd met Hendrikje ten Hove.⁶ Hij werd in Nederhorst directeur van de Spiegeloldersluis en hertrouwde na de dood van zijn vrouw met Janna Slot uit Amsterdam. Het is niet geheel duidelijk of zij op de boerderij gewoond hebben, maar waarschijnlijk wel. Hendrik Houtgrave is namelijk in Nederhorst den Berg overleden. Hij en zijn vrouw Janna Slot, hadden slechts één dochter, Anna Magdalena. Zij trouwde met Hendrik Rikkert, die aan de Hinderdam woonde, waarschijnlijk in het achterstuk van het nog bestaande huis nr. 10. Het is aannemelijk dat zij elkaar op de Hinderdam hebben leren kennen. Hendrik Rikkert en Anna Magdalena erfden na de dood van haar vader Hendrik Houtgrave in 1796, de gehele bezitting, bestaande uit de boerderij en bijna 10 ha weiland, deels gelegen in de Spiegelpolder en deels in de Heijntjes Rak polder. Kleindochter Hendrikje Rikkert erfde van haar grootmoeder Janna Slot (deze was op huwelijksvoorwaarden getrouwd), een deel van haar juwelen en de helft van haar linnen en wollen kleren.⁷

1796-1818 Hendrik Rikkert

Hendrik Rikkert werd aanvankelijk geen boer of veehouder genoemd, maar werkman. Waarschijnlijk is hij door zijn huwelijk met de enige dochter van boer Houtgrave, die er warmpjes bijzat, op de maatschappelijke ladder gestegen. Hendrik Rikkert en Anna Magdalena hebben maar vrij kort op "*Vechtzicht*" gewoond en geboerd.

Het echtpaar is namelijk al spoedig na hun huwelijk in moeilijkheden gekomen. Later wordt duidelijk dat zij naar Putten zijn vertrokken en dat Hendrik daar zijn vrouw tot haar dood heeft onderhouden "*wegens hare ongelukkige*

omstandigheden".⁸ Zij stierf in 1801. Zij kregen 3 kinderen, waarvan de enige zoon (Hendrik) op ongeveer 12-jarige leeftijd stierf. Hendrik Rikkert heeft erg veel moeite gehad om de voogdijschap te regelen voor zijn kinderen, want tijdens haar leven had zijn vrouw uit hoofde van "*Haare imbecilliteit van Geest*" daaraan geen medewerking kunnen verlenen.⁹

Hendrik hertrouwde in 1805 met Maria Gudde en aangezien hij voorheen zonder huwelijkse voorwaarden was getrouwd, moest hij zijn twee dochters Hendrica en Anna Margaretha elk hun erfdeel van de nalatenschap van hun moeder uitkeren. Hij kocht hen uit door ze elk f 800,- te schenken, zodat de boerderij nog even niet verkocht behoefde te worden. In 1807 moest Hendrik echter bij dominee Rappardus een lening van f 1000,- vragen om zich te kunnen redden met als onderpand de hofstede.¹⁰ In 1811 en 1816 werden er weer hypotheeken afgesloten, maar het geluk was kennelijk niet met hen. Zij hebben het volgehouden tot 1818. Toen werd de boerderij met het land verkocht voor f 3300,-.¹¹ In 1821 werden de hypotheeken afgelost.¹² In 1826 stierf Hendrik. Hij woonde toen in Nigtevecht, maar werd begraven in Nederhorst den Berg.

1818-1899 Anthonius en Hendrik Laagland

Anthonius Laagland werd de nieuwe eigenaar; hij kwam uit Weesp, waar hij woonde op de hoek van de Sleutelsteeg. Ook hij begon met het afsluiten van een hypotheek.¹³ De familie Laagland zou de boerderij bijna een eeuw gaan beheren.

De familie Laagland was rooms-katholiek en oorspronkelijk afkomstig uit Ankeveen, waar zij ook kerkelijk toe bleven behoren. Anthonius werd er gedoopt op 4-8-1771. Hij trouwde in 1817 met Catrina, de dochter van de smid Dirk Bernsen uit Nederhorst en zij namen intrek in "*Vechtzicht*". Zij kregen één zoon, Hendrikus Martinus, en twee dochters Katharina en Dorothea Petronella. Anthonius stierf in 1843.

Hendrikus Martinus Laagland leidde na de dood van zijn vader het boerenbedrijf. Zoals gebruikelijk werd er na diens overlijden een boedelbeschrijving opgemaakt in verband met de erfenis.¹⁴ De buurman, Jan Schuters van de "*Lindenhoeve*", bepaalde de waarde van de spullen. Er waren niet veel waardevolle eigendommen. De totale boedel stond voor f 1682,-. In de keuken stond een kabinet, getaxeerd op f 16,- waarin beddenlakens en ander linnengoed voor f 22,-. Linnengoed was in die tijd nog rijkelijk duur. Er was ook een vaste kast in de keuken, waarin het blauwvlakense goed was opgeborgen: f 16,-. In het opkamertje werd een spiegeltje aangetroffen, een enkel schilderijtje en wat stoelen, alles bij elkaar waard f 1,50. Koperen kookpotten en der-

gelijke waren nog wel wat waard: f 10,-. Hun belangrijkste bezittingen zaten in het bedrijf. In de kelder stond een voorraad van 100 Nederlandse ponden boter ad f 60,- en de "levende haaf" in de schuur werd getaxeerd op f 1299,-. Hendrik Laagland trouwde met Gijsbertha Schothorst uit Baarn en zij kregen zeven kinderen, waarvan er drie heel jong stierven. Hun oudste zoon **Anthonius**, geboren 1855, was de enige zoon die in de voetsporen van zijn vader kon treden, nadat deze in 1887 stierf. Anthonius kon echter niet opboksen tegen de slechter wordende tijden. Hij hield het vol tot 1899 en nam de boerderij niet over, hoewel hij pas 44 jaar was. Het is niet duidelijk waarheen hij is vertrokken.

1899-1967 De Diaconie der Nederduitsch Hervormde Gemeente van Nederhorst den Berg

Op 2 december 1899 vond in logement Pieter Bak in Overmeer de openbare verkoping plaats van de boerderij "*Vechtzicht*". Anthonius en zijn twee zusters waren aanwezig.¹⁵ Hun moeder Gijsbertha Schothorst was kortgeleden overleden (22-5-1899), misschien was dat de reden dat men tot verkoop overging.

Zoals gebruikelijk gebeurde de verkoping bij opbod en afslag. Eerst werden het huis en de percelen grond elk afzonderlijk ingebracht. Er was grondbezit in de Spiegelpolder, in de Heijntjes Rak polder en in de Hollands-Ankeveense polder, tezamen ongeveer 12 ha. Zes ha van het wei- en hooiland lagen achter het huis. De boerderij werd omschreven als een huismanswoning met achterhuis, hooiberg en bergschuur, met nog twee afzonderlijke schuren. In de eerste ronde kregen verschillende personen de percelen voorlopig toegewezen, maar tenslotte werd het totale bezit met f 150,- gemijnd door de gemeenteontvanger van Nederhorst den Berg Arie Hendrik Pos, voor f 20.405,-. Deze was tevens diaken van de Nederlands Hervormde kerk en bleek na afloop de aankoop namens de diaconie te hebben gedaan. De boerderij werd nu vervolgens verpacht. Allereerst aan Hendrik Post.

1900-1938 Hendrik Post trouwde met Hendrikje Sloeserweg. Zij kwamen met een gezin van zes kinderen -de jongste 7 jaar- uit Soest naar Nederhorst den Berg en zijn 17 jaar op de boerderij als pachter werkzaam geweest. Hun dochter Antonia trouwde in 1916 met de veehouder **Peter Nagel** uit Weesperkarspel, die zijn schoonvader op het bedrijf opvolgde. De omvang van de boerderij bedroeg in 1921 nog steeds 11 ha. Men beschikte toen over 16 melkkoeien, 11 stuks jongvee en 40 kippen.¹⁶

1938-1967 Hendrik Schuurman volgde in 1938 Peter Nagel op als pachter van "Vechtzicht". In de dertiger jaren was er verbouwd aan de boerderij en werd de stal vernieuwd. Na uitbreiding van de stallen in 1966 en '67 en in 1975, kwam er ruimte in de stal bij het huis en werd een deel daarvan als woonruimte ingericht.

In 1966 werd Hendrik Schuurman eigenaar van "Vechtzicht". Hij was geboren en getogen op de Hinderdam, want de oude bakkerijboerderij aan de Hinderdam 15 was zijn geboortehuis. Hij trouwde met Annetje van Vliet en zij kregen 6 kinderen, waarvan 3 zonen. Uiteindelijk nam de tweede zoon Evert, samen met zijn vrouw Johanna Pos, in 1969 de leiding van het bedrijf over. Hun bedrijf begon met 33 melkkoeien, 14 vaarzen, 16 pinken, 11 schapen en 2 varkens. Zij maakten de intensivering van de veehouderij mee en hadden in 1983 90 melkkoeien. Toen werd de melkproductie, die in de tijd van 18 jaar met bijna 100% was toegenomen tot 6 miljard kilo, van overheidswege ingeperkt dóór de superheffing en het instellen van een melkquotum. Sedert 2002 is hun enige zoon Hendrik en diens vrouw Marleen H. Meister hen opgevolgd in het bedrijf, maar er wordt sindsdien op de boerderij geen melkvee meer gehouden. De moderne ontwikkelingen hebben geleid tot het houden van jongvee, schapen en een paardenstoeterij.

Bronnen

- ¹ ORA Ned. den Berg 3352: 159 (1-3-1712). SAGV, Hilversum.
- ² ORA Ned. den Berg 3353: 98 (24-1-1731). SAGV, Hilversum.
- ³ ORA Ned. den Berg 3353: 106 (18-12-1731). SAGV, Hilversum.
- ⁴ Els N.G. van Damme. Het "buytenplaatsje Damvecht" aan de Hinderdam en zijn bewoners. Jb. Niftarlake 1992, p. 22-32.
- ⁵ ORA Ned. den Berg 3357:226 (5-11-1771). SAGV, Hilversum.
- ⁶ Not. Jacob Klinkhamer, Amsterdam 5075:14540 (28-11-1774), GA Amsterdam.
- ⁷ ORA Ned. den Berg 3359:277 (28-1-1796). SAGV, Hilversum.
- ⁸ Not. Pieter Heijdanus, Weesp 185:5336 (17-7-1805). RANH, Haarlem.
- ⁹ ORA Ned. den Berg 3365: 409 (23-9-1801). SAGV, Hilversum.
- ¹⁰ ORA Ned. den Berg 3360:60 (17-2-1807) SAGV, Hilversum.
- ¹¹ Not. R. Papegaaij, Weesp 185:5355 (9-12-1818) RANH Haarlem.
- ¹² Not. R. Papegaaij, Weesp 185:5358 (17-11-1821) RANH, Haarlem.
- ¹³ Not. R. Papegaaij, Weesp 185:5360 (3-4-1823) RANH Haarlem.
- ¹⁴ Not. D. v.d. Horst, Weesp. 186.25: 3 (11-8-1843) RANH Haarlem.
- ¹⁵ Not. P.C. Lasonder, Hilversum 143:1542 (1-12-1899). SAGV, Hilversum.
- ¹⁶ Dorps- en gemeentearchief Ned. den Berg 193. SAGV, Hilversum.

Bakkerij/boerderij aan de Hinderdam (1695)

Afb. G1 Voorgevel van Hinderdam 15 anno 2003.

Voorgeschiedenis

Het huis Hinderdam 15 (afb. G1), gelegen langs de Vecht, heeft in oorsprong een functie gehad in de levensmiddelenverzorging voor de Hinderdammers en voor de passerende schippers. Vóór het huis lag vanaf 1628 een sluis, waarin de schepen geschut moesten worden en waardoor nogal eens belangrijke vertraging ontstond. Het huis heeft dan ook een voorganger gekend, waarvan wij de sporen kunnen terugvervolgen tot aan 1658,¹ toen dat huis werd gekocht door Hermen Hermensen van Gijsbert Hendriksz Kuijt. Hermen was bakker aan de Hinderdam. Hij noemde zich Hermen Hermensen Nadorp. Uit de koopakte vernemen wij dat

achter zijn bakkerij een pand stond waarvan nu niets meer aanwezig is en dat toebehoorde aan Aert Hendriksz. Op het moment van de overdracht was deze Aert Hendriksz reeds overleden en zijn zoon Hendrik Aertsz had dit huis geërfd. Deze echte Hinderdamse familie gebruikte zelden een achternaam, maar in een bijeenkomst na het overlijden van de sluiswachter Heynderick Dirckxsz Cuijper in 1625,² was de hele familie aanwezig en blijkt Aert een broer van de sluiswachter te zijn. De sluiswachter was een belangrijk man met grote verantwoordelijkheden. Hij woonde in het huidige Hinderdam 17 en 19 (afb. G2), dat in oorsprong vermoedelijk door hem is gesticht³ en waarvan nog de oostmuur en het dak origineel aanwezig zijn.

Van bakker Hermen Hermensen weten we dat hij getrouwd was met Stijntje Dircks en een zoon Dirck had. In 1670 overleed de bakker. Zijn zoon Dirck was schoenmaker in Amsterdam en zette het bakkersbedrijf niet voort. Wie dat wel deed is niet duidelijk. Pas in 1694 duikt er weer een bakker op: Willem Hendriksz Cuijp.⁴ Hij was een kleinzoon van genoemde Aert Hendriksz en een zoon van Hendrik Aertsz. Willem was dus in het huis achter de bakkerij geboren (1661) en opgegroeid.

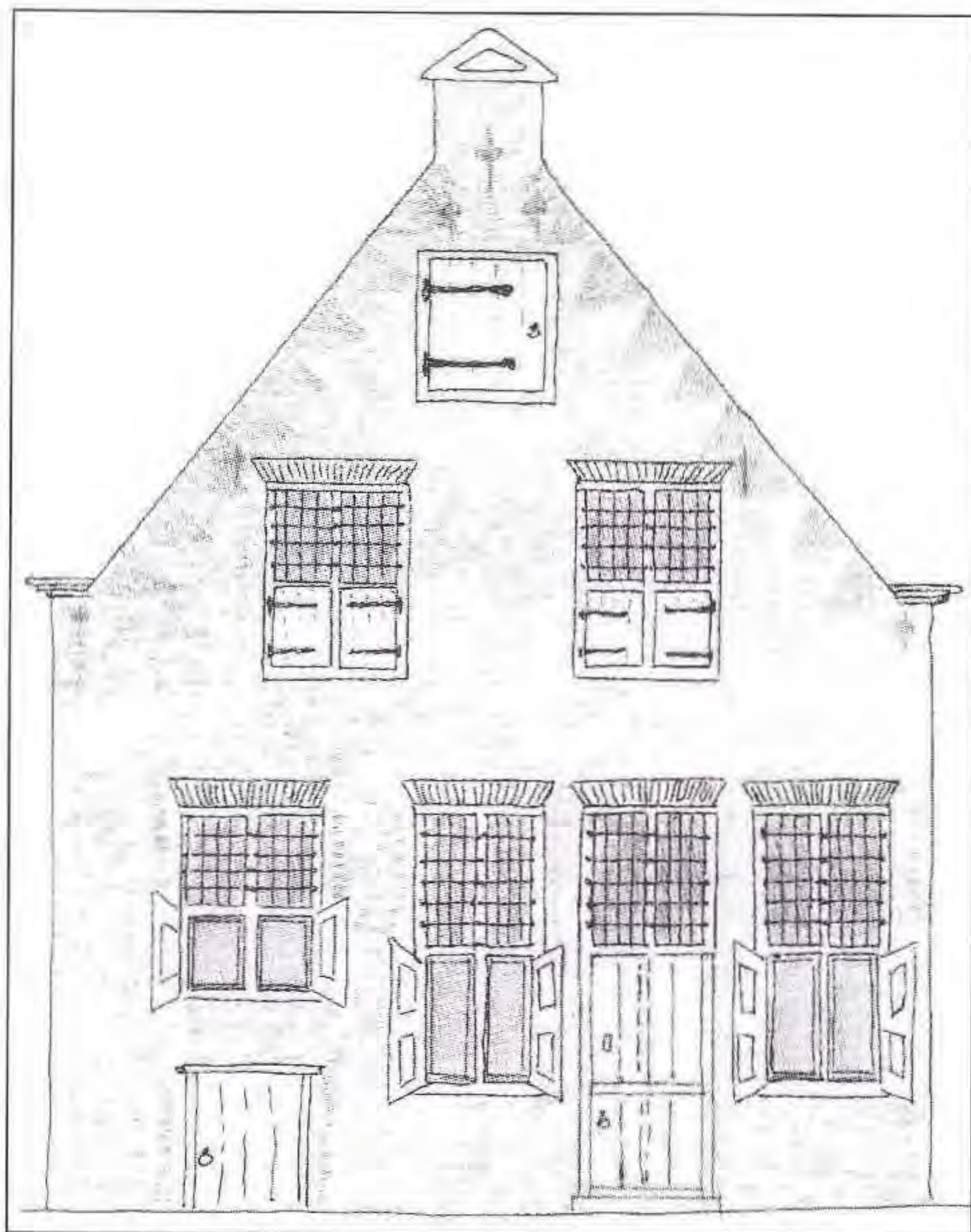
Hendrik Cuijp trouwde in 1686 met de weduwe van Jan Gerritsz Veenman (begraven 15-2-1686), Hillegonda Nijse Verhoeven. Hij deed daar waarschijnlijk een goed huwelijk mee, want haar eerste man was bemiddeld. Deze stierf jong en liet haar achter met een zoontje Dirck van twee jaar oud. Het echtpaar kocht eind 1694 de oude bakkerij, die wellicht schade had geleden tijdens de oorlog van 1672. Het is aannemelijk dat zij besloten een nieuwe bakkerij te bouwen.

Bouwstijl en ligging

Het huis is niet gebouwd als boerderij, maar had wel die nevenfunctie. Het was in die oude tijd heel gewoon dat burgers er naast hun eigenlijke beroep een paar beesten op na hielden om in hun eigen behoeften te voorzien. Zelfs de dominee had enkele koeien. Hier was het meer, men had ook eigen land (5 morgen), een hooiberg en een stal, die echter niet met het woonhuis verbonden was, zoals traditioneel het geval was bij een boerderij. Hier stond ten oosten van de oude bakkerij een losse stal naast het huis op de rooilijn langs de weg (afb. G2). Waarschijnlijk stond die er net toen het huis gebouwd werd. In de koopakte lezen wij: "*tegenwoordigh betimmert met een paerdestal*". De nieuwe bakkerij werd daarnaast gebouwd, ook langs de weg tegenover de sluis. Tussen de stal en het huis was slechts ruim een meter open als een doorgang naar achteren.

Afb. G2 Het woonhuis van Hinderdam 15 met links de stal en rechts het zomerhuis. Geheel links het oude sluiswachterhuis (aquarel Gert Voorhaar, 1946).

Afb. G3 Reconstructie van de oorspronkelijke voorgevel, met kruiskozijnen en luiken.

vangen door twee Empire-ramen. Dit gerommel in de gevel werd verdoezeld door de onderkant van de gevel te bepleisteren (afb. G2). Op voorstel van Monumentenzorg is de winkeldeur vervangen door een raam en zijn de vensters met de roede-indeling in 19e eeuwse stijl hersteld, hoewel het van oorsprong, zoals in de zijgevel, kruiskozijnen waren (afb. G4). Boven de ramen zijn stroken met verticale geslepen stenen aanwezig (hanenkammen, zie afb. A2) als vervangers van de vroeger gebruikte ontlastingsbogen. De kelderdeur is al lang geleden dichtgemetseld. De voorgevel wordt aan de top afgesloten door een driehoekig fronton van zandsteen en aan de zijkanten van de topgevel zitten zandstenen voluten. Afgaande op de voorgeschiedenis wordt dan ook **1695** als bouwjaar aangenomen.

Het huis is gebouwd met handvorm steentjes van het zogenaamde Vechtformaat. De muren zijn anderhalfsteens dik (30 cm) en dit heeft als consequentie dat er op de hoeken en langs de kozijnen klezoren aanwezig zijn. Deze zijn na 1700 nog slechts weinig toegepast. Deze steentjes zijn niet alleen van belang voor de datering, maar hebben bij de restauratie ook veel dienst bewezen bij de reconstructie van de gevel. Zo kwam bij dit huis het beeld naar voren, zoals weergegeven in afbeelding G3. De voorgevel bleek twee ingangen te hebben gehad, één naar de kelder en één naar de winkel, met links en rechts daarvan een raam. De winkeldeur en de ramen zijn later ver-

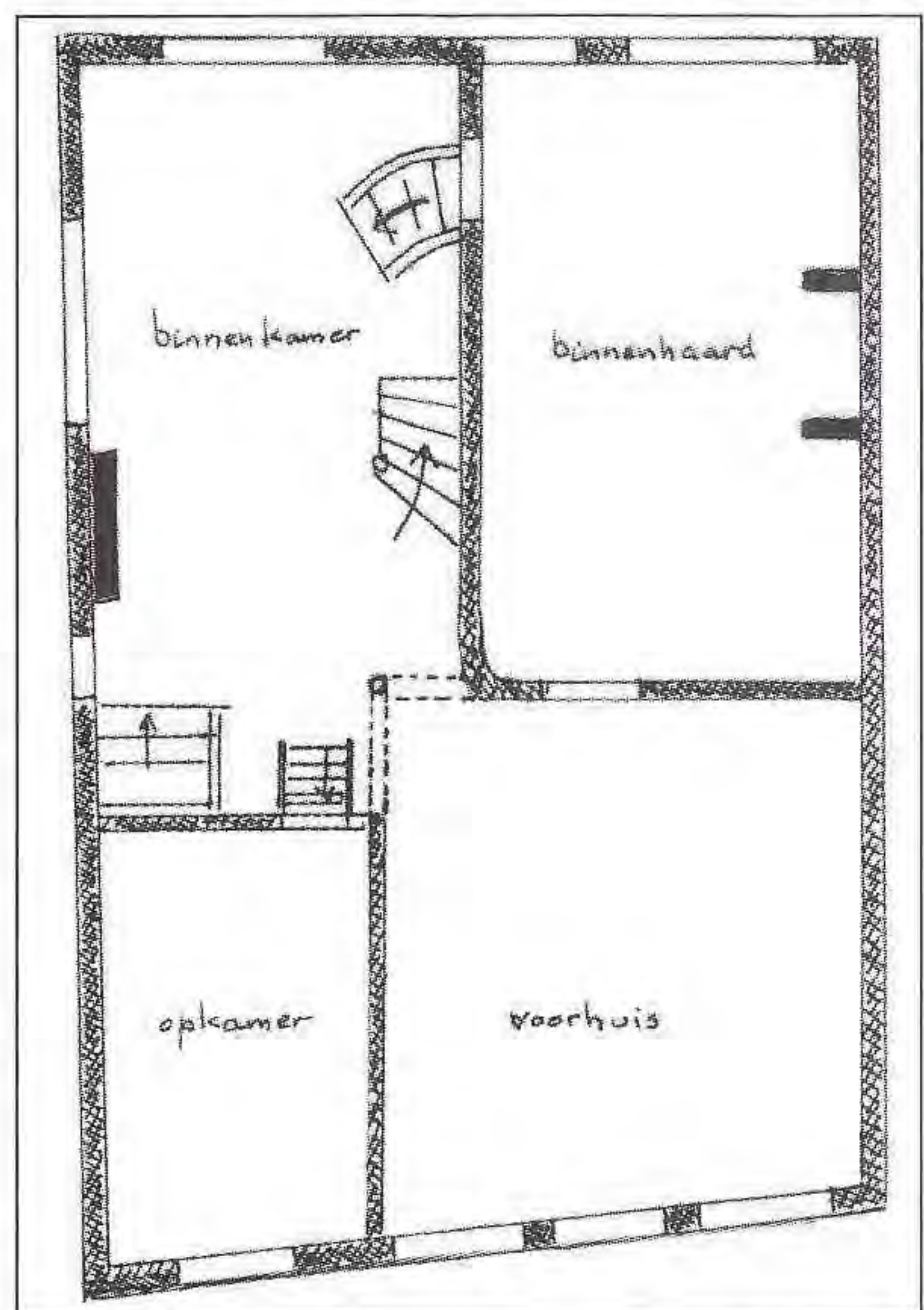

Afb. G4 Kruiskozijn in de gerestaureerde zijgevel, deur met raam aan één kant (half melkmeisje).

De structuur van het huis is vooral bepaald door het feit dat het huis op de Vechtdijk staat. Staande voor het huis ziet men rechts een kamer met drie hoge ramen. Dit was de winkel waarbij het middelste raam een deur was, dit raam is ook smaller dan de beide andere. De winkel was manshoog betegeld met zogenaamde witjes. De klanten waren scheepslui (de verbinding Amsterdam-Keulen liep hierlangs en men moest wachten voor de sluis), soldaten van het fort en bewoners van de Hinderdam die destijds veel meer woningen telde dan nu. Er werd uiteraard brood verkocht, maar uit een inventarisbeschrijving weten we dat er naast een weegschaal en een koffiemolen in de winkel ook twaalf kelkjes stonden, waaruit mogelijk geestrijk vocht werd gedronken.⁵ Wellicht verkocht men ook zuivelproducten.

Links van deze hoge winkelruimte was in de dijk de kelder gegraven, door een trapje met de winkel verbonden. De aanwezigheid van een kelder wijst er ook op dat de bouwer van het huis boerenactiviteiten bedreef, room bewaarde en misschien zelfs kaas maakte. Uit een boedelbeschrijving van 1833⁵ lijkt overigens de kelder, gezien de voorwerpen die daar stonden, toen ook een soort keukenfunctie gehad te hebben. De kelder was ook bereikbaar vanaf de weg door een trapje en een deur. Boven de kelder ligt de opkamer waarin men gasten ontving, het was de mooie kamer.

Achter de winkel kwam men met een trapje (de dijk af) in de dieper gelegen bakkerij (afb. G5). Deze was laag en daar was de oven. Een oven in zo'n lage ruimte zal in de zomer veel warmteoverlast veroorzaakt hebben, maar vroeger werd er veelal niet dagelijks gebakken. Boven de keuken was een insteekkamer, die de ovenkamer werd genoemd.⁶ Oorspronkelijk was daar een gebrandschilderd raam in aanwezig, dat uitzag in de winkel. Volgens overlevering stond daarop een breiende vrouw met poes afgebeeld. In de insteekkamer waren bedsteden en de grote schoorsteen van de oven. Naast de ruimte waarin gebakken werd was er weer een hoge kamer, de binnenkamer genoemd, waar ook een schoorsteen was en een deur en ramen in de zijgevel tegenover de schuur. Dit was de woonkamer. Tussen de opkamer en de woonkamer waren bedsteden.

Afb. G5 Plattegrond van Hinderdam 15.

Vanuit de woonkamer leidde langs de achtergevel een trap naar de zolder. Halverwege deze trap was er een kleine bedstede, die de knip genoemd werd.⁵ Op de zolder was een knechtskamer aan de achterzijde van het huis, waardoorheen de schoorsteen van de bakkersoven liep. In de grote schuin omhooggaande schoorsteen van de woonkamer was een luik en een ruimte om vlees te roken. Op de zolder is er een steensmuur boven de balklaag gemaakt (borstwering) waardoor de zolder hoog is, hetgeen voor de opslag van handelswaar (graan en meel) gunstig is. Bijzonder is dat er voor de balkconstructie gebruik is gemaakt van krommers, dat zijn kromgegroeide eiken balken die omhoog langs de borstwering lopen en dan met het dak meebuigen. Deze krommers zijn van voor naar achter genummerd. Het huis is altijd gedekt geweest met pannen, waaronder sporen en riet (vlooiendak). Bij de restauratie zijn de sporen behouden, maar is het riet vervangen door hout.

Deze opbouw van het huis is nog grotendeels intact. Opmerkelijk is dat er geen gang in het huis is. Dit wijst op een middeleeuwse structuur (zaalhuis), waarin oorspronkelijk het voorste deel bedrijfsruimte was met de woonruimte daarachter. Hier is een scheidingsmuur overlangs aangebracht om de balklaag te ondersteunen en zo een groter huis te krijgen. Deze muur pleegde op de scheiding van voorhuis en binnenhaard nogal eens te verspringen om de stevigheid van de constructie te bevorderen.⁷ Dit is precies de situatie van de hier beschreven bakkerij (afb. G5). Het geheel wijst op een zeer degelijk gebouwd huis. Het heeft in het verleden vaak de aandacht getrokken en er zijn dan ook vele afbeeldingen (aquarellen) van gemaakt.

Het losstaan van de betrekkelijk kleine stal (ongeveer 9 bij 9 meter) heeft tot gevolg gehad dat andere functies met betrekking tot het boerenbedrijf in bijgebouwen moesten worden ondergebracht. Zo was er achter de stal oorspronkelijk een 4-roeden hooibergje en is er ook later steeds een hooiberg geweest. Tegen het huis is door Johannes Winter (tussen 1731 en 1735) een zomerhuis gebouwd, waarvan het achterste deel werd gebruikt om het rijtuig te stallen en later was daar een stookgelegenheid voor warm water en werden er in een stenen bak de melkbussen gekoeld. Losstaand hiervan werd er weer daarachter een houten schuur gebouwd waarin werktuigen en een houten wagen werden gestald. Deze schuur is wegens bouwvalligheid vervangen door een stenen schuur (garage). Nog weer daarachter is kort na 1731 door genoemde Johannes Winter, die destijds de buitenplaats "Damvecht" op een perceel schuin achter de bakkerij bewoonde,⁹ een huisje gezet, dat vrijwel altijd bij "Damvecht" heeft behoord en pas na afbraak van "Damvecht" in 1828 bij de bakkerij/boerderij is gevoegd. Het stond bekend als daghuurderswoning.⁸ Dit pandje is nog geheel intact.

Zo is in de loop der jaren een zeer ongewone opbouw van een boerderij tot stand gekomen. De bewoners hebben steeds land (aanvankelijk 5 morgen in de Spiegelpolder) in bezit gehad en zelf ook vee gehouden. Na ca 1870 is de broodbakkerij opgehouden, zijn er landerijen bijgekocht (ca 6 ha) en zijn de panden uitsluitend gebruikt voor de boerderijfunctie, totdat deze beëindigd is in 1965. Bij de daaropvolgende restauratie is alleen de totaal vervallen stal langs de weg afgebroken.

Eigenaren en bewoners

1694-1732 Willem Hendriksz Cuijp, bouwer van het huis, van beroep bakker, was getrouwd met Hillegonda Nijse Verhoeven. Hillegonda deed veel naaiwerk voor de armen. Na 21 jaar huwelijk stierf zij (1707) en hertrouwde Willem in 1708 met Catharina Hendriksz Huijzers uit Weesp, die 3 jaar later al stierf en in 1712 met Agnietje Jansz den Ouden uit Kortenhoef. Toen zij stierf, in 1731, werd de helft van hun bezittingen voor de betaling van de 20ste en 40ste penning, getaxeerd op f 900,-.⁹ Van de vier kinderen die hij kreeg bleef alleen Trijntje van zijn eerste vrouw in leven. W.H. Cuijp was diaken voor de armen in de protestantse kerk en was maatschappelijk actief als schepen van Nederhorst den Berg. Willem Cuijp kon evenwel niet schrijven.

1732-1736 De "rijke tijd" is voor Nederhorst aangebroken. Her en der verschijnen buitenplaatsjes, gebouwd door stedelingen. Eén van hen, **Johannes Winter**, ongehuwd, domineeszoon uit de Oude Zijp, woonachtig in Amsterdam, waar hij het beroep van reizende postbode (een erebaan) uitoefende, komt zich aan de Hinderdam vestigen. Hij bouwt in 1731 voor zichzelf het buitenplaatsje "*Damvecht*".¹⁰ Kort daarna, in 1731 kocht hij ook de bakkerij en verhuurde deze aan bakker Pieter van der Voort. Johannes Winter was al op hoge leeftijd (73 jaar) toen hij hier kwam en in 1735 bij de opstelling van zijn testament¹¹ wordt hij "*siekelijk van Lighaam*" genoemd. Jan Winter sleet zijn laatste jaar in Breukelen op de Hofstede "*Vecht en Dam*", maar stierf in 1742 in de Beemster. In 1736 nam zijn veel jongere broer Benjamin de bakkerij van hem over en bleef bakker van der Voort er werkzaam.¹²

1736-1742 Benjamin Winter was predikant in Genemuiden en Beemster, eigenaar van de hoeve "*Overdam*" tegenover de Hinderdam in Nigtevecht gelegen. Kort voor de dood van Johannes verkocht de weduwe van Benjamin hij stierf in 1741-Catharina Melckpot, Vrouwe van Est, de bakkerij.¹³ Zij machtigde daartoe Benjamins neef Johannes Winter, burgemeester van de Hoge Heerlijkheid Oosthuijsen.

1742-1747 Gedurende een korte tijd werd er gebakken door **Hendrik Slinckman** ofwel **Sleuman**. Hij trouwde in 1742 met de weduwe Marietje Jans. Zij kregen vier kinderen, waarvan er twee jong stierven. Reeds vlak na zijn huwelijk was Hendrik ziekelijk en hij stierf in 1747. Zijn weduwe trouwde voor de derde maal, met de bakker Reijnier Bouman.

1747-1782 Het gezin **Reijnier Bouman** kreeg vier kinderen, waarvan alleen Helena in leven bleef. De familie was rooms-katholiek en zij zullen het onder het strenge gereformeerde regime niet altijd makkelijk gehad hebben. Zij hebben ook politiek slechte tijden meegemaakt op de Hinderdam. Nog jaren nadat Reijnier zijn werk had neergelegd, verscheen er een schaderekening bij schout en schepenen van Nederhorst voor de voorziening van mondkost en drank aan de Pruisische soldaten op het fort, "*gelevert door Reinier Bouwman, winkelier aan de Hinderdam*".¹³ In 1782 trouwde dochter Helena op huwelijkse voorwaarden, met Theodorus Wassenbergh, die de werkzaamheden voortzette. Helena erfde de bakkerij met alle gereedschappen.¹⁴

1782-1807 **Theodorus Josephus Wassenbergh** kreeg een gezin met zes kinderen, waarvan er twee heel jong stierven. Deze familie beleefde ook slechte tijden, soldaten en stropersbenden hielden huis in de Vechtstreek. Doris heeft verschillende malen geld moeten lenen en was tenslotte genoodzaakt zijn bedrijf te verkopen aan de koopman Hermanus van Meurs.¹⁵ Het gezin is naar "elders" in de provincie Utrecht vertrokken.¹⁶

1807-1809 **Hermanus van Meurs** heeft het pand twee jaar onder zich gehouden. Het is niet zeker of er nog activiteiten plaatsvonden, hoewel de volgende eigenaar bij aankoop van het bedrijf reeds op de Hinderdam woonde en het pand dus mogelijk huurde.

1809-1821 **Warnaar Schuurman** kwam uit Vreeland, maar was in Lopik geboren. Hij was 45 jaar toen hij het huis kocht.¹⁷ Hij moest er f 4300,- voor betalen, inclusief het zomerhuis ernaast, maar behield een schuld van f 1600,- bij van Meurs. Uit zijn testament blijkt dat zijn boedel zeer gering was.¹⁸ Hij had een zoon Jan van 23 jaar, geboren uit zijn eerste huwelijk met Jannetje van Doorn. Daarna trouwde hij met Wijntje van Rijn, die in 1815 in Amsterdam woonde en daar een erfenis van haar moeder ontving.¹⁹ Met haar kreeg hij twee kinderen, Wijntje en Gijsbertha, waarmee hij in Nederhorst kwam. Zoon Jan staat vanaf 1821 als eigenaar te boek.²⁰ Met Warnaar begon de dynastie van de Schuurmannen in dit bakkershuis, die tot 1954 zou duren. Heden bewonen zijn nazaten de boerderij "*Vechtzicht*" aan de Hinderdam, hiervoor beschreven.

1821-1849 Jan Schuurman begon zijn carrière met het aflossen van de schuld die zijn vader nog had bij Hermanus van Meurs. Deze was inmiddels gestorven en zijn nazaten wilden een en ander vereffenen. Jan Schuurman nam ten huwelijk de dochter van zijn buurman, Marretje de Jongh, wonende in het oude vissershuis (Hinderdam 14).²¹ Haar vader Hendrik, was koopman, brugwachter, tolinner en visser en was niet onbemiddeld. Het huwelijk was van korte duur. Na zeven jaar stierf Jan. De inventaris werd beschreven en getaxeerd op ruim f 2100,-.²² Waardevol was een staand horloge (f 20,-) en een kabinet (f 50,-) die in de kamer stonden en natuurlijk het beddengoed. Er was voor ca f 250,- aan goud en zilver. De bedrijfsvoorraad lag op zolder: 17 mudden rogge geschat op f 102,- en 10 mudden tarwe op f 80,- en nog tarwemeel à f 105,-. Belangrijke bezittingen stonden in de stal naast het huis: 7 koeien en 2 varkens (f 515,-). Marretje hertrouwde met Cornelis van Roijen uit 's-Graveland.

1849-1861 Cornelis van Roijen was Meesterbroodbakker in Amsterdam. De familie leefde op. Het gezin bleef klein, twee jongens uit het eerste huwelijk, Cornelis en Hendrik en er kwamen geen kinderen meer bij. Marretje erfde ruim f 16.000,- van haar vader - een voor die tijd royaal bedrag - en de hoeve "Hinderrust" aan de overkant van de Vecht. Zij kochten en bezaten nu weiden hooiland en Cornelis van Roijen ging langzaamaan meer aandacht besteden aan het melkveebedrijf.

Toen Marretje in 1860 stierf ging de bakkerij over naar haar zoon Cornelis (waarde f 1800,-), Hendrik erfde de hoeve "Hinderrust". Weer moest de inventaris worden opgemaakt²³ waaruit overduidelijk wordt dat de familie in welstand was toegenomen. De taxatie van de inboedel komt uit op een totaal van f 19.832,58. Men bezat nu ongeveer 12 ha land in de Spiegelpolder en daarbuiten. Bij de boedelscheiding hadden de twee zonen van Marretje uit "haar eerste bed" er enige moeite mee dat hun stiefvader matig bedeed werd, hij kreeg maar een $\frac{1}{4}$ van de erfenis, maar zij spraken hun grote waardering voor hem uit en waren hem "voor zijn goede bestiering van en goede beleid in zijne affaire en verdere zaken zeer veel, ook wat het financiële betreft ... verplicht". Cornelis van Roijen stierf in 1863. Het is niet onmogelijk dat deze familie tot een ingrijpende verbouwing van het pand is overgegaan, waarbij de 19^e eeuwse Empire-ramen in de voorgevel werden aangebracht (afb. G2), de deur van de winkel werd verwijderd en de winkelfunctie beëindigd.

1861-1898 Cornelis Schuurman trouwde met Alida van Schaik uit Loenen, die in huis kwam wonen, wellicht als hulp, toen moeder Marretje gestorven was. Hij kreeg met Alida van Schaik vijf kinderen, waarvan de jongste, Evert,

zijn opvolger werd. Cornelis begon ook als broodbakker, maar hij was degene die het bakkersbedrijf geheel beëindigde. De grote bakkersoven in de huidige keuken zal toen afgebroken zijn. Zij hadden inmiddels veel meer land en Cornelis werd veehouder.

1898-1944 Evert Schuurman, de jongste zoon van Cornelis, kwam op het bedrijf als veehouder. Hij trouwde eerst met Marretje Griffioen van "*Het Papiere Huisje*" in Vreeland. Zij stierf echter jong en hij hertrouwde met Anna van der Ham. Evert Schuurman overleed in 1916 op 46 jarige leeftijd, 11 kinderen achterlatend. Anna van der Ham hertrouwde kort daarna met **Pieter Hoogervorst**, wiens zoon, Pieter jr. zijn vader opvolgde. Er werd veel aan het pand vertimmerd, zodat de oorspronkelijke situatie allengs nauwelijks meer herkenbaar was (afb. G2). Men had inmiddels 11 ha eigen grasland en nog 9 ha gepacht land, waarop 25 melkkoeien werden gehouden en 15 stuks jongvee. Men had ook 19 schapen en 26 kippen (in 1921).²⁴

1944-1954 Pieter Hoogervorst jr. was ook veehouder. Het huis was zeer vervallen.

De vele oude, deels perkamenten eigendomsbewijzen werden, nadat hij de boerderij verkocht had, verbrand.

1954-1964 Jacobus van Ee, geboren in 1895 en in 1920 getrouwd met Matje Mijwaart, kocht het bedrijf pas op latere leeftijd. Het naastgelegen pandje nr. 17 met bijbehorend land was in de koop besloten. Hij was de laatste boer op Hinderdam 15 en is kort na de overdracht overleden. Hij bracht zijn laatste maanden door in het herstelde Hinderdam 17.

1964-heden Joos Joosse, gehuwd met **Elsje N.G. van Damme**. Het zeer vervallen pand werd een interessant object gevonden om te restaureren. Monumentenzorg was geïnteresseerd en vanaf 1965 werd de restauratie ter hand genomen. Het merendeel van het werk is onder toezicht van Monumentenzorg uitgevoerd door de fa. Valkenburg te Nigtevecht.

Bronnen

¹ ORA Ned. den Berg, 3350: 166 (22-5-1658). SAGV, Hilversum.

² ORA Ned. den Berg, 3349: 52 (17-11-1625). SAGV, Hilversum.

³ Els N.G. van Damme. De Hinderdamse Tol. TVE 13, 140-145, 1995.

⁴ ORA Ned. den Berg, 3352: 2 (3-12-1694). SAGV, Hilversum.

⁵ Not. A.J. Croll, Weesp. (20-2-1833). RANH Haarlem.

⁶ Boedelbeschrijving 10-2-1833. Not. A.J.Croll, Weesp. RANH, Haarlem.

⁷ Ir. R. Meischke & H.J. Zandkuijl. Het Nederlandse woonhuis van 1300-1800. Haarlem 1969.

⁸ Not. D. v.d. Horst, Weesp. 185: 5380 (10-11-1827). RANH, Haarlem.

⁹ ORA Ned. den Berg 3362:113 (nov. 1731) SAGV, Hilversum.

- ¹⁰ Els N.G. van Damme. Het "buytenplaatsje Damvecht" aan de Hinderdam en zijn bewoners. Jb. Niftarlake 1992, p.22-32.
- ¹¹ Not. A. Tredee, Abcoude. (24-6-1735). HUA.
- ¹² ORA Ned. den Berg 3354: 53 (31-5-1736). SAGV, Hilversum.
- ¹³ ORA Ned. den Berg 3354: 37 (29-9-1742). SAGV, Hilversum.
- ¹⁴ ORA Ned. den Berg 3358: 132 (1-7-1782). SAGV, Hilversum.
- ¹⁵ ORA Ned. den Berg 3360: 51(8-6-1807). SAGV, Hilversum.
- ¹⁶ Acte van indemniteit. Dorps-en gemeentearchief Ned.den Berg 18 (30-9-1807) SAGV, Hilversum.
- ¹⁷ ORA Ned. den Berg 3360:169 (1-2-1809). SAGV, Hilversum.
- ¹⁸ Not. Joh. Sanderson, Loenen (13-3-1811). HUA.
- ¹⁹ Not. R. Papegaaij, Weesp. 185:5361 RANH Haarlem.
- ²⁰ Not. G.H. Stevens, Utrecht. (24-11-1821). HUA.
- ²¹ Els N.G. van Damme. Het oude vissershuis aan de Hinderdam. Werinon 4, 94-97, 1993.
- ²² Not. A.J. Croll, Weesp. (20-2-1833). RANH, Haarlem.
- ²³ Not. D. v.d. Horst, Weesp.186.25:22 (30-5-1861). RANH, Haarlem.
- ²⁴ Dorps- en gemeentearchief Ned.den Berg 193. SAGV, Hilversum.

De boer en de zuivelbereiding

Ruud Verkaik

Zo lang er boeren zijn, zo lang wordt er ook al boter en kaas gemaakt. Nederland is jarenlang bekend geweest om de goede kwaliteit boter. Boter was dan ook een exportproduct bij uitstek, zeker tot de tachtiger jaren van de negentiende eeuw (1880), toen de landbouwcrisis ernstig nadelige gevolgen

Kaas- en zuivelfabriek "Wilhelmina", Berkhout begin 20e eeuw.

voor de boeren met zich meebracht. De hygiënische toestanden, (zoals het gebruik van de potstal en het niet beschikbaar zijn van leidingwater), lieten veel te wensen over. De kwaliteit van de boter ging achteruit en mede door de concurrentie van landen als Denemarken en Zweden, liep de export hard terug en daalden de prijzen.

Zuivelfabrieken

De grote omwenteling in de zuivelbereiding begon in Friesland. In het jaar 1879 werd in Veenwouden de eerste Friese zuivelfabriek opgericht, (de derde in Nederland, Leiden en Delft waren voorgegaan). In het Openluchtmuseum in Arnhem is deze fabriek, genaamd "Freya", nog te zien. De uitvinding van de centrifuge was voor de zuivelbereiding van groot belang. Vanaf 1883 werd deze nieuwigheid in Nederland toegepast. Lang niet alle boeren brachten hun melk naar de melkfabriek. De meeste boeren bleven nog boter en kaas op de boerderij maken, temeer, daar dit het werk was van de boerin en de meiden, goedkope arbeidskrachten. Het mocht dan wel veel tijd

kosten, maar men kon zo wel een eigen en een goed product afleveren en van zo'n fabriek moest je dat maar afwachten.

Het duurde nog heel wat jaren voordat 23 boeren een coöperatie stichtten, waardoor, na het ondertekenen van de oprichtingsakte, op 13 maart 1887, de eerste coöperatieve zuivelfabriek kon gaan draaien. Hierdoor waren de boeren zelf mede-eigenaar van de fabriek. Aan de vaart, midden in het dorp Warga verrees de fabriek. De boeren waren afkomstig uit Warga, Warstiens, Aegum en Swichum. De boeren hadden een veestapel variërend van 18 tot 45 koeien.

Stoomzuivelfabriek Grijpskerk.

Deze organisatievorm beviel zo goed, dat in de loop der jaren ieder dorp, waar genoeg veehouderijen waren die voldoende melk aan de fabriek konden leveren, een eigen coöperatieve zuivelfabriek had, waar de melk tot boter verwerkt werd. Gelijktijdig verschenen ook de eerste kaasfabrieken. De smid van het dorp kreeg het druk met het maken van melkbussen voor het transport van de melk van de boerderij naar de fabriek.

In de afgelopen honderd jaar is er veel veranderd in de zuivelindustrie. De kleine plaatselijke fabrieken werden opgekocht door de grotere en de gebouwen kregen een andere bestemming. De melkbussen langs de weg, jarenlang een vertrouwd beeld in de veeteeltgebieden, verdwenen. Ze werden vervangen door de melktank.

”Hofstede Rundervreugd”

In Nederhorst den Berg en omgeving ging de ontwikkeling in de zuivelbereiding niet anders dan elders. Men verwerkte aanvankelijk zelf de melk tot boter en kaas of verkocht de losse melk vanaf de boerderij. Ook werd de melk

wel uitgevent langs de huizen. De kaas werd één keer in de week naar de kaasmarkt in Breukelen gebracht. Later ging de melk van een aantal boeren met de boot van schipper Van Emmerik naar de boterfabriek in Vreeland, daar waar de vatenfabriek van Van Leer staat. Na het verbod om melk vanuit de boerderij te verkopen begonnen een paar boeren een melkwinkeltje, o.a. Frits Smit in de Horstermeer, Willem Hoetmer in Overmeer en Elbert van der Vliet aan de Overmeerseweg. Twee zonen van Willem Venneman, die een boerderij in de Blijkpolder had aan de weg in Overmeer (tegenover Overmeerseweg 110), begonnen in 1927 een melkgrossierderij in Amsterdam. Ze haalden de avondmelk op bij boeren, koelden de melk en brachten deze 's morgens bij de melkslijters in Amsterdam. Op de terugweg werd de ochtendmelk meegenomen, daarna gekoeld en 's middags weer bij de slijters gebracht. De grossierderij werd een groot succes, de klantenkring groeide snel. In 1932 werd een eigenhandig gebouwde melkfabriek in gebruik genomen. De melkinrichting "Hofstede Rundervreugd" van de Gebr. Venneman aan de Meerlaan ging van start. De gebroeders Venneman waren: Bernard G., Gerrit J., Johan en Niek. De laatste twee hadden een eigen boerderij. Johan boerde op het ouderlijk bedrijf en Niek had aanvankelijk een boerderij aan de Dwarsweg, daar waar nu het bedrijf van Pieter Lam gevestigd is.

De boeren brachten de melk, die na de particuliere verkoop overbleef, naar de Meerlaan, waar deze verwerkt werd tot consumptiemelk en boter. Deze manier van werken had een onregelmatige toevoer van melk naar de melkinrichting tot gevolg, zodat er van een constante productie geen sprake kon zijn. Om meer regelmaat in de melktoevoer te krijgen, mochten de boeren geen melk meer aan particulieren verkopen. Aan een eeuwenoud gebruik kwam zo een einde.

Door de groeiende behoefte aan consumptiemelk in Amsterdam en 't Gooi breidden de rundveestapels zich steeds maar uit. In Overmeer werd de melkfabriek "Hofstede Rundervreugd" hiervan het middelpunt. In 1948 werd er twee keer zoveel melk verwerkt als in 1938. Er werd ondertussen ook veel melk aangekocht van buiten het dorp. De leiding van de fabriek berustte bij de heer Kuiers, Elbert van der Vliet was chef-melkinrichting en er waren zo 'n 15 man in dienst. Toen de heer Kuiers naar elders vertrok, werd de heer G.J. Bosma in zijn plaats tot directeur benoemd. In juni 1952 kwam Jan van der Vegt als laborant en botermaker in dienst. Zowel de heer Bosma als Van der Vegt waren voordien werkzaam geweest bij "De Producent" in Gouda. Jan van der Vegt ging tijdelijk in de kost bij de familie De Jong aan de Dammerweg. Toen in december 1952 de huizen aan de Esdoornlaan gereed waren, betrok hij daar met zijn gezin de woning Esdoornlaan 1, waar hij nu nog woont.

Voor de aan- en afvoer van de melk en de melkproducten had men eigen

Hofstede Rundervreugd, 1951. Het wagenpark voor de fabriek aan de Meerlaan.

wagens en waren er chauffeurs in dienst, o.a. Jaap Kerssens, Theo Janmaat en Gerrit Veenstra. Zij brachten de melkproducten bij de slijters in 't Gooi en ook bij de militairen op de legerplaats Crailoo en in de Palmkazerne in Bussum.

Het einde van "Hofstede Rundervreugd"

In januari 1953 adviseerde het Economisch Instituut Sanering Melkvoorziening voor Amsterdam e.o. om drie melkfabrieken te sluiten, waaronder de fabriek van de Gebr. Venneman. De drie hadden een gezamenlijke weekomzet van 340.000 liter. "Hofstede Rundervreugd" werd uitgekocht en op 22 februari van datzelfde jaar sloot de fabriek de deuren.

In 1952 kon het 25-jarig jubileum nog net gevierd. Bij alle aangesloten boeren en de medewerkers stond vanaf dat jubileum een mooie zwarte asbak op tafel te pronken. De klok aan de gevel van de fabriek, die de passanten de juiste tijd wees, werd door de slijters geschonken.

Het melktransport van de boeren naar de melkfabriek in Amsterdam werd aangehouden. Jarenlang werd dit verzorgd door Jan van Ruitenbeek, Henk van der Laan en Ben Venneman. Door de komst van de melktank en het verdwijnen van de melkbussen werden de trajecten steeds langer en onrendabeler. Toen de laatste melkbussen verdwenen kwam ook aan dit "melkrijden" een einde.

Hofstede Rundervreugd, 1952. De vlaggen hangen uit vanwege het jubileum en de nieuwe klok prijkt aan de gevel. Links het woonhuis van Bernard G.Venneman; het werd in 1989 afgebroken.

Het fabrieksgebouw werd ingericht voor de Chemische Industrie Rivièra, die matrassen produceerde. Later werd het bedrijf omgevormd tot de Schuimrubberfabriek Rivièra. Twee van de gebroeders Venneman, Bernard en Gerrit, en de heer Bosma bleven daarbij betrokken. Ook medewerkers van de melkfabriek, zoals Jaap Kerssens, Jan van der Vegt en Jan van Ruitenbeek vonden werk in de schuimrubberfabriek.

Eind jaren tachtig verhuisde de Matrassenfabriek naar Huizen. Op de locatie van "Hofstede Rundervreugd" en de "Rivièra" werden in 1990 de huizen van de Rivièrahof gebouwd.

*Gegevens: Pieter Terpstra - Honderd jaar Friese landbouw
Gesprekken met Jan van der Vegt en Jaap Kerssens*

Geluk

Leo Wenneker

De koeien lopen in de wei.
Zij vreten van het verse gras.
Zij loeien blij, want zij zijn vrij.
Zo nu en dan doen zij een plas.

Zij zijn tevreden, het is mei.
Zij drinken water uit de sloot.
Een kikker kwaakt, er zoemt een bij.
De klaver geurt in 't avondrood.

O, maak mij blij, maak mij tevreden.
Geluk lijkt soms iets van 't verleden.
Wij sprongen slootje in de wei.
De koeien graasden daar vlakbij.
Wij hadden veel plezier en lachten.
Zij hadden vredige gedachten.

Feest op "Roosendaal" voor RIA 19

Jan Baar

Zaterdag 26 april 2003 was het groot feest op het Grote Eiland op boerderij "Roosendaal" van de familie Wenneker, Eilandseweg 7.

Ria 19, geboren 16 februari 1990, had vanaf 1992, nadat ze een kalf ter wereld had gebracht, 100.000 kg melk geleverd, in 11 jaar tijds dus. Dit mag gezien worden als een topprestatie. Bovendien is de kwaliteit van de melk van Ria, die toch een redelijk hoge koeienleeftijd heeft bereikt, steeds zeer goed gebleven.

Charles Wenneker en zijn zonen Eduard en Ronald wilden deze bijzondere gebeurtenis niet ongemerkt voorbij laten gaan. Vele collega's, relaties, vrienden en bekenden werden in de gelegenheid gesteld mee te delen in de vreugde over deze heugelijke mijlpaal.

De speciaal bij de boerderij opgestelde partytenten waren volgestroomd met de vele gasten ter ere van Ria. Bloemen, bloemstukken en allerlei originele cadeaus werden door de trotse eigenaars aanvaard namens feestkoe Ria. Om 21.00 uur ving de officiële huldiging aan. In toespraken en gedichten werd de lof gezongen over Ria en "Roosendaal". Een en ander werd door haar, waar alles om draaide, onbewogen aangehoord. Haar bazen zullen wel meer door zich heen hebben voelen gaan.

Wijnand Tamming van de Coöperatieve Rundvee Organisatie noemde Ria een topatleet, die begeleid werd door drie toptrainers, anders had ze nooit tot een dergelijke prestatie kunnen komen. De top-ster werd dan ook omhangen met een reusachtige lauwerkrans.

In haar aanwezigheid vond de officiële uitreiking van de oorkonde plaats en werd de zilveren koe overhandigd. Na het officiële gedeelte mocht de feestelinge naar haar vertrouwde plek in de stal. Misschien heeft ze daar nog stille-tjes genoten van het feestgedruis, dat nog geruime tijd rond "Roosendaal" te horen zal zijn geweest.

In een interview voor Radio Wijdmeren was Eduard Wenneker het volgend weekend over de unieke gebeurtenis te horen. De roem van Ria en "Roosendaal" klonk over heel Nederhorst den Berg en wijde omgeving.

Ria 19 met lauwerkrans voor de feesttent. Daarnaast de trotse eigenaars, v.r.n.l. Charles Wenneker, Ronald en Eduard. Op de achtergrond Wijnand Tamming.

Het gesprek dat leidde tot de oprichting van de melkcontrole vereniging de "Vechtstreek" en de ontwikkelingen van de sector daarna

Wijnand Tamming

Een kort gesprek tussen twee mensen kan grote gevolgen hebben!

Dat een kort gesprek tussen twee mensen grote gevolgen kan hebben is op zich niet zo spectaculair, in de geschiedenis gebeurt dit wel vaker.

Voor Nederhorst den Berg echter en met name voor de veehouderij, de koeboeren, bleek dit gesprek toch wel grote veranderingen te weeg te brengen. Tot op de dag van vandaag wordt nog zeer intensief door de veehouderij over de gevolgen van dit gesprek gesproken en er wordt nog steeds met de daaruit voortkomende methode gewerkt.

Het gesprek ging over veeverbetering, wat specifiek, over melkproductieverhoging en heel belangrijk, verbetering/verhoging van het vetgehaltepercentage!

De veehouders werden en worden op de hoeveelheid geproduceerde kilo's vet door de zuivelfabrieken uitbetaald. Het was en is dus belangrijk om te weten hoe hoog de melkproductie en het melkvetgehaltepercentage per koe is.

Vele veehouders zagen hierin een zeker voordeel om hun bedrijfsvoering te verbeteren.

De twee heren pioniers, veehouder H. Kerssens en melkfabriekcontroleur J. Tamming zetten inderdaad heel wat in gang.

Zo spoedig mogelijk werd er een vereniging opgericht, een bestuur gekozen en op 25 maart 1941 was de melkcontrolevereniging "De Vechtstreek" een feit. Als voorzitter trad de heer C. Lam uit de Horstermeer op en de penningmeester werd de heer Th. Groenendaal.

Op 1 april 1941 werd gestart met de monsternames (van de melk) op de boerderijen en drie weken nadien waren er al 31 bedrijven bemonsterd door de monsternemers, de gebroeders Hoetmer. De monsters werden op het aanwezige vetpercentage onderzocht door de fabriekscontroleur in de melkfabriek van Venneman, "Hofstede Rundervreugd", aan de Meerlaan. Later was daar de schuimrubberfabriek "Rivièra" in gevestigd en nu is op die plek de woonwijk "Rivièrahof" gebouwd.

Het eerste verslag in 1945 over het reilen en zeilen van de vereniging bestond uit twee A-viertjes.

Na de oorlogsjaren begon de productie te stijgen. Een paar productiegegevens ter illustratie:

1941/1942: 31 veehouders - 378 koeien, gemiddeld per koe:
4.8 lft. 288 dagen. 2809 kg. melk 92 kg. vet. 3.29% vet. 7.74 ltr.
p.d..

1946/1947: 48 veehouders - 594 koeien, gemiddeld per koe:
4.4 lft. 296 dagen. 3034 kg. melk 106 kg. vet. 3.50% vet. 10.25
ltr. p.d..

Op het bedrijf van J. Ploegstra was de productie het hoogst:

1941/1942: 304 dgn. 3534 kg. melk - 127 kg. vet - 3.60% vet. 11.62 ltr. per
dag.

1946/1947: 12 koeien - 4.3 lft.
327 dgn. 4195 kg. melk - 157 kg. vet - 3.74% vet. 12.52 ltr. per
dag.

In bijna elk verslag benadrukte de controleur het belang van de melkcontrole en het uitselecteren van de koeien met het laagste melkvetgehalte.

In maart 1946 werd het vijfjarig bestaan van de melkcontrolevereniging gevierd. Om dit lustrum op te luisteren werd er een veekeuring gehouden. Het evenement was een schot in de roos, je kon iedereen laten zien "wat voor vlees je in de kuip had". Tevens was het een sociaal gebeuren, het dorp liep uit en het was dé bijpraatdag voor boerinnen, boeren, burgers en buitenlui. Er waren wel honderd dieren die het "strijdperk" betraden om met elkaar de competitie aan te gaan, wie de kampioen zou worden. Na de bekendmaking van de uitslag werden de dierenkampioenen en hun eigenaars gehuldigd.

Steeds meer kennis werd opgedaan om een betere en efficiëntere bedrijfsvoering te verwezenlijken. Ook de fokkerij kwam, door meer inzet en het gebruik van K.I. (kunstmatige inseminatie) in een stroomversnelling terecht. Er werden her en der K.I. verenigingen opgericht, zo ook in ons gebied en wel in Ouderkerk aan de Amstel.

Op 5 september 1948 konden de veehouders weer eens laten zien wat een mooie koeien er nú op de boerderijen rondliepen. De melkcontrolevereniging had n.l. een fokveedag in ons dorp georganiseerd. Er werden wel 110 dieren getoond en grondig bekeken. Kampioene werd MARIE 1 van Th. Groenendaal.

Op 5 September 1948 organiseerde de Vereniging haar tweede fokveekeuring.

Van deze keuring kunnen we zeggen dat zij goed geslaagd is. De Keurmeester Ir. W.v.Ooyen, schreef hierover nog het volgende:

We hebben hier te doen met een consumptie melkgebied, dat zich vanaf 1941 mag verheugen in het bezit van een Fok- en Contrôle Vereniging. Ook hier heeft deze bij het verhogen van de kwaliteit en productiviteit van de veestapel onmisbare vereniging, haar resultaten getoond; want van meerdere zijden konnen we vernemen, dat de kwaliteit van de ingezonden dieren aanmerkelijk hoger lag dan van de twee jaar geleden gehouden keuring. Door het houden van dergelijke keuringen zal het inzicht in de veerokkerij en daardoor ook de belangstelling hiervoor toenemen.

De keuring was goed georganiseerd maar de inzenders moeten nog iets meer aandacht besteden aan het voorbereiden der dieren. Ook dit moet geleerd worden.

Verslag september 1948.

boeren een grote stap vooruit. Noteerde men in 1941: 31 bedr. 378 k. 2809 kg. melk - 288 m.d. 92 kg. vet - 3.29% vet, 9.74 liter p.d., in 1951 werd genoteerd: 33 bedr. 454 k. 3927 kg. melk - 315 m.d. 143 kg. vet - 3.64% vet, 12.47 liter p.d.

De monsters werden nog steeds onderzocht in het laboratorium van de melkfabriek in Nederhorst den Berg en bij de familie Tamming in huis was het kantoor, waar de administratie van alle ledenveehouders werd bijgehouden.

De strijd op de boerderijen tegen de T.B.C., de Mond- en Klauwzeer en Abortus, ging onverminderd voort totdat *de status van dierziektevrij* was behaald.

Gaandeweg verbeterden de omstandigheden op en rond de boerderij, wat zichtbaar werd in een langere levensduur van de koeien. Er werd beter op de dieren gelet, de huisvesting werd beter en er werden betere voedingsmethoden ontwikkeld. Kijk maar naar de koe WIJNTJE van C. Verwey, geboren in 1941, zij heeft in 2601 dagen 39.567 liter melk gegeven. Voorwaar een prestatie!

De vereniging ontwikkelde zich verder. Er werd een kantoor- en laboratoriumruimte gebouwd naast het huis van de familie Tamming aan de Overmeerseweg 116, waar de dagelijkse werkzaamheden plaatsvonden. In februari 1954 werd het gebouwtje geopend. "Het is een verademing om alles onder één dak te hebben", was de reactie van melkcontroleur Tamming.

Verder kijken dan je neus lang is, was een motto van het bestuur. Zo organiseerden zij een kalveropfokwedstrijd om de jeugd te betrekken bij de veeverbetering.

De keurmeester, de heer Ir. W. van Ooyen, schreef in het fokveeverslag van die dag:

Het 10-jarig bestaan van de vereniging werd uitbundig gevierd met een feestavond op 6 september 1951 en... natuurlijk een spetterende fokveedag.

Op het gebied van melkproductie en vetpercentage deden de

De veeverbetering hield de veehouders bezig en zij toonden hiervoor steeds meer interesse. In de jaarverslagen werden wervende stukjes voor de veeverbetering geschreven en dat hielp.

Het aankoopbeleid werd selectiever. Er werd kritischer naar de afstamming (wie is de vader, wie is de moeder) van het aan te kopen vee gekeken. Door de aangeboden resultatencijfers van de melkcontrole kreeg men een beter inzicht hoe op het eigen bedrijf koeien te selecteren. Er werden lezingen en cursussen georganiseerd waarbij de veehouders werden geïnformeerd over vee fokkerij, bemesting en hoe de kostprijs laag te houden.

De K.I.- verenigingen breidden zich uit, in de regio waren er nu drie in bedrijf. De veehouders gingen zelfs met hun dieren naar fokveedagen buiten hun regio! Helemaal naar Hoorn! Toe maar! Ja en daar was lef voor nodig om naar het hol van de leeuw te gaan, het was hét fokgebied van Noord-Holland. MARIE 10 van C. Verwey behaalde daar een DERDE prijs. Het spreekwoord zegt: "Als er één "koe" over de dam is volgen er meer." Dus ging men ook naar Utrecht om mee te doen aan een fokveedag, waar de degenen werden gekruist met dieren uit goede Utrechtse fokgebieden. Helemaal niet bang waren de dieren uit de stal van U. Twijnstra uit Vreeland en zij namen dus een EERSTE en een TWEEDE prijs mee naar huis.

Bovengenoemde prestaties betekenden een geweldige doorbraak. Het gebied onder het Noordzeekanaal werd opengelegd en men kreeg belangstelling voor andere fokgebieden. Zo openden zich nieuwe wegen om kennis op te doen en ook om het afzetgebied voor eventueel overtollig fokvee te vergroten. Zelfs export naar het buitenland kwam hier en daar van de grond. Kunt u het bedenken? Koeien uit Nederhorst den Berg in het buitenland. Het gebeurde!

Onder aanvoering van de organisatie voor veeverbetering wilden steeds meer boeren op de hoogte gehouden worden. 's Winters werden er "BLIJF BIJ"-cursussen georganiseerd. Alles wat met de boerderij te maken had werd daar besproken. Bedrijfsvoorlichting, graslandverzorging, voederwinning, klauwverzorging, het kwam allemaal aan bod op de cursus. Er ontstonden veevoederkernen (groepjes veehouders die bij elkaar kwamen), veeteeltstudieclubs. Deze clubs bestaan anno 2003 nog steeds! Er werden excursies georganiseerd. De familie Tamming zette zelfs een jaarlijkse uitgaansdag voor alle ledenveeouders op touw. Vakantie voor de veehouders bestond er in die tijd nog niet, dus een dag helemaal niets doen en alleen maar praten, eten en drinken was een bijzonder welkome afleiding.

Een ludiek gebeuren uit 1961

Op het landje van Groenendaal achter de Voorstraat (waar nu de P. de Hooghlaan is) werd een fokveedag gehouden. Na de individuele keuringen

traden de "grote" dames voor het voetlicht: de 30-, 40- en 50-tonners. De 50-tonners vormden een speciale eregroep. Voor deze gelegenheid werden zelfs drie trommelaars uit de stal van muziekvereniging "Crescendo" gehaald.

Fokveedag 1961, met v.l.n.r. Wijnand Tamming, Wim Tamming en Dirk Verweij.

Voorafgegaan door de trommelaars stapten de vijf prachtige dames, die elk meer dan 50.000 liter melk geproduceerd hadden, onverstoord de ring binnen. Het waren natuurlijk alle vijf schoonheden om te zien. Echter één schoonheid MARTHA, van de weduwe J. Ploegstra, bleek toch de mooiste te zijn.

1966 Vijfentwintig jaar veeverbetering in en om de boerderij

Er is zo ontzettend veel gebeurd in die periode op het gebied van "RONDON DE KOE". Veehouders kwamen, veehouders gingen, doch allen zijn zij en hun gezinnen puik pachters van de goede aarde en optimale verzorgers van de dieren op hun boerderij.

Vanaf de oprichting in 1941 van de melkcontrolevereniging tot in 1966, was de productie toegenomen. In 1941 31 bedrijven met 2809 kg. melk in 288 dagen met 3.29% vet, in 1966 50 bedrijven met 4647 kg. melk in 309 dagen met 3.98% vet.

En zij stonden nog steeds op hun post, die drie mannen van het eerste uur.

Ook in "koeienland" was schaalvergroting niet vreemd. Het samenvoegen van verenigingen begon op gang te komen, zo werden verschillende K.I.-verenigingen samengevoegd tot één Noord-Hollandse K.I.-vereniging "CERES" te Stompnetoren.

Technische vernieuwingen bleven ook niet uit. De computer deed zijn intrede. Nog meer informatie, nog verfijnder en meer toegesneden op de koe. De veehouder kreeg gedetailleerde cijfers om zijn bedrijf te runnen, zijn bedrijf rendabel te houden en de kostprijs aan banden te leggen.

Op een gegeven moment werden ook de activiteiten van de huidige voorzitter C. Lam, vanwege zijn hoge leeftijd, "aan banden gelegd". Hij besloot daarom zijn functie neer te leggen. Een moeilijke doch zeer te respecteren beslissing van een "boeren" pionier. Bijna dertig jaar had hij de vereniging met hart en ziel geleid en hem werd uiteraard het ERE-lidmaatschap verleend.

De verenigingsactiviteiten gaan door. Het werkgebied wordt uitgebreid. 's-Graveland en Loosdrecht komen erbij. Het melkonderzoek in het eigen laboratorium, naast de familie Tamming, wordt opgeheven. De melkmonsters gaan voortaan naar Hoornaar, een centraal gelegen nieuw laboratorium, waar duizenden monsters uit een grote regio worden onderzocht.

En de boeren zij ploegden ook maar voort!

Het 10.000ste kalf vanaf de oprichting in 1941 wordt geboren bij de familie Schuurman (Hinderdam) op 3 september 1974. Het 100ste kalf uit de Sneeuwitlijn wordt bij G. Lam (Horstermeer) geboren en de 100ste RIA wordt geboren bij H. J. Galesloot (Reeweg).

De levensproductie van CORRIE 3 van J. H. Schoordijk in Vreeland komt tot boven de 90.000 liter, om precies te zijn, zij geeft in 3856 dagen 94.002 liter melk.

Een toepasselijk rijmpje uit die tijd wil ik u niet onthouden:

Wat een productie van die koeien,
zij doen de vereniging groeien en bloeien.

Maar er komt wel wat voor kijken
om dit te bereiken!

"EEN WAARHEID ALS EEN KOE"!

Na vijfendertig jaar legt de penningmeester, de heer Th. Groenendaal zijn functie neer. Hij heeft de vereniging al die jaren financieel begeleid en de boeken tot in de puntjes verzorgd.

De controleur, J. Tamming doet dan ook al vijfendertig jaar voor "zijn" vereniging alle technische werkzaamheden. Hij coördineert, stimuleert en organiseert alles met betrekking tot de verbetering en de ondersteuning van het leven op de boerderij. Ook zijn vrouw en de rest van het gezin worden hierbij enthousiast betrokken.

De beide heren wordt door vele veeverbeteringsinstanties de lof toegezwaaid. Zij worden ERE-lid van de vereniging. In 1978 legt de heer Tamming zijn functie, na 37 jaar, neer.

Het schetsen van een kalf voor de identificatie- en gezondheidsdienst en het Nederlandse Rundvee Stamboek. Links Sj. De Jong en rechts J. Tamming.

Voorn uit Nederhorst den Berg, een absoluut hoogtepunt. Daarna volgden nog enkele koeien uit onze regio met ook een productie van boven de 100.000 kg. melk.

De tijd gaat voort

De V.V.B. te Weesp ging in de provincie op in de Rundveeverbeteringsorganisatie N. H. - R.O.N.

In deze tijd is inmiddels de superheffing verschenen. Een quotering op de levering van de hoeveelheid melk aan de melkfabriek door de veehouder. Ook het mestquotum doet zijn intrede. Weer geeft de organisatie een richting aan de veehouder om te proberen met minder koeien meer melk te produceren, zodat het quotum wordt vol gemolken met hoog productieve dieren.

Het bleek nog niet genoeg

De gevreesde dierziekte Mond- en Klauwzeer stak de kop op en verlamde grote delen van koeminnend Nederland. Vele veehouders stopten noodgedwongen met hun bedrijf.

De melkcontrole ontkwam ook niet aan schaalvergroting. De fok- en controlevereniging "De Vechtstreek" fuseerde met Weesp en Ouderkerk. De nieuwe vereniging kreeg de naam "Vereniging voor Veehouderij Belangen" en was gevestigd in Weesp.

In de tien jaar dat er in dit verband is gewerkt is er veel op het gebied van rundveeverbetering gebeurd. Vele kleinere bedrijven haakten af en de grotere bedrijven werden nog wat groter. Doch het idealisme bij de jonge boeren bleef recht overeind.

De eerste koe die het presteerde 100.000 kg. melk te produceren was een feit: VELDHUIS 10 van Ab

De verstedelijking zette door, uitbreiding van natuurgebieden slokte weidegrond op.

Steeds meer regulerende wetgeving komt op de veehouderij neer, hetgeen een knellend gevoel geeft. Kortom, de rundveehouderij schudt op haar grondvesten!

Toch blijft de jongere veehouder volharden en blijft de koe, zij het in afgeslankte vorm, het Hollandse symbool van leven in de wei.

De veeverbeteringsorganisatie speelt ook hierop in en bestrijkt steeds grotere gebieden.

Nederhorst den Berg behoort nu tot het zuid-westelijk werkgebied van de Coöperatie Rundveeverbetering Delta, met het regiokantoor in Rijen.

De boerderij en het kantoor van de rundveeverbetering blijven met elkaar verbonden.

Het gesprek tussen twee heren in 1941 heeft heel wat doen ontstaan!

Het Jachthuis/'t Jagthuis in de Horstermeer

Jan Baar

De Horstermeer rond 1900

"We gaan de ophaalbrug over en de Horstermeerpolder in. Niet lang geleden was ook deze polder nog een wijde plas, evenals de talrijke andere hier in de omtrek. ... De weg door de akkers is dus wel interessant; hij geeft gelegenheid om bij eigen ervaring te zien, wat goede gronden hier in den omtrek bedolven liggen onder water. Welige weiden aan alle kanten, verderop begrensd door grientbosschen en riet; zelfs ligt er al een kwekerij in den polder: bewijs te meer voor de deugdelijkheid van den grond. Veel huizen treffen we overigens niet aan; slechts de spaarzame hoeven aan den kant van de hoofdvaart, die het polderwater voert naar de Vecht, welke ook hiervoor dienst doet als boezem". Deze beschrijving van Prof. de Rijk uit het begin de 20^e eeuw getuigt van enige waardering voor het landschap en voorzichtig optimisme over de mogelijkheden van de 20 jaar terug drooggevalen Horstermeer.

De polder leverde niet de resultaten op, die men aanvankelijk verwachtte. Het drooghouden kostte veel te veel. Vanaf 1882 was het volgens kenners "een lijdensgeschiedenis". De vijf boerderijen, uit de beginjaren waren niet altijd bezet. In 1891 meldde de Gooi- en Eemlander, dat er nog maar zes boerderijen stonden, die nu wel bewoond waren. In 1899 woonden er 57 mensen in de polder. Wel was het zo, dat de verbindingen tussen de gemeente Nederhorst den Berg en 't Gooi duidelijk verbeterd waren, vooral, toen in 1894 de weg door de Horstermeer voor alle verkeer opengesteld werd.

Tot het begin van de 20^e eeuw zagen velen de toekomst van de polder somber in. De ontwikkeling ging langzaam, veel stukken land lagen nog braak of halfbraak, riet- en ruigland beheersten met uitgestrekte griendbossen het landschap. Volgens ingelande J. Hessing, boomkweker en bloembollenteler, was in 1905 nog zo'n 1/3 deel van de polder onrendabel. De N.V. Maatschappij tot Verbetering en Exploitatie van den Horstermeerpolder en Aangrenzende Bezittingen was opgeheven en investeerders trokken zich terug of spraken hun teleurstelling uit over de geringe opbrengsten, die bovendien slechts met veel problemen gerealiseerd konden worden. De polder was in 1895 een gewoon waterschap geworden. De bemalingskosten drukten zwaar op de begroting. De polderlasten waren vaak haast niet op te brengen. De oude

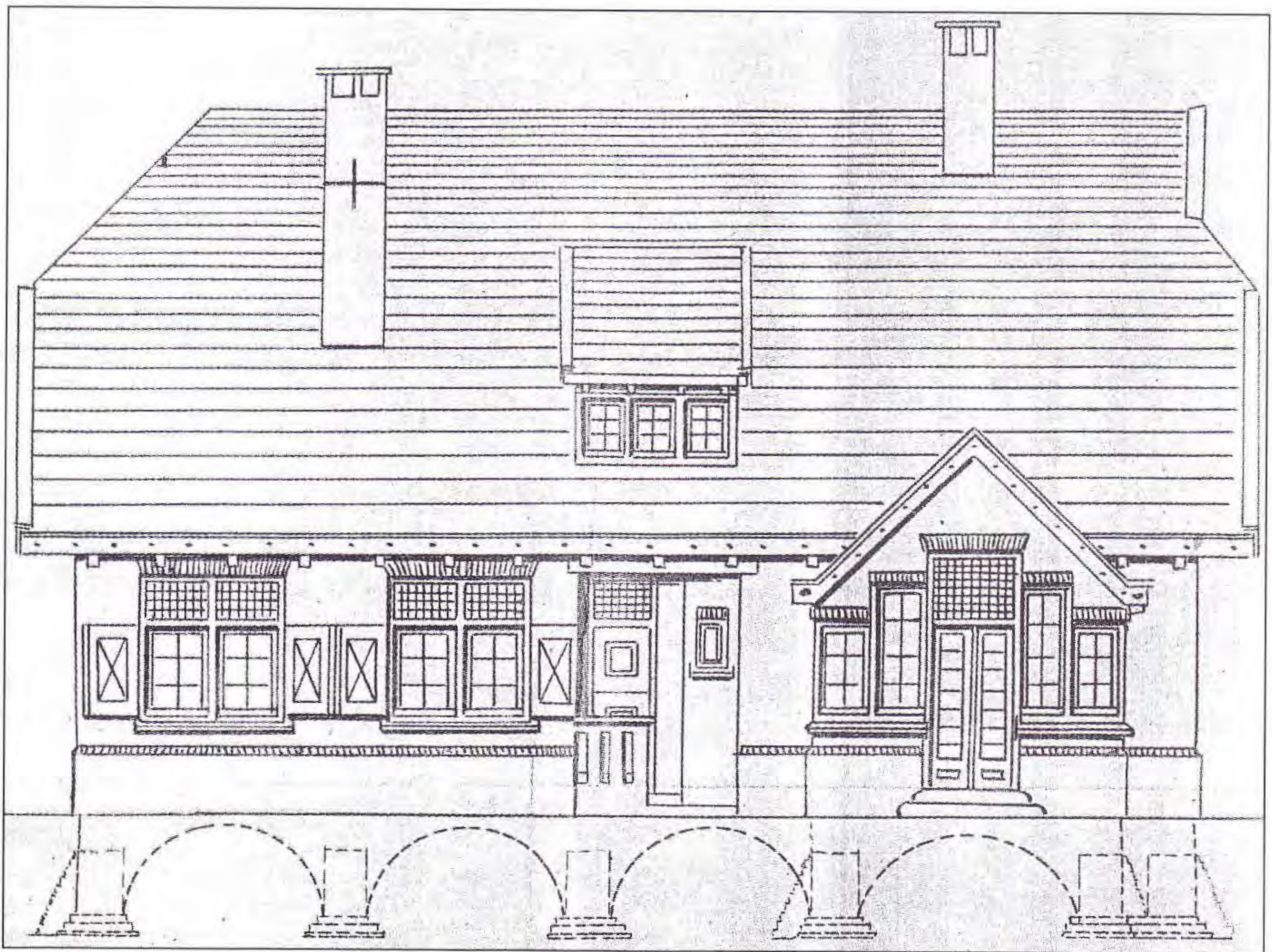
"machine" aan de Machineweg en het Bovengemaal aan de Reevaart konden de bemaling niet aan. Een nieuw stoomgemaal, in 1894 gebouwd aan de Vecht te Overmeer, moest de problemen oplossen.

De Gooi- en Eemlander van 10 december 1904 beschrijft de polder in lovende woorden: "'t Is vruchtbaar land daar. In het westerdeel van den Horstermeerpolder zit de veenlaag dikwijls maar een spade diep op de vette Vechtklei, die malsche vruchtbaarheid kwistig rondschenkt aan wat er groeit op den bodem. Aan den weg van 's-Graveland naar 't stoomgemaal, dwars door dien heerlijke polder, ligt een kweekerij. Platanen schaduwden er hun forsche bladen naast peren en kersen en pruimen. Er staan rododendrons te bloeien in 't voorjaar en gele narcissen juichen de lente er uit, terwijl de krul-lelies er schel roodbruin klaroenen in de zon. 't Is daar vruchtbaar en juist geschikt voor kweekerij, want de Vecht heeft er haar sliblaag grillig neergeworpen en even ongeregeld zit daar de veenlaag weer op. Soms is het zand van den ondergrond onmiddellijk aan den oppervlakte en op andere plekken zit de witte klei voetendiep. Juist een bodem om variërende plantensoorten naast elkan- der te kweken; ze vinden alle haar eigendommelijk plekje aarde om te groei- en en te bloeien. Zoo is de bodem van 't land, dat verdronken ligt onder de massa's water. ... De Horstermeerpolder ... dringt aan op billijke behandeling, dat de burens zullen medebetelen in zijn bemaling. Zijn groote stoommolen pompt thans meer water op dan hem toekomt, en dat zou niet gebeuren, wan- neer die nabuurplassen ook waren drooggelegd."

Nieuwe kansen en mogelijkheden

Na 1900 leek het er op, dat er betere tijden zouden aanbreken. B. Wttewaall van Wickenburgh, voorzitter van het Polderbestuur, schreef in 1903 aan een medebestuurslid: "Ik vind, dat wij financieel in den polder vooruitgaan, over het algemeen gaat de toestand in de polder vooruit." De secretaris echter ver- zocht in datzelfde jaar aan de Burgemeester om de subsidie van de gemeente voor het onderhoud van de weg door de polder te verhogen: "Zooals U be- kend heeft de Horstermeer met zeer hooge polderlasten te kampen en we moe- ten doen wat we kunnen om zuinig te zijn en de lasten niet te verhoogen, daar de toestand van den polder dan onhoudbaar zoude worden." Een van de grondbezitters, Egbert de Langen, zoon van een van de exploitanten van het eerste uur, sprak in 1904 nog over "onze benarde polder". Hij schreef in dat- zelfde jaar een klaagzang aan de secretaris van het waterschap, D.J. van Ewijck van de Bilt: "Ik begrijp niet wat mijn vader indertijd heeft bewogen om zoo land aan te schaffen in de polder, eigenlijk geloof ik dat de geheele droogmakerij een misvatting is, ik wil nu trachten te verkoopen."

Het meer bebouwd worden van de polder en het in andere handen overgaan

Bouwtekening 1903, oostgevel met serre.

van gronden, waardoor deze beter geëxploiteerd kunnen worden, kan op de duur niet anders dan van gunstige invloed zijn op de bloei van de gemeente, die nu een vestigingsoverschot kent, meldt de rubriek "Uit de Vechtstreek" begin 1903. In 1909 woonden er 172 mensen in de Horstermeer.

Van verscheidene kanten kwam er belangstelling voor de polder. Met name de stichting van de "Nieuw Harmonie" van Dr. Frederik van Eeden, als een dependance van de "Internationale Broederschap de kolonie Walden" in Bussum zal menigeen het idee gegeven hebben, dat het misschien nog wel goed kon komen met de Horstermeer. Ook de bouw van de boerderij "De Horst" voor de heer Obreen, oud-redacteur van "De Telegraaf" en groot voorstander van de drooglegging van de Vechtplassen, werd als een opsteker ervaren. "Welk een moed van den heer Obreen om een nieuwe boerderij te doen bouwen en wel een van 13.000 gulden, hij heeft vertrouwen in de zaak", vond de heer De Langen. Verder werden er in die jaren ook wat gewone huizen gebouwd o.a. door D.O. de Vries.

Ook de pachter van het jachtrecht in de Horstermeer gaf in 1903 opdracht tot het bouwen van een villa met opzienerswoning, die zou moeten dienen als Jachthuis.

Een nieuw Jachthuis

Op 2 maart 1903 vroeg Hendrik Cornelis van der Honert vergunning voor het bouwen van een Jachthuis in de Horstermeer nr. C 86. De aanvraag ging begeleid met een tekening, een "Plan voor een Jachthuis met Opzienerswoning in de Horstermeerpolder". De architect van de villa heeft zijn naam niet bij het plan vermeld. Van der Honert woonde in Baarn en was directeur van de Delimaatschappij. Deze handelsonderneming, gevestigd in Amsterdam, hield zich bezig met de tabakscultures in Deli op Sumatra in Nederlands-Indië. Op het perceel van C 86 stond waarschijnlijk al een eenvoudige opzienerswoning. De gemeente-opzichter van Nederhorst den Berg, tevens architect, Th. E. B. Honders te Nigtevecht adviseerde B. en W. van Nederhorst den Berg over de bouwaanvraag. Na een onderzoek ter plaatse kwam hij tot de conclusie, dat het woonhuis aan de eisen voor een goede woning voldeed. De privaten met afvoer van faecaliën lagen op voldoende afstand van regenbak en drinkwaterput. Rook, water en vuil konden op redelijke wijze afgevoerd worden en genoeg toevoer van licht en lucht was verzekerd. Ook op het voorkomen van brand was voldoende gelet. Burgemeester Heierman en wethouder Streefkerk verleenden zonder problemen op 8 april 1903 de vergunning.

Aannemer Koster uit Ankeveen kon direct aan de slag. De eerste steen werd gelegd op 29 april. Op de steen staan de datum en de initialen C.H en E.J. Het huis werd een rechthoekige villa van één bouwlaag met een wolfdak. Het wolfeind aan de voorkant werd voorzien van een uilenbord, een driehoekig luik in de topgevel. De dwarse aanbouw aan de oostkant, de serre, kreeg een steekkap.

Het bouwwerk werd opgetrokken van baksteen in kruisverband. Er werd gebruik gemaakt van houten vakwerk, waarvan de velden werden gepleisterd en wit geschilderd. De houten vensters werden uitgevoerd met roedenindeling en in de voorgevel kwam een mooie voordeur. Aan de westkant was de ingang van de opzienerswoning.

Het is aannemelijk dat de dierfiguren op de voorgevel vanaf het begin het Jachthuis gesierd hebben.

Een gemetselde stenen brug verschafte over een ruim voorterrein toegang tot de villa.

Het voorhuis was het Jachthuis, verzamelpunt voor de jagers, die op uitnodiging van Van der Honert en zijn medepachter August Janssen aan de jachtpartijen deelnamen. In de grote kamer en de aansluitende serre werden na afloop van de jacht de gezamenlijke maaltijden genoten, bereid in de eigen keukens. De jachtmaaltijden zullen besprenkeld zijn met wijnen uit eigen kelder. Jachtverhalen werden uitgewisseld en ongetwijfeld zal er vaak gebruik gemaakt zijn van het jagerslatijn.

Het achterste gedeelte van het huis was de woning voor de jachtopziener. Het eigenlijke Jachthuis en de opzienerswoning stonden via een binnendeur met elkaar in verbinding.

Van der Honert bezat in 1903 volgens de kadastrale leggers van de landerijen en het perceel C 1001 - huis en erf van 00-43-60 ha en een perceel weiland C 1002 van 01-55-70 ha. Hij had, als kleine grondbezitter, één stem in de ingelandenvergadering van het Waterschap "De Horstermeerpolder" en betaalde f 59,79 aan polderlasten.

In december 1907 schreef N.S. de Boer aan het bestuur van het Waterschap, dat de duiker onder de brug van Het Jachthuis te weinig water doorliet: "De bodem van die duiker ligt te hoog en het gewelf is te smal, zoodat het resultaat van het wegslooten (schieten) wordt gereduceerd."

Het jachtrecht in de Horstermeer

Al voor 1900 bezat Van der Honert het jachtrecht voor de polder, waarvoor hij f 1000,- per jaar betaalde. De polder zal bij tijden rijk aan wild geweest zijn, maar toch leverde niet elke jachtpartij een rijke buit op. De Gooi- en Eemlander van 2 december 1893 maakte melding van een drijfjacht in de Horstermeer: 8 jagers en 20 drijvers konden niet meer dan 39 hazen en 1 patrijs in de weitas stoppen.

In de bestuursvergadering van het waterschap "De Horstermeer" van 27 november 1902, deelde de secretaris de twee andere aanwezige bestuursleden mee, dat er een aanvraag binnengekomen was van de heren Van der Honert en Janssen te Baarn, directeuren van de Delimaatschappij. Ze wilden de huur van de jacht met 12 jaar verlengen, "zulks met het oog op het te laten bouwen van een nieuw jachthuis in den polder". Ze wilden ook wel voor 19 jaar pachten, de termijn waarvan het jachtrecht van landerijen in de Horstermeer berustte bij het waterschap. De ingelandenvergadering van 18 december 1902, waar 5 ingelanden, die goed waren voor 17 stemmen, present waren ging er mee akkoord, dat de heren het jachtrecht kregen, mits zij zich vast verbonden. De secretaris kreeg machtiging de zaak af te handelen. In de bestuursvergadering van 26 maart 1903 kon hij medelen, dat de jacht verhuurd was aan de heren voor 12 jaar vast, met een optie voor nog eens 7 jaar, voor f 1000,- per jaar.

Het recht van jacht gold voor alle gronden, dijken en wateren in de Horstermeer, gezamenlijk groot 610 ha. De huurpenningen moesten ieder jaar op 1 juni voldaan zijn. Er waren geen beperkingen, "zoodat de huurders daarmee kunnen handelen naar welgevallen, echter met dien verstande, dat de

huurders aansprakelijk zijn voor alle schade aan gewassen, vee, enz. door hun of hunne onderhoorigen aan verhuurde of anderen toegebracht". Als een van de partijen nalatig mocht zijn in de nakoming van de voorwaarden, dan kon de overeenkomst direct ontbonden worden.

In augustus 1902 verzocht Van der Honert om een vergunning voor Gerrit Rigter voor het afschieten van schadelijk gedierte op zijn jachtgronden. Er was veel schadelijk wild in de polder; vooral het jonge houtgewas had daar veel van te lijden. De gevraagde vergunning werd verleend en Rigter, "houder eener grote jachtacte", werd tevens benoemd tot onbezoldigd rijksveldwachter, met als voornaamste taak het bewaken van de jachtterreinen. Rigter ging het opzienershuis van het Jachthuis bewonen.

Na 1903 kocht de eigenaar van Het Jachthuis meer gronden aan in de polder, zowel weiland als grienden. Een deel van die gronden liet hij bepoten met enige duizenden peppels, waarvoor hij *f* 0,25 pootrecht per peppel moest betalen aan het waterschap.

In 1902 bezat Van der Honert 1-99-30 ha. Vijf jaar later was dit bezit uitgebreid tot 15-26-80 ha.

Dit betekende recht op 2 stemmen in de ingelandenvergadering. Het grondbezit groeide uit tot 23-42-88 ha, waarvoor in 1915 *f* 820,01 aan polderlasten betaald moest worden (*f* 35,- per ha).

De heren en hun gasten genoten waarschijnlijk jarenlang zonder noemenswaardige problemen van de jacht. Uiteraard zullen stropers ook wel het nodige wild verschalkt hebben.

In 1915, toen de pachters de optie van nog eens 7 jaar jachtrecht wilden regelen, deden de ingelanden onder aanvoering van D.O. de Vries een poging het jachtrecht weer bij de ingelanden te krijgen. G.S van Noord-Holland stelde de adressanten in het ongelijk, de oude situatie kon tot 1922 gehandhaafd blijven. Het lijkt erop, dat de pachters na deze actie het voor gezien hielden en een einde aan het contract maakten, want de kasboeken vanaf 1916 vermelden niet meer de *f* 1000,- van het jachtrecht. Ook werden Het Jachthuis en bijbehorende gronden in 1917 verkocht.

Boerderij "Het Jachthuis"

Het is mogelijk, dat er bij Het Jachthuis na enige jaren wat agrarische activiteiten waren ontstaan, temeer, daar de griendpercelen steeds minder interessant werden vanwege de terugloop in de hoepelbuigerijen. Geleidelijk werden alle grienden tot weiland ontgonnen.

Nadat Nanne de Boer en Pieter Bierma gezamenlijk Het Jachthuis en een deel van de landerijen in 1917 gekocht hadden, werd Willem Chardon uit Zegwaard in 1918 eigenaar van Het Jachthuis en bijbehorende gronden aan

de Hoofdweg C98, later C120. Hij betaalde polderlasten over ruim 22 ha. Toen er rond 1918 tengevolge van de oorlogsomstandigheden gebrek aan brandstof was, vroeg Chardon vergunning aan om land langs de Ringdijk te vervenen. G.S. stond deze vervening niet toe, omdat "het waterbezwaar in dien polder, welke reeds niet dan met groote moeite op peil kan worden gehouden, nog meer zou worden vergroot".

In 1921 had Chardon volgens de toen gehouden veetelling een halve hectare als bouwland en tuingrond in gebruik, de rest was grasland. Zijn veestapel bestond volgens zijn opgave uit 1 paard, 9 kalf- en melkkoeien, 1 stuks jongvee beneden 1 jaar, 2 schapen en 3 lammeren, 7 varkens, 18 oudere kippen en 24 kuikens. Meest van de tijd had Chardon een knecht in dienst.

In juli 1924 vermeldde Chardon op het formulier, waarmee hij bij de burgemeester aangifte deed, dat er onder zijn vee mond-en klauwzeer was uitgebroken, dat zijn veestapel bestond uit 22 runderen en 27 varkens. Begin augustus was de ziekte van het bedrijf geweken. In 1932 en 1933 werd Het Jachthuis weer getroffen door deze besmettelijke veeziekte, die in die jaren regelmatig in Nederhorst den Berg en omgeving woedde.

Toen Chardon in 1932 overleed, zette zijn weduwe het bedrijf nog even voort, maar in 1933 kwam Het Jachthuis met 12-49-15 ha land in het bezit van "N.V. Nederlandsche Hypotheekbank" te Veendam. De veiling, waarop de boerderij met toebehoren ingezet werd op f 11.300,-, leverde geen nieuwe eigenaar

Het Jachthuis ca 1936 met de familie Th. Heemskerk. De jachtdieren op de voorgevel zijn duidelijk zichtbaar.

op. Jozeph Dijkstra uit Koudum beheerde in die jaren het bedrijf. In 1933 bestond de veestapel uit 14 stuks hoornvee en 8 varkens.

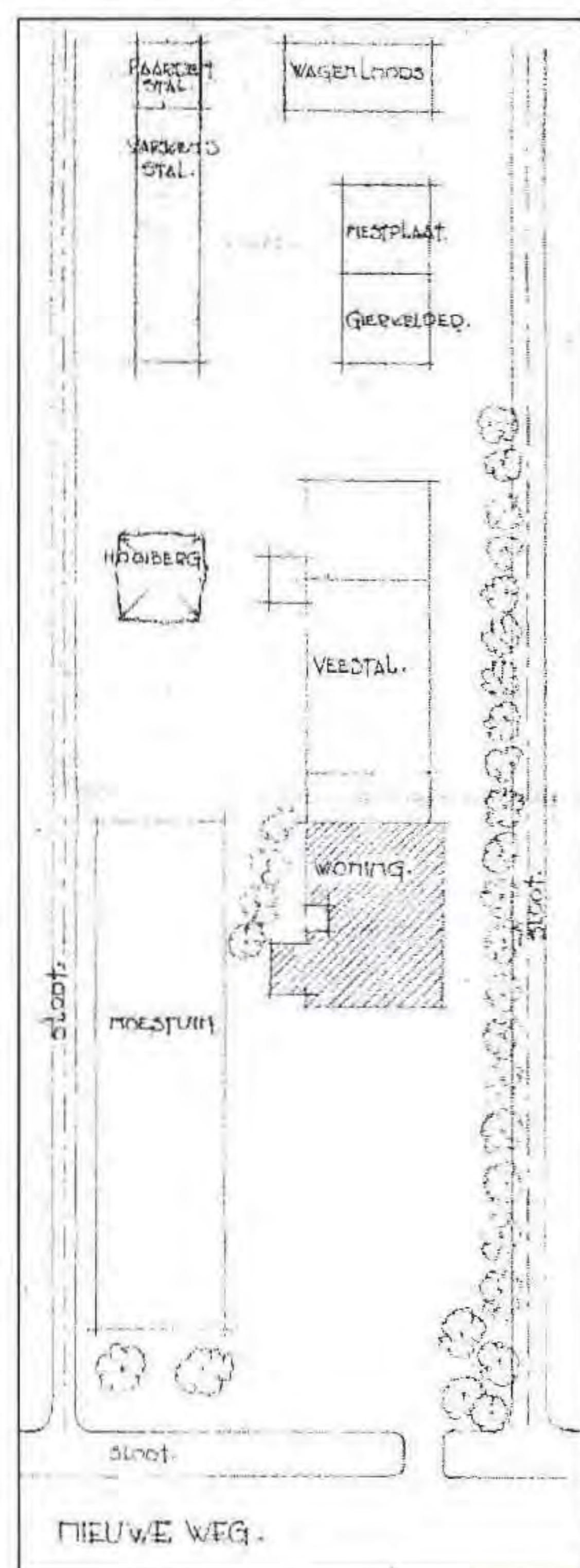
Nadat de veehouders Rikkert en Joost ter Beek uit Diemen de boerderij van de hypotheekbank gekocht hadden, kocht Jan van Ruitenbeek uit Amersfoort in 1938 Het Jachthuis met de 12-49-15 ha, waarover f 542,64 polderlasten betaald moest worden.

De voormalige opzienswoning werd op dat moment bewoond door Sjoerd de Boer. De woning was tot dan toe steeds verhuurd geweest. De families Evers, Th. Heemskerk en W. Snel bewoonden o.a. de tweede woning. Van Ruitenbeek begon in de polder met 13 koeien en wat jongvee. Tijdens de inundatie van mei 1940 werd het vee naar Uithoorn gebracht. De familie moest vertrekken naar Zwaag.

Pachtboerderij "Het Jachthuis"

Vanaf 1938 kocht De Staat (Domeinen) gronden in de polder op, omdat die in aanmerking kwamen voor herontginning. Van deze zogenaamde "Tweede Ontginning" kwam uiteindelijk niet veel terecht, deels vanwege een verkeerde aanpak, deels vanwege de oorlogsomstandigheden. Van de 13 ha land van Het Jachthuis konden er 6 als goed land beschouwd worden, de rest was van mindere kwaliteit. In 1941 verkocht Van Ruitenbeek huis en land aan de Staatsdomeinen, min of meer onder zachte aandrang, omdat anders het land best eens onteigend zou kunnen worden..

Zo werd Het Jachthuis een pachtboerderij. Toen de polder op 15 april 1945 door de Duitsers onder water werd gezet, werd het vee in 's-Graveland in veiligheid gebracht. De familie Van Ruitenbeek verliet Het Jachthuis niet, de zolder werd ingericht als woning. Twee keer per dag roeide de boer met zijn zoons naar de Wipbrug bij de Herenweg om vandaar naar 's-Graveland te fietsen, waar de koeien gemolken werden en het vee verzorgd werd. Als ze naar de kerk in Den Berg gingen, werd de boot aangelegd in Overmeer. Het Jachthuis doorstond de inundatie goed, maar de vrijstaande stal en schuren hadden behoorlijk schade opgelopen. Vandaar, dat er in 1953 een nieuwe stal aan de achterkant van het huis werd aangebouwd. In de loop der jaren groeide het bedrijf uit tot een grote boerderij met zo'n 40 koeien, enig jongvee, 2 paarden en wat varkens. Er werd wel land

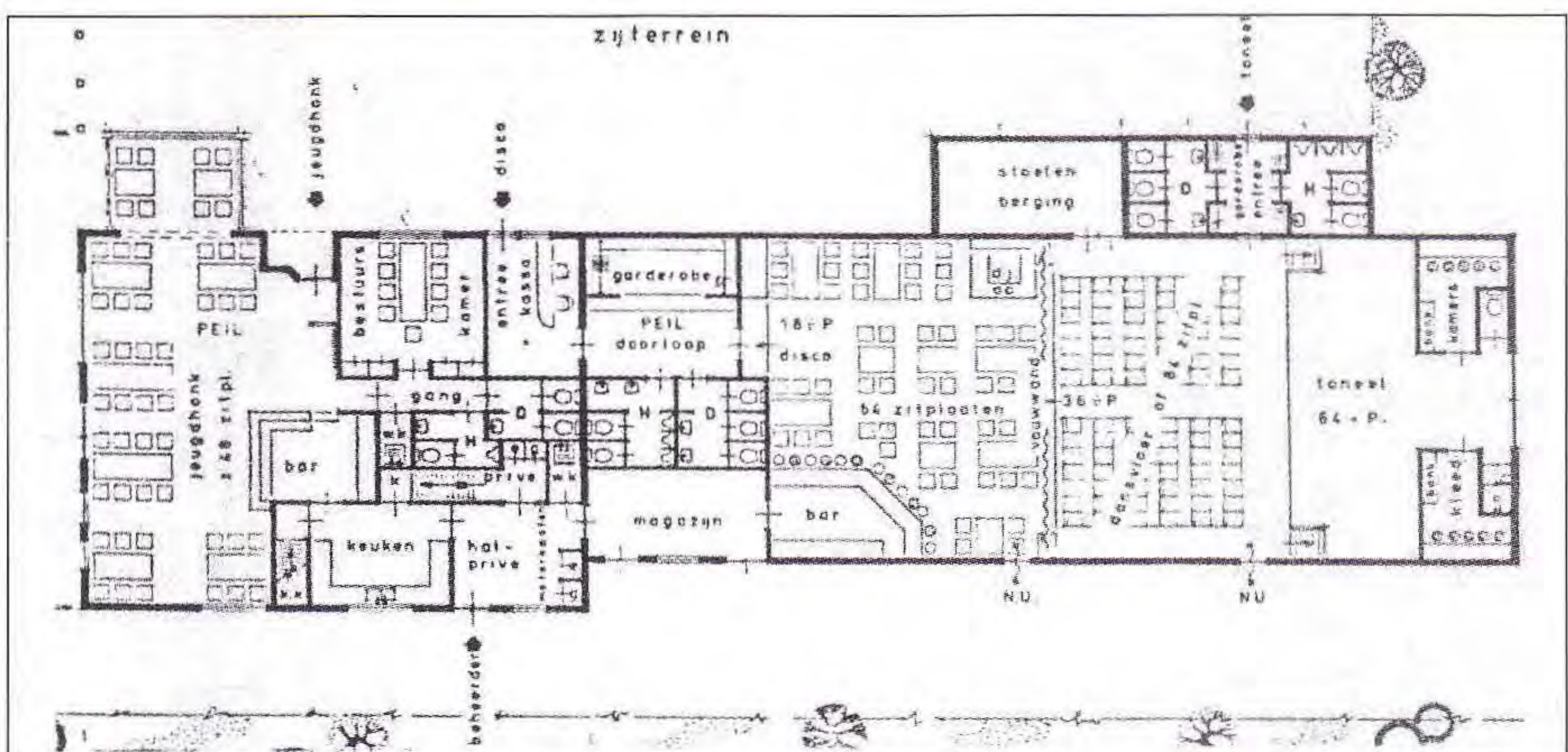
De situatie van Het Jachthuis met erf in 1952.

bijgehuurd elders in de polder. Jan van Ruitenbeek Sr. overleed in 1977. Het bedrijf werd voortgezet door twee van zijn zonen.

Jeugdthonk Jachthuis.

Toen pachter A. van Ruitenbeek in 1988 overleed, bood Domeinen het bezit aan de gemeente Nederhorst den Berg aan. Voor f 235.000,- werd het pand Middenweg 84-86 met 6 ha grasland in oktober 1989 eigendom van de gemeente.

De Stichting Jeugdwerk Nederhorst den Berg (SJV), opgericht februari 1988, had al enige tijd problemen met het vinden van geschikte locaties voor allerlei activiteiten voor de jeugd. Meer en meer bleek er behoefte aan een eigen, permanente behuizing. Begin 1990 ontstond het idee om de boerderij in de polder bij de plannen te betrekken. Hoewel de Bergse politici eigenlijk niet veel in dit plan zagen, kreeg de SJV hen toch zover, dat er een plan ingediend mocht worden. In allerijl werd een ontwerptekening voor een Jeugdthonk gemaakt en een financieel plaatje ontworpen. De meerderheid van de gemeenteraadsleden - de VVD was faliekant tegen - zwichtte en er kon een onderzoek gestart worden naar de kansen voor de "jeugdboerderij". Na een roerige vergadering van de commissie Financiën op 13 februari 1990 maakte de Raad een pas op de plaats en zag voorlopig af van verkoop. Het plan werd ondertussen een verkiezingsitem, hetgeen de SJV duchtig aan de kaak stelde. De omwonenden van Het Jachthuis lieten zich ondertussen ook niet onbetuigd. Vrees voor verkeersproblemen en geluidsoverlast bracht 230 verontruste buurtbewoners er toe hun handtekening te zetten onder een adres tegen het jeugdthonkplan. Voorzitter Max Gillissen verdedigde het plan voor een multifunctioneel Jeugdcentrum in Het Jachthuis met veel verve. De gemeente-

Schets van de indeling van de "jeugdboerderij" aan de Middenweg, februari 1990.

raadsleden vonden de financiële opzet onduidelijk en ondeugdelijk. Nog voor de gemeenteraadsverkiezingen van 21 maart viel het doek: geen Jeugdthonk in Het Jachthuis. De SJN betichtte de gemeente van het optrekken van "een muur van bureaucratie en muggenzifterij", hekelde het "kiezersbedrog" van de partijen en veroordeelde het "ontmoedigingsbeleid".

De gemeente organiseerde nog een enquête naar de behoeften van de Bergse jeugd, maar daar kwam niet veel uit. De SJN staakte na enige tijd haar activiteiten.

Woonboerderij "Het Jachthuis" en Kamermuziek "Het Jagthuis"

De gemeente bood tenslotte Het Jachthuis te koop aan. De advertentie vermeldde: "Uitgangspunt is handhaving van de agrarische bestemming en van het aanwezige karakteristieke woonhuis (incl. deel)", maar omzetting in een woonbestemming behoorde tot de mogelijkheden. Er kwamen acht inschrijvingen binnen. De Raad besloot op 25 oktober 1990 boerderij en erf te verkopen aan H. Lok en G. Perin te Amsterdam voor f425.000,-. De percelen grasland kwamen in handen van G.C. van der Broek te Nederhorst den Berg voor de som van f 128.050,-.

De kopers begonnen gelijk aan de restauratie. In 1996 werden Pieter Kuipers en Clarien Zetsma eigenaar van het pand. Ze gingen door met restaureren en opknappen. Een deel van de stal, die vast zat aan het huis, werd afgebroken. De stal wordt vanaf 2000 gebruikt als concertzaal en ontvangstruimte. Van september tot en met mei kan de liefhebber er regelmatig genieten van sfeervolle concerten met een weids uitzicht op het polderlandschap. Ook zijn er andere mogelijkheden op muzikaal gebied bij "Het Jagthuis Kamermuziek". Doordat de naam Het Jachthuis op internet al bezet was, wordt nu de naam "Het Jagthuis" gebruikt.

Monumentaal Jagthuis

Zo staat daar anno 2003 op een prominente plaats in de polder nog steeds het karakteristieke, mooie Jagthuis. Voorgevel en serre zijn praktisch ongewijzigd. De indeling van het huis is nog authentiek en er is nog veel origineel, zoals de schouw in de voormalige jachtkamer en de grote zolder met schoorsteen en uilenbord.

Het Monumenten Inventarisatie Project (MIP) Noord-Holland noemde in 1991 het toen sinds enige tijd leegstaande Jachthuis "Van belang vanwege de architectonische vormgeving". Gelukkig heeft het niet lang leeggestaan en wordt er nog steeds hard gewerkt om woning en omgeving goed en mooi te houden en te maken. De toekomst van Het Jagthuis lijkt verzekerd.

Het Jachthuis had al alles in zich om een monument te worden, Het Jagthuis lijkt hard op weg om het ook daadwerkelijk te worden.

Kamermuziek in 't Jagthuis.

Gegevens:

SAGV Archief Horstermeer

- 226 Notulen Bestuur 1902/1903.
- 259 Stemgerechtigde ingelanden.
- 243 Brieven van grondeigenaren 1895-1912.
- 309 Kadastrale leggers landerijen.
- 313 Omslag over de landerijen 1902-1937.
- 352 Jachtrecht.
- 355 Jachtrecht.
- 469 Ontvangsten 1907-1914.
- 507 Rapporten problemen polder.
- 516 Vergunningen dammen en duikers.
- 522 Verven en grond in en nabij de polder 1918-1920.

GANdB

- Bouwvergunningen 1903 en 1953.
- Bevolkingsregister.
- Inv. nr 81 (1924)/109 (1932)/114 (1933) MKZ.
- Inv. nr 193 Veetelling.
- Stichting Jeugdwerk Nederhorst den Berg 1989 e.v. (D 2804).
- Aankoop gronden 1989 e.v. (D 2888).
- Verkoop gronden 1990 (D 2571).
- Notulen Gemeenteraad Nederhorst den Berg 1989/1990.

De Brug 1989/1990.

Gooi-en Eemlander -15 aug. 1891/2 dec. 1893/22 aug. 1901/10 dec1904/13 jan. 1933.

Gesprekken - P. Kuipers (3 aug. 2003) en J. van Ruitenbeek (5 en 12 aug. 2003).

Monumenten Inventarisatie Project Noord-Holland, Nederhorst den Berg (1991).

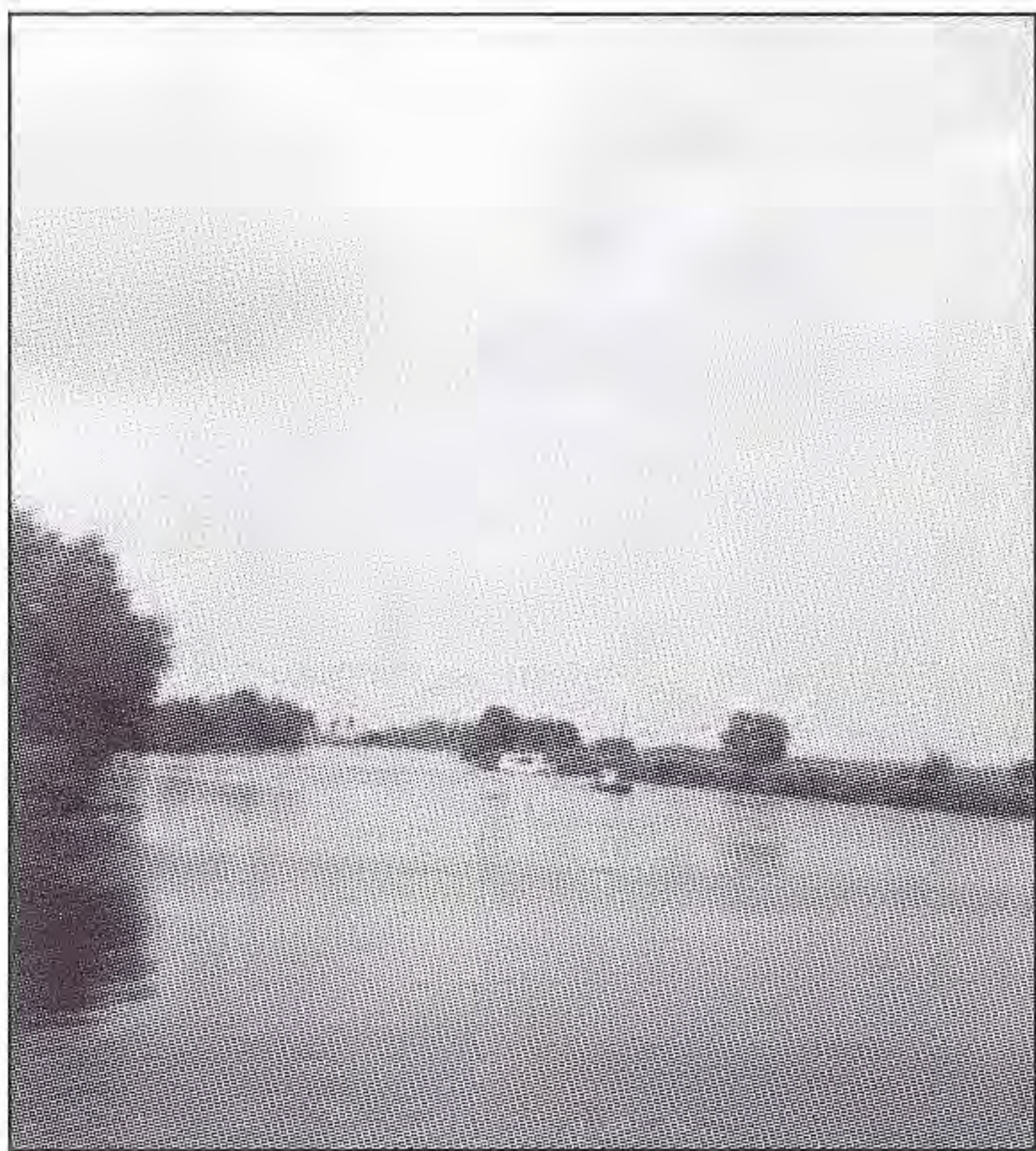
J. Krol- De geschiedenis van Nederhorst den Berg (1949).

Prof. J.A. de Rijk - Wandelingen door Gooi- en Eemland en Omstreken (1905).

E.J. Rinsma en J. Snel - De Horstermeer 100 jaar droog (1982).

Meer dan een eeuw boeren

Gerard Baar

Bocht bij de Vecht rond 1950.

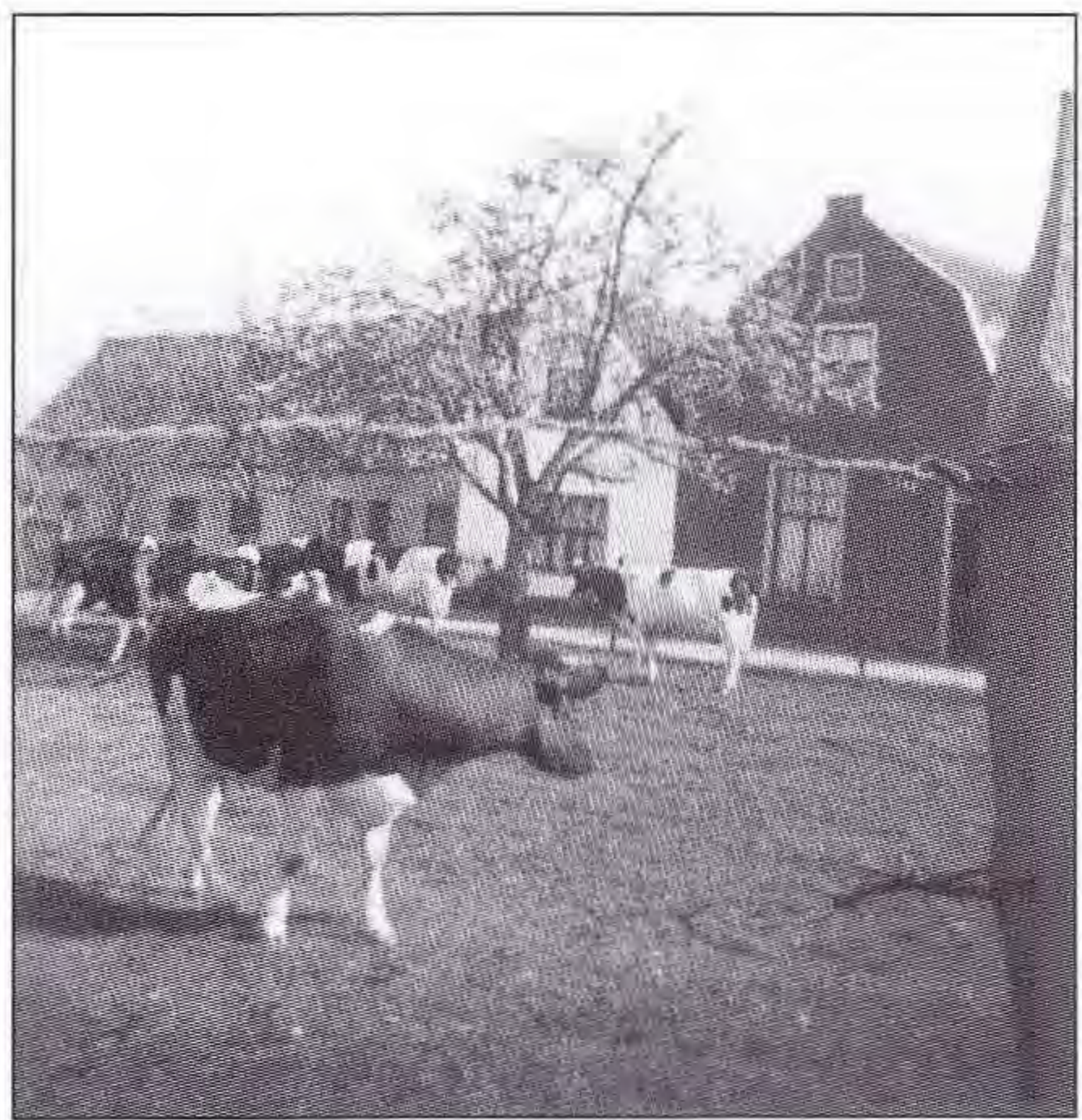
De zon gaat in onze omgeving het mooist onder rond de bocht van de Vecht bij de Nes tegenover Rustoord en de brug van het boezemkanaal, ongehinderd door de verder overal in de streek opdoemende onvermijdelijke opvullingen aan de horizon. Schuinweg tussen de lange rij bomen langs het Amsterdam-Rijnkanaal door zie je de torens van Abcoude en op de voorgrond een eeuwenoude boerderij. Verder is het groen tot de einder en ligt de halve zonneschijf bijna aan je voeten. In de winter dan, net als in de hele eerste helft van de twinstigste eeuw. Als je je op het boven omschreven

punt omdraait zie je het laatste licht over de Horstermeer schijnen en stuiten op de moerasbossen van de Kortenhoefsepolder. Op de voorgrond staan nu nog maar vier heel dikke populieren die het verhaal van mijn grootvader Elias van Benschop kunnen lispelen, omdat ze hem hebben zien tobben.

Boerderij "Rustoord" in de Prutpolder

Geboren in 1880 te Baambrugge, kocht Elias in 1919 -op negenendertigjarige leeftijd- het toenmalige café 'Rustoord' en begon naast het pand aan het ontgrienen van een paar hectare overblijfselen van griendbos. Met de mondelinge toezegging van eigenaar Molenkamp dat hij het land na ontginning zou kunnen kopen. De resten van dit griendbos waren overbodig geworden door de neergang in de hoepelbuigerijen. Dat ontginnen moet een crême geweest zijn, omdat de Prutpolder een hoog waterpeil en een slechte afwatering had, waardoor de paarden gauw wegzakten. Toen de klus eindelijk geklaard was, mocht hij de grond pachten, niet kopen! Op Rustoord kon het gezin van Benschop pas in 1932 gaan wonen. Het café kreeg notabene in 1924 nog een vergunning om logement te worden voor zwervers, 'kooplieden zonder vaste verblijfplaats', heette dat eufemistisch. Omdat hij zijn eigen gezin elders moest onderbrengen kocht hij een huis in Overmeer aan de Vecht. Daar had hij zes koeien in een schuur staan en om te beginnen pachtte hij 4 ha weiland aan de Dooieweg bij de Kortenhoefse Wetering. Daarnaast was hij nog loonwerker. Hij kon met de zeis overweg als geen ander, kon hem wetten als de

beste en steeds op tijd scherpen met de strekel die altijd in de hand vastgehouden werd. Nog op latere leeftijd (in 1937) maaide hij met zoon Jan (1922) het talud aan weerszijden van de provinciale weg vanaf de brug bij Kortenhoef tot aan Vreeland. Het hooi moest allemaal naar boven geharkt worden en op hopen gezet om vervolgens op de wagen gestoken te worden. Daarna werd het naar het erf van Rustoord gereden en met de hooivork de hooiberg ingestoken. Elias had niet genoeg land voor het aantal koeien dat hij had en daarom liepen deze 's zomers bijvoorbeeld bijna tot Vreeland toe op de dijk te grazen. Hij had veel kinderen dus er was altijd wel iemand die ze op kon halen. Geen punt indertijd, de enige auto die langs kwam was de melkauto en tegen de tijd dat die kwam, waren de koeien alweer thuis en gemolken.

"Rustoord" in het voorjaar ± 1950.

Vanwege het graven van het Hilversumskanaal raakte opa Elias tijdelijk 2 ha dijk kwijt aan de Kortenhoefse Wetering, later kreeg hij aan de Nieuwe Dooieweg weer stukken dijk terug.

Als 14-jarige moest zoon Jan met paard-en-wagen land gaan rollen bij 's-Graveland, naast het gegraven kanaal. Zijn vader had gezegd: "Rijd maar de hele dag heen en weer, want het is urengeld". Opa Elias pakte alles aan wat voorhanden kwam, dat moest wel want de boerderij zelf bracht te weinig op om er met het hele gezin van te leven. De vingerbalkmaaier, waarmee hij rond 1940 de boer opging, moet voor hem een hele uitvinding zijn geweest. Een loonwerker 'avant la lettre'. Hij had al jaren drie paarden.

Als 14-jarige moest zoon Jan met paard-en-wagen land gaan rollen bij 's-Graveland, naast het gegraven kanaal. Zijn vader had gezegd: "Rijd maar de hele dag heen en weer, want het is urengeld". Opa Elias pakte alles aan wat voorhanden kwam, dat moest wel want de boerderij zelf bracht te weinig op om er met het hele gezin van te leven. De vingerbalkmaaier, waarmee hij rond 1940 de boer opging, moet voor hem een hele uitvinding zijn geweest. Een loonwerker 'avant la lettre'. Hij had al jaren drie paarden.

De boerderij van Lam in de Horstermeer

Vanaf mijn plek aan de Vecht is achter de Prutmolen het land zichtbaar dat in 1924 in de Horstermeer gekocht werd door Cornelis Lam, gehuwd met Hermina Hoogvliet. Cornelis Lam was in 1895 te Soest geboren. Op het 'hoge land' zeiden de boeren hier. Hij was een gereformeerde boer, maar toch kon hij de boerderij Middenweg 30 kopen van het Armbestuur van de Parochie Maria Hemelvaart. Het contract werd door armmeester Jacques Nieuwendijk ondertekend. Er stond een zwarte schuur en pas in 1940 werd er een loods bijgebouwd, bedekt met dakpannen van het afgebroken oude Hotel-Café-Restaurant Van der Voorn. Dit werd door aannemer Van der Voorn zelf weer opnieuw gebouwd en heet nu het Spiegelhuis.

De boerderij van Lam met op de voorgrond vader Cornelis.

De boerderij ligt 3.20 m. onder N.A.P. en het land van Lam had een grote variatie aan hoogteverschil. "Elke vierkante meter grond die droog is, is goed als het maaiveld 1 meter boven het peil ligt", zei vader Lam. Dus ging hij slechten en egaliseren. In de loop der jaren boerde hij goed vooruit. Naast boer was hij ook handelaar. Er waren altijd wel wat daggelders in dienst. Sloten met de hand, met de plukhaak en snijzeis werd wekenlang gedaan in september en oktober. Eén man deed ongeveer 1 km sloot per week. Alles moest heel netjes en recht. Geen rietje mocht tijdens de schouw te zien zijn. Jan van Benschop Ezn. (Eliaszoon), die regelmatig sloten moest in zijn jonge jaren, vond de slootmachine de beste arbeidsverlichtende uitvinding ooit!

Zoon Gijs (1938), de opvolger van Cornelis Lam, huwde in 1961 met Annie Schuurman en is inmiddels boer in ruste. Hij heeft geen opvolger voor zijn bedrijf, maar heeft wel altijd een medewerker gehad. Gijs gaf aan dat de bouw en in gebruikname van een loopstal, waardoor het zware mestkruien verleden tijd werd, voor hem de belangrijkste vernieuwing was. Via de roostervloer werd de drijfmest afgevoerd naar de gierput. Gijs kreeg een meer uitgebalanceerd bedrijf. Het ging erom ongeveer net zoveel mest te hebben als je op je land kwijt kon. Vanaf ongeveer 1945 tot 1997 verviervoudigde het aantal liters melk per koe bij Lam, wat bleek uit de computeruitdraai van zijn vrouw Annie. Hoe kwamen de boeren, over het algemeen genomen, aan die enorme vermeerdering van de melkproductie van hun koeien? Bij Lam kwam er in 1954 als eerste vernieuwing een hooiblazer (ventilator) in de hooiberg.

Droog hooi voedt beter en er is minder kans op hooibroei. Een goed gevoede koe geeft goede melk. Toen de loopstal in 1970 zijn intrede deed, verdubbelde het gemiddelde aantal koeien van 1 koe per bunder naar 2, omdat er minder arbeidskracht nodig was voor de verzorging. Ineens steeg de verhouding bunder : koe met 100%. Met wat geluk gingen half april de deuren van de stal open en kon je 'tot vanavond' tegen de koeien zeggen. Het dier, maar ook de boer werd vrijer. Wat er bleef was het melken, maar het elektrisch melken en de melktank zorgden ook daar voor taakverlichting. Bovendien hoefde de boer zich niet meer te haasten omdat het gevaar bestond dat de melkauto misschien door zou rijden als hij nog niet klaar was. Gijs en Annie hebben twee koeien gehad die de 100.000 liter melk gehaald hebben, Sneeuwit 72 en Sneeuwit 90. Allebei uit de eigen lijn!

Boerderij Vechtzicht op het Eiland

Op het Kleine Eiland staat de boerderij Vechtzicht van Dré en Adrie van der Laan-Hartman, overgenomen van vader Willem, die in 1900 geboren werd. Willem was de jongste uit een gezin van twaalf kinderen, van wie er uiteindelijk acht de volwassen leeftijd bereikten. De oudere jongens konden door dat er 'oud geld' in de familie was, elders een boerderij kopen. De jongste, Willem, kocht Vechtzicht van zijn vader. Zijn oudere broer Piet kocht de boerderij Coertvecht terug, waar zijn moeder Margaretha Maria van Kooten in 1857 geboren was. Deze boerderij is gelegen in Nigtevecht aan de overkant van de Vecht tegenover Vechtzicht. Niemand weet meer waardoor de boerderij van de familie Van Kooten in vreemde handen geraakte.

Rond 1950 bij Van der Laan. Vader Willem aan het melken.

In 1935 huwde Willem van der Laan met Theodora van de Boom uit Nijkerk en ook zij kregen twaalf kinderen. Bij de boerderij hoorde 13 ha land op het oudste boerenland van Nederhorst den Berg, waar uiteindelijk 22 koeien graasden, die in die tijd nog met de hand gemolken werden. Alle kinderen die konden helpen met de werkzaamheden werden zonnodig ingezet. De hooioogst was cruciaal voor ieder boerenbedrijf. Er was geen geld om voer te kopen en de winter moest dus met de eigen hooivoorraad doorgekomen worden. Tot in de jaren vijftig kregen de boerenjongens elke zomer een paar dagen vrij van de lagere school voor de hooibouw. Zelfs de zonen die in dienst waren voor hun nummer, mochten in die tijd een paar weken naar huis, indien dat nodig was. Van 's morgens vroeg tot 's avonds laat werd er gewerkt met behulp van twee paarden, totdat zoon Dré in 1967 de boerderij overnam. Hij kon zeven bunder land erbij kopen en breidde de veestapel uit tot 40 koeien. Ongeveer gelijk met Dré deed de trekker zijn intrede. Vader Willem vond dát de mooiste uitvinding. Al moest hij er nog wel aan wennen. Om het hooi in de hooiberg te krijgen kon er een kabel met een grijper aan de trekker vastgemaakt worden, die het hooi van de hooiwagen greep. Door de trekker vooruit te rijden werd het hooi omhoog getrokken tot bovenin de hooiberg. Daar stonden mannen klaar om het in de berg te verdelen. Vader Willem wilde dat ook eens proberen, maar toen hij moest stoppen riep hij "Hoh, ho", maar dat werkte niet. Hij zou bijna de hele hooiberg omvergetrokken hebben. Het laatste paard, Ratskie, zal hoofdschuddend toegekeken hebben. Hij werkte wel langzamer dan de trekker, maar hij luisterde tenminste. Ratskie heeft zijn pensioen doorgebracht op een stukje land bij de boerderij. Voor hij bij de Van der Laans terecht kwam had hij in een circus gewerkt en hij kon heel wat kunstjes, hij gaf zelfs een been!

Drie boerengezinnen: Van Benschop, Lam en Van der Laan

Beschreven zijn drie plekken waar een paar generaties dorpelingen opgegroeid zijn. Opa Elias had in 1910 de hand van Marie Hageman gevraagd en ze kregen vijftien kinderen. Mijn moeder, de oudste dochter, moest op veertienjarige leeftijd in betrekking. Een keer in de veertien dagen was ze woensdagmiddag vrij. Haar negen jaar jongere zusje Trees stond bij het hek te huilen toen zij wegging.

Voordat hun vader boer werd had hij een goedlopend kruidenierszaakje in Loenersloot. Hij ging met paard en wagen langs de boeren en reed alle zuwes en kaden af tot aan Kockengen toe, met alles wat zijn klanten maar nodig hadden. Hij heeft gepraat en gekeken. Hij was een romanticus die altijd al boer had willen worden. Zijn broer Jan, die smid was aan de Voorstraat, wist wel wat te koop in Nederhorst den Berg. Elias hapte toe. Opa Elias had 'zolder-koeien', oftewel meer koeien dan hij aan land had. Daardoor was hij aangewezen op

andere voedselbronnen voor zijn vee. Schillenwijken, grasdijken, groenteafval bij de tuinders, etc. Tante Bap heeft nooit gemolken, dat wilde ze niet leren, maar ze hielp met andere dingen. Tante Stien daarentegen molk wel koeien en liep met melk te venten in Overmeer en aan Den Berg. Oom Jan moest bij tuinder Welle, achter in de Horstermeer, aan het werk. Hij wilde niet, maar hij moest. Er was 'vreemd' geld nodig om rond te komen met zo'n groot gezin. Elias zelf had nergens tijd voor, alleen voor de kerk op zondag en de middagrust. De kinderen trouwden en vestigden zich in de omgeving.

Bij de familie Lam lag het anders, daar waren tien kinderen. Een zoon en een dochter emigreerden naar Canada. Eén dochter vertrok naar Nieuw Zeeland om er een Horstermeerder te ontmoeten die vanuit Indonesië met geld van de Staat daarheen gelokt was, omdat Nederland zo 'vol' was. Ze trouwde echter niet met hem maar met een ander. De zes overige kinderen Lam bleven in Nederland. Pieter betrok een boerderijtje in de Bijlmermeer op slechte grond. Nu valt dat gebied onder Amsterdam-Zuidoost. De andere meisjes trouwden met burgermannen. Vader Lam zat in het polderbestuur en is raadslid en wethouder geweest van Nederhorst den Berg.

Bij de Van der Laans van hetzelfde laken een pak. Allemaal van jongs af aan meewerken, maar allemaal de boerderij verlaten, op Dré na. De jongens kregen 'vast' werk, overal waar maar werk te vinden was en de meisjes trouwden. Zoon Henk raakte zijn werk kwijt bij een proefboerderij die opgeheven werd. In overleg met de familie kocht hij een hoekje land naast Vechtzicht, waar hij een huis bouwde en kippenschuren plaatste. Boerenzonen zijn niet voor één gat te vangen.

Vader Lam en vader Van der Laan werden relatief oud, in de tachtig. Opa Elias had in 1948 zijn boerderij aan schoonzoon Karel Pouw overgedaan en wilde rentenieren in zijn huis aan de Vecht in Overmeer. Zijn jongste zoon Eli vroeg zich af, waarvan hij zou kunnen rentenieren, maar zijn vader had altijd plannen genoeg. Volgens de overlevering heeft hij toen hij uit bed stapte en omviel gezucht: "Oh Heer, moet ik nu al sterven?" Hij is 68 jaar geworden. Een beetje vrije tijd heeft hij wel gehad. Soms ging hij zomers rustig een week op de fiets weg. Hij liet de boerderij dan over aan zijn vrouw en de jongens. Dat

De zeug met biggen van Karel Pouw ± 1950.

noemde hij "bouwen": praten en handel zoeken. Hij logeerde dan bij familie in Bunnik, 't Goy of Wijk bij Duurstede. Hij had de wijk genomen, maar keerde altijd terug.

De vrouw van Willem van der Laan organiseerde reizen naar Lourdes en was voorzitter van de R.K. Vrouwen Vereniging en de Bejaardenbond. De laatste richtte zij samen met Zr. Matthea in 1962 op. Dré en Adrie van der Laan zijn inmiddels ook gestopt. Hun zoon zag geen brood in het boerenbedrijf. Dit laatste kan Dré wel begrijpen, maar het ergste vindt hij dat hij zijn eigen uitgezette foklijn zo langzamerhand kwijtraakt. De band met het land en de natuur in al zijn facetten blijft en daarvan kunnen ze bij hun huis nog lang genieten.

Trots tonen Elias en Marie van Benschop het felle zwarte paard dat in die oorlogstijd voor de sjees gespannen werd en er voor zorgde dat alles en iedereen op tijd in de Kerk was. Een lucratieve bezigheid met drie missen per zondag. Ook deed het dienst om bij nacht en ontij reizigers naar Station Loenen - Vreeland, aan de overzijde van het Merwedekanaal, te brengen of op te halen. Zo'n rit werd van tevoren besproken omdat bijna niemand nog telefoon had.

Lidmaatschap: € 12,50 per jaar
Bankrekening 32.82.24.138
Rabobank, Nederhorst den Berg

**Informatie en
documentatie:** Donderdagavond van 19.30 tot 21.30 uur
Bovenverdieping, Sporthal De Blijk,
Blijklaan 3, Nederhorst den Berg

